Urs WIDMER

tėvo



knyga



Tėvo knyga

URS WIDMER

Tėvo knyga

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė Danutė Šaduikienė



UDK 830(494)-3
Vi41

Versta iš: Urs Widmer, DAS BUCH DES VATERS
Diogenes Verlag AG Zürich, 2004

ISBN 5-415-01877-8

Mano tėvas buvo komunistas. Jis ne visada juo buvo, aišku, ne, o kai mirė, komunistu jau nebebuvo. Tiksliau tariant, tik keletą metų, nuo 1944 iki maždaug 1950-ųjų, buvo komunistų partijos narys. Vėliau stodavo piestu prieš bet kokius partinius apribojimus ir plūsdavo kiekvieną politiką, beveik kiekvieną. „Vėplos! Avigalviai! Žudikai!"

Kad jis bus komunistas, jam, gulinčiam lopšyje, nebuvo išpranašauta. Tėvas visą gyvenimą skaitė vienintelę knygą Bibliją – motina mokėjo Bibliją iš klausos – ir nė kiek nesuko galvos dėl politikos, nebent žavėjosi kaizeriu Vilhelmu II. Būdamas dešimties jis išties buvo nuėjęs su tėvu į kareivines, į pratybų lauką šalimais. Tąsyk pagerbdamas kaimyninės šalies vokiečius ir jų gražiausią miestą čia viešėjo kaizeris ir stebėjo vietos dalinių paradą. Nuostabiai mėlynas dangus, kaip tik tinkamiausias oras kaizerio viešnagės proga. Minia puikiai nusiteikusių žmonių. Mano tėvui, pagal metus gana mažo ūgio, buvo leista stovėti priekyje kartu su vaikais. Virš berniukų ir mergaičių galvų jis matė prajojant pulką raitelių prašmatniomis uniformomis, gana arti, kiekvieno raitelio galva buvo vis kitaip papuošta. Aukso šalmai, raudonos plunksnos, smailios kepurės, ąžuolo lapais padabinti apsiaustai. Berniukai ir mergaitės aplinkui džiaugsmingai šūkavo

ir mėtė į viršų kepures. Mano tėvas irgi švytėjo iš džiaugsmo. Tik jis nežinojo, kuris iš tų plunksnuotųjų yra kaizeris. Ar tas, kur ant balto žirgo, ar tasai su garbiniuota barzda? Jis nedrįso paklausti arčiausiai stovinčio storulio berniuko, kuris jam užstojo reginį.

Kai jie pasuko namo, tėvas gavo cukrumi apibarstytą pyragaitį, ir abu vis kalbėjo, kaip puikiai atrodęs monarchas.

Po metų, kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, mano tėvo tėvas, šiaip tylus žmogus, vis dar šaukė: „Valio! Pirmyn!" Taip darė visi miestelėnai, beveik visi. Romanų kalbos anuomet nebuvo populiarios, tad tėvas skaitė žurnalą „Guten Kamerad", kurio viršelio nuotraukose – iš visų patrankų pliekiantys karo laivai arba kareiviai, kylantys iš apkasų į ataką ir plyšaujantys visa gerkle.

Šiaip ar taip, karas mano tėvą kuo mažiausiai domino, juolab kad, galimas daiktas, ir mano senelio susižavėjimas juo vis blėso ir pagaliau visai praėjo.

Jo motina nekalbėjo apie karą nė žodžio.

Mano tėvas lankė gimnaziją anapus Miunsterio, mokėsi senovės graikų ir lotynų kalbų ir visai to nenorėdamas buvo geriausias klasės mokinys. Tačiau namuose jis buvo laikomas kvaileliu, nes dvejais metais už jį vyresnis brolis Feliksas klasėje buvo nepralenkiamas pirmūnas. Mano tėvo pažymiai tebuvo šešetukai, tik fizinio lavinimo penki su puse balo. (Jau nekalbant apie tėvo stropumą ir elgesį, kurie buvo jo tėvo Achilo kulnas.)

Užtat mano tėvas geriau nei Feliksas žaidė futbolą, tiesą sakant, Feliksas apskritai nežaidė futbolo. Jis sėdėjo prie knygų, kurios visada buvo švarutėlės, nors ir dešimtkart skaitytos. Mano tėvas pasižymėjo žaisdamas Goalgeterio komandoje „Old Boys" II jaunių grupėje, čia jis buvo vidurio puolėjas ir vadinamas mažuoju bombarduotoju. Galbūt jis pats taip save vadino.

Didžioji politika jam buvo nė motais. Patrankų dundėjimas prie Ipro ir Verdeno buvo toks tolimas. Nė karto nebuvo suti-

kęs Lenino, nors tai galėjo galėjo įvykti, nes būsimasis revoliucionierius vaikščiojo, kaip ir jis, tomis pačiomis gatvėmis. Galbūt – apie tai jis ne kartą galvojo – jis jį matė, kai ėjo nešinas kamuoliu po pažastimi, o Leninas – baisiausiai plūsdamasis. Nė širdies plakimas neišdavė, kad jis ką tik regėjo savo dievuką, vėlesnį dievuką. Visuotinis streikas visgi ir jo neaplenkė. Jam jau buvo šešiolika ir iš toli, nuo Miunsterio aikštės, jis girdėjo šūvius ir riksmus. Gatvė prie jo namų buvo tokia tuščia, kad jis nedrįso laukan kišti nosies. Girdėjo ir apie Rusijos revoliuciją kažkur šalia. Didesnę grėsmė kėlė gripas, tuo metu siautėjęs mieste. Mirė jo senelis, motinos tėvas, taip pat dėdė Maksas, tolima senelių pusseserė, kurios jis beveik nepažinojo. Prisiminė tik tėvų užverktas akis.

Sulaukus dvidešimties metų didžiausias politinis jo žingsnis buvo stojimas į studentų korporaciją, kuri laikyta pažangia, nes jos nariai kardais neskaldė vieni kitiems galvų. Priešingai, mušeikos su randais buvo jų priešai. Vakare sėdėdami įprastoje vietoje „Harmonijos“ restorane ir susidauždami bokalais piktinosi, jog į aukštus valdžios postus ir didelių firmų valdymo tarybas skiriami vis tie patys senieji Helvecijos ar Renanijos ponai, nutukę biurgerių sūneliai su randų žymėmis ant skruostų. „Zofingia“, kuriai priklausė mano tėvas, nariai buvo stalių, kalvių, geležinkelininkų sūnūs. (Tėvo tėvas buvo liaudies mokyklos mokytojas.) Jie buvo tikri, kad kada nors, gal greitai, sėdėsiantys prie valdžios vairo, o tada turtingiems lepūnėliams įspirsiantys į užpakalį. Tuo metu moterys dar nerūpėjo.

Su komunistais mano tėvas susidėjo tik ketvirtąjį dešimtmetį. Jaunajam intelektualui tada buvo apie trisdešimt. Akiniai, pradėjusi plikti kakta, burnos kamputyje – cigaretė. Jis be paliovos rūkė, net ir kalbėdamas, skaitydamas ar valgydamas. Jo naujieji draugai komunistai smalsaudavo, kaipgi jis miegan-

tis ar bučiuojantis. Jis bučiuojantis mažai, dar mažiau miegantis. Jo draugai irgi rūkė ir gėrė, ne taip kaip tėvas – jie gėrė mielai ir daug. Jie visi buvo tapytojai, išskyrus vienintelį architektą. Jie prieš dvejus metus, kol dar tėvas nebuvo prie jų prisidėjęs, subūrė grupę ir pavadino ją pagal steigimo metus – „33“. Mano tėvas, kuris netapė, buvo tarsi jų sekretorius. Jam buvo patikėti draugijos pinigai, jam vienam! Jis įkalbinėdavo galerijų savininkus, kad tie eksponuotų jo draugų paveikslus. Vakarais jie sėdėdavo užeigoje „Ristorante Ticino“ anapus prekių stoties, visų vadinamoje plėšikų ola, mat čia puikiai jautėsi liumpenproletariatas, lengvabūdės merginos ir tapytojai. Šeimininkas buvo vardu Luidžis, kilęs iš Tesino slėnio, karštakraujis partietis. Kartais stovėdamas už prekystalio traukdavo tėviškės dainas arba Internacionalą, tada jam pritardavo susirinkusieji. Dailininkai su tėvu šnekėdavosi apie afrikiečių meną ir Picassą, ir siurrealistus, ir proletariato diktatūrą, kuri turėjo padaryti galą dangaus bausmę užsitraukusiai buržuazijos savivalei. Juos baugino Hitlerio veržimasis į valdžią ir jie visaip iš jo tyčiodavosi. Juo Hitleris darėsi įžūlesnis, juo iškilesnis jų akyse tapo Stalinas. Iš jo nesityčiojo. Žinoma, jie girdėjo apie parodomuosius teismo procesus. Tačiau tai, ką girdėjo, manė esant pramanais. (Karas Staliną vėliau padarė išvis neliečiamą. Kas kitas, jei ne jis, galėjo pasipriešinti pabaisai Hitleriui? Net pergalė prie Stalingrado buvo pavadinta jo vardu ir tai buvo pirmas ženklas, jog naciai pralaimės karą.) Mano tėvui net ir tada nešovė į galvą stoti į komunistų partiją, nors beveik visi jo draugai tapytojai turėjo partijos bilietus. Ispanijos karas! Vos išgirdę apie Franko pučą, dvejetas tapytojų dviračiais išmovė ir kariavo Tolede. Vienas jų grįžo ir sėdėdavo užeigoje, įprastoje vietoje, nepratardamas nė žodžio. Jis liko toks pat kaip anksčiau, tik nieko nekalbėjo. Nei apie draugą, nei kas jam atsitiko. Po trijų

dienų prie stalo jis ir buvo sulaikytas, karo teismas jį nuteisė penkiems mėnesiams kalėjimo, nes būdamas Šveicarijos kareivis kariavo svetimos šalies armijoje. Mano tėvas, kuris buvo įsitikinęs, kad Šveicarija atsidėkos didvyriams, kurie norėjo ginti demokratiją, kas trečiadienį važiuodavo į Lencburgą arba net į Aaro pilį, kur buvo karinis kalėjimas, ir perduodavo tapytojui cigarečių, šokolado ir dažų. Šis tebetylėjo ir paniuręs rūkydavo. Kartą burbtelėjo, girdi, dėl dažų tėvas galintis nesukti sau galvos. Jis nebetapantis.

Štai tada mano tėvas buvo pasiruošęs stoti į partiją.Tačiau kai prasidėjus Pasauliniam karui ji buvo uždrausta, jis tebelaikė save jos nariu ir iš tikrųjų tuojau įstojo, kai jos veikla vėl buvo atgaivinta. Tai įvyko 1944-aisiais, iki karo pabaigos likus vieniems metams. Tik dabar ji negalėjo vadintis komunistų partija kaip anksčiau, tad pasivadino darbo partija. Jo draugai, savaime aišku, ir vėl tapo jos nariais, kitaip tariant, visada tokie buvo. Vienas jų – tapytojas – buvo daug ko išmokęs iš Ernsto Liudwigo Kirchnerio, tačiau vertino ir tarybinio realizmo atstovų optimizmą, kitas – architektas. Abu jie kandidatavo į miesto parlamentą, net mano tėvas leidosi įkalbamas, kad būtų įrašytas į sąrašo pabaigą. „Nesirūpink, tavęs tikrai neišrinks!“ Jis net sakė kalbą Liaudies rūmuose ir pats stebėjosi, kad tai taip paprasta. Tiesą sakant, tesušuko: „Draugai!“ ir sugriaudėjo pašėlę plojimai. Tada jis dar kartą suriko: „Draugai!“, paskui dar keturis penkis kartus, mat užsikirto užplūdus mintims – jis turėjo kalbėti apie vargana miesto švietimo padėtį.

Po rinkimų socialdemokratai ne tik tapo stipriausia miesto partija, politinę valdžią įgijo ir komunistai, kurie neseniai lindėjo slapstydamiesi, aklinai užsidangstę langus užuolaidomis ir pasipiktinę gniaužė kumščius. Iškart aštuoniolika vietų. Mano tėvas, įrašytas devynioliktuoju, tik per plauką buvo neišrink-

tas. Dabar jis buvo pirmasis rezervistų sąraše ir būtų pakliuvęs į parlamentą, jei kuris nors tarybos narys būtų miręs. Tačiau niekas nemirė.

Darbo partija net delegavo vieną savo narį į vyriausybės tarybą. Jam buvo patikėtas mažiausias ir nemėgstamiausias departamentas – rūpintis miesto eismo ir mokyklų reikalais. Tokio derinio prasmės ir kilmės niekas dorai negalėjo paaiškinti. Kai tėvas po rinkimų užsuko į jo biurą ir ketino čiupti už ragų rinkėjams žadėtą mokyklų reformą, jo partietis vyriausybės patarėjas sėdėjo prie tuščio rašomojo stalo ir stumdė miniatiūrinį tramvajų. Šį tikrovišką modelį jam padovanojo viešųjų paslaugų profsąjunga. Bukomis akimis jis žiūrėjo į tėvą. Mokyklos reforma? Na taip, žinoma, mokyklos reforma. Aišku aišku. Tačiau dabar jis jau išrinktas, tai turbūt ir yra svarbiausia. Šypsodamasis žiūrėjo į savo tramvajų. Tėvas išėjo iš biuro trinktelėjęs durimis, nes visada taip darydavo susijaudinęs. Jis tebeputojo atsisėdęs užeigoje įprastoje vietoje, ir Kirchnerio sekėjas bei architektas, abu miesto parlamento nariai, ilgai jį ramino. Tąvakar jis gėrė daugiau nei įprasta, daug daugiau ir galų gale taip nusitašė, kad architektas nuėjo į telefono būdelę prie geležinkelio viaduko ir paskambino jo žmonai. Ji gana greitai atėjo vedina dviračiu, apsikabino tėvą per pečius ir tempė namo – dviratis kairėje, tėvas dešinėje. Tėvas laikė didelę puokštę rožių, abiem rankomis spausdamas ją prie krūtinės. Ji paklausė, kam tos gėlės, bet jis tik burbuliavo ir šūkavo, kokia ji graži, kaip jis ją mylintis ir dabar jai papasakosiantis, kokia ji jam atrodžiusi, kai pirmą kartą ją pamatė. Aišku, ji tai žinojo. „Na ir kaip?“ – „Tikra vizija!“ Tėvas pamatė ją išlipant iš automobilio priešais vasaros kavinę balta vakarine suknele ir su skrybėle, kuri buvo kone skėčio didumo. Raudonos lūpos, juodi pečius dengiantys plaukai. Jį tarsi žaibas trenkė ir jis jau žinojo:

toji, ir daugiau niekas. „Tu, ir daugiau niekas", – vapėjo jis ir staiga susvirduliavo – net dviratį nuvertė. „Tai aš iškart žinojau".

Kai po poros metų ją vėl susitiko prie tos pačios vasaros kavinės, aišku, ji buvo be automobilio ir be skrybėlės. Dar prieš žengiant jai vidun jis paklausė, ar ji nenorėtų su juo išgerti limonado, taurės šampano. O kai ji pasižiūrėjo jam į akis ir nusišypsojo, jis dar paklausė, ar ji už jo tekėsianti. Ji surimtėjo, nukreipė į jį dideles juodas akis ir pasakė „taip". Jis prisistatė: „Karlas!" ir paklausė, kuo ji vardu. Klara, Klara Molinari. Netrukus atnešė šampano ir abu tylėdami ištuštino taures. Ji pažįstanti jį, Karlą, dar anksčiau, pasakė Klara. Ji mačiusi jį porą kartų kitoje aplinkoje, koncerte, su gražiomis jaunomis moterimis, kaskart vis su kita, vėliau bavarų aludėje, ten ji su geriausia drauge Celistina išgėrusi taurę vyno. Jis ten sėdėjęs drauge su trimis damomis ir laidęs sąmojus vieną po kito. Juos lydėjo griausmingas juokas. Ji irgi juokėsi, jos draugė dar labiau. „Nebuvę jokio alaus, ir dar bavarų alinėje!" – tarė tėvas. „Nebuvę nė vieno vyro?" „Nebuvę nei vyrų, nei alaus". Jie susituokė, gal ne tą patį vakarą, bet radę kitą progą. Į civilinės metrikacijos biurą juos lydėjo tik Celistina ir tėvo brolis Feliksas.

Tėvas buvo be galo laimingas, kai peržengė savo viengungiško kambario slenkstį laikydamas žmoną glėbyje. Vestuvių naktį, ne, dar anksčiau, jie žiūrinėjo nuotraukas sėdėdami vienas šalia kito ant tėvo kušetės. Klara jas atsinešė mėlynoje dėžutėje, kad tėvas apie ją daugiau žinotų. Jis išvydo Klaros tėvą, griežtą juodabarzdį vyriškį, ir motiną, kuri atrodė daug malonesnė. „Vėliau, po dviejų savaičių, ji mirė". Margą katę, kuri irgi nugaišo, namą, vilą, kurios nebeliko. Klarą marga vasarine suknele, atsišliejusią į automobilį, jos tėvo fiatą. (Ir fiato nebėra.) Seserį, į stirną panašią mergaitę. Dėdes, stovinčius tarp vynuogynų ir primenančius kaukus ar uolas. Tetas našlių drabužiais. Pusbrolį su

alpinisto virve per petį ir ledo kirtikliu rankoje. Dėžutės dugne buvo didelė nuotrauka. „Kaizerio viešnagė“. „Kaizerio? Kuris jų kaizeris?“ „Štai šis, žinoma“. Tėvas žvilgtelėjo: „Aha, jis!“, su plunksniniu galvos apdangalu, raitas, apsuptas raitų adjutantų ir aukštų Šveicarijos armijos karininkų. Už jų – klusni sustingusi žmonių minia. Klara bedė pirštu į pirmoje eilėje stovinčią ir rimtu veidu į kamerą žiūrinčią mergytę. „Štai aš!“

Tėvas palinko žemiau. Žiūrėjo į ją ir net nusiėmė akinius. Paskui išraudęs parodė į berniuką, kurį buvo užstojęs kažkoks kerėpla su kepure ir kurio tebuvo matyti pusė galvos, ir tarė: „O štai aš!“

* * *

Dar iš vakaro, kai kitą rytą mirė tėvas, mudu su motina buvome susiruošę į cirką kartu su pažįstamų porele – Maksu ir Eva. Tuo metu, kai motina šlavė laiptus, iš kambario išėjo tėvas, pageltęs ir dar labiau sukritęs, pasižiūrėjo į mane didelėmis akimis ir sukrutino lūpas. „Ką sakai?“ – paklausiau. Jis pakartojo, aš pasilenkiau ir iš lūpų krutėjimo supratau, ką jis norėjo pasakyti. „Pasilik. Nekaip jaučiuosi“, – tarė. Jis vilkėjo nertiniu, nors buvo vasara, rankoje laikė cigaretę, jo akys už akinių stiklų buvo sudrėkusios. Apsikabinau jį, jau keletą metų jis prastai jausdavosi, ir pasakiau: „Bet, tėte, juk žinai, kad turime bilietus į cirką, Eva ir Maksas mūsų laukia“. Jis linktelėjo. „Vėliausiai vienuoliktą vėl grįšime“.

Cirko pasirodymas buvo nuostabus – nutrūktgalviškas numeris ant trapecijos, karamelinio atspalvio žirgai, šokantys valsą ant užpakalinių kojų, ir visą laiką pokštaujantys klounai – likus dešimčiai minučių iki vienuoliktos, jau buvome namie. Tėvas miegojo, šiaip ar taip, nieko neišgirdau stovėdamas prie jo du-

rų – nei kvėpavimo, nei kosulio, kuris dažnai prikeldavo jį ir mus. Mano kambarys buvo virš jo kambario. Aš visada gyvenau čia, nė karto nebuvau išsikraustęs, nors man buvo dvidešimt septyneri. Maniau, jog išsikraustydamas galiu pribaigti tėvą. Juk jis toks apgailėtinas, toks liguistas. Jis man priminė pelę, pasodintą į narvą iš knygų, pelę, kuriai nudirtas kailiukas. Kiekvienas prisilietimas kėlė jam skausmą, kiekvienas bučinys, kiekvienas apsikabinimas; jis pats mažai bejudėjo. Toliausia, kur jis galėjo sau leisti nueiti bei išgerti skausmą malšinančią tabletę, – vonios kambarys, tualetas. Geriausia, ką galėdavau dėl jo padaryti, – kartais pas jį užeiti ir tylomis žiūrėti, kaip jis rašo. Mano atėjimas jo netrikdydavo. Jis turėjo rašomąją mašinėlę ir mikliai spausdino vienu dešinės rankos smiliumi. Prieš eidamas miegoti jis kasvakar, taip pat keliaudamas arba parvykęs paryčiais iš kokio pobūvio, rašydavo plunksna ir tušu didelėje knygoje juodos odos viršeliais. Jis buvo prirašęs kone visą storąją knygą. Rašė ją pusšimtį metų. Tai buvo jo misija, šiaip ar taip, kitaip negalėjo. Jo rašysena buvo tokia glausta, kad į vieną puslapį tilpdavo net kelių dienų įrašai. Rašydamas nesinaudojo didinamuoju stiklu. Tačiau ir pats veikiausiai sunkiai įskaitydavo ką parašęs. Jo raštas buvo aiškus, eilutės tiesios. Didžiausia raidė buvo milimetro didumo. Kartą, vienintelį kartą jo paklausiau, ką jis rašantis. „Savo gyvenimo knygą“, – atsakė. Kai įžengiau į jo kambarį, pasiūlė: „Pasiimk saldainį“. Jis vis tebesiūlydavo man, nors jau seniai buvau išaugęs iš saldumynų amžiaus. Taigi išsitraukiau apatinį rašomojo stalo stalčių ir išsiėmiau iš didelio stiklinio indo avietinį ar citrininį saldainį. Tėvas žvilgtelėdavo į mane nesiliaudamas rašyti. Kituose stalčiuose, kuriuos išsitraukdavau, arba kai juos traukiodavo tėvas, matydavau plunksnas, tušo buteliukus, popierių, sąvaržėles, vokus, pašto ženklus, trintukus. Viršutinis stalčius buvo visada uždarytas. Nuolat. Ten buvo slaptų daiktų.

Tąvakar vargais negalais užmigau, mane kamavo košmarai. Net giliai įmigęs išgirdau apatiniame kambaryje kažkokį garsą, lyg šaka būtų triokštelėjusi. Vis dar apsnūdęs šokau iš lovos. Kai nuskriejau laiptais žemyn, miegai galutinai išsilakstė. Stumtelėjau tėvo kambario duris. Jis gulėjo vonios kambaryje, pakišęs galvą po praustuvu, atsirėmęs į sieną. Sunkiai kvėpavo su pertrūkiais. Žinojau, kad tai mirtis. Tarp dešinės rankos pirštų tebesmilko cigaretė. Įmečiau ją į vonią. Atsiklaupęs stvėriau jį už rankų ir vargais negalais išvilkau iš po praustuvo. Trumpam jį paleidau, nes iš čiaupo prapliupo vanduo – turėjau jį užsukti. Ėmiau jį traukti, nes jis įstrigo tarp praustuvo, vonios ir sienos. Kai atlaisvinau jo galvą, už džiovyklos virbų įstrigo kojos. Kažkaip pavyko jį nusitempti į kambarį, lyg kokį maišą, ir paguldyti ant lovos. Jis buvo toks mažas ir sunkus! Ant kilimo mėtėsi jo akiniai, suskilę į dvi dalis. Gal juos užmynęs sudaužiau? „Téveli“, – pašaukiau. Jis nebekvėpavo, jo burna buvo pravira. Smilkinis kruvinas, matyt, atsitrenkė į sieną. Atsinešiau frotinį rankšluostį ir prispaudžiau prie žaizdos. Lauke, už lango, brėško rytas. Priėjau prie telefono ir paskambinau daktarui Grynui, namų gydytojui, su kuriuo jis draugavo keliasdešimt metų. Tačiau neseniai jų ryšiai buvo nutrūkę, nežinau kodėl. Galbūt daktaras Grynas jam vėl priminė rūkymą, girdi, keturi pakeliai per dieną – pernelyg didelė dozė, juolab mėlynųjų cigarečių „Gauloises“, ar nepabandžius jam apsiriboti vienu pakeliu, arba išvis liautis rūkius. Tėvas, aišku, trinktelėjo visomis durimis ir prieš tai jam, žinoma, dar kartą ir galutinai, kaip ir anksčiau, pasakė, girdi, tegu jam pabučiuojantis į užpakalį. O savąjį gydytojo diplomą, girdi, galintis įsikišti į tam tikrą vietą. „Aš jo nebegydau“, – pasakė daktaras Grynas, kuris negailestingai buvo prikeltas iš miego. „Juk žinote. Šiaip ar taip, jis žino“. „Paskutinį kartą“, – maldavau. Po dešimties minučių daktaras Grynas atvyko ant pižamos

užsimetęs lietpaltį, basnirčia įsispyręs į batus. Pašvietė tėvui į akis pailgu kišeniniu žibintuvėliu, pačiupinėjo pulsą ir atsiduso. „Ech. Labai gaila“, – pasakė. Pasiėmė lagaminą, seną odinį krepšį ir išėjo. Tuo metu įėjo motina pilkais naktiniais ir sustojo kojūgalyje išbalusi kaip kreida. Sėdau ant tėvo kėdės šalia rašomojo stalo, iki šiol nebuvau to daręs, ir žvilgtelėjau į atskleistą knygos puslapį, kuriame jis neseniai rašė. Ko gero, nespėjo baigti sakinio, šiaip ar taip, trūko taško. Ėmiau sklaidyti knygą. Visi puslapiai buvo prirašyti nuo krašto iki krašto, neliko nė švarios vietelės. Dešimt, penkiolika puslapių dar buvo tušti. Švarūs. Jis mirė anksčiau laiko.

Knyga priminė Bibliją, ji buvo tokia sunki, juoda. Stigo tik odos viršelyje įspausto kryžiaus, bet tokie pat paauksuoti kraštai ir išblukęs apspuręs skirtukas. Įkišau jį tarp paskutinių puslapių ir apėjęs motiną išėjau. Uždarydamas paskui save duris mačiau, kaip ji pasilenkusi dviem pirštais užspaudė vyrui akis. Kitoje rankoje laikė jo akinių ąselę su vienu stiklu, per kurį ėjo įtrūkio zigzagas.

Mano tėvas jau buvo ūgtelėjęs, kai nebe pirmą kartą, bet pirmą kartą vienas susiruošė keliauti iš miesto į kaimą, iš kurio buvo kilę jo tėvai. Kelionės tikslas buvo kaimo bažnyčia, vadinamoji Juodoji koplyčia.Tiesą sakant, bent iš lauko ji buvo balta, su masyviu bokštu, išilgine ir nedidele skersine nava. Prosenių kaimas ir bažnyčia stūksojo kalnuotoje vietovėje, iki ten reikėjo keliauti visą dieną. Namas mieste stovėjo vadinamojoje pelkėje, nors toji vietovė gale ežero įdubos, kur driekėsi mažų arti vienas šalia kito sustatytų namų virtinė, nebuvo pelkėta. Tėvo vaikystės namas irgi buvo įspraustas tarp kitų šviesių namų. Bet jame spindėjo langai žaliomis langinėmis. Tėvas pakirdo ankstų rytą, saulė švietė į nugarą. Jis žinojo turėsiantis sparčiu žingsniu eiti tuo pačiu keliu, kaip ir jie. Tai buvo dvyliktoji jo gimimo diena,

jis nešėsi apeiginius drabužius, seniai paruoštus tai kelionei. Tvirti kaustyti batai, juodos kelnės, liemenė, balti marškiniai. Skrybėlė kaip pameistrio, su ja jis atrodė vyresnis. Odiniame maiše – duona, sūris ir butelis jauno vyno, visi šie produktai seniau būdavo įdedami kelionėn. Tą maišą kadaise nešė ir jo tėvas, susiruošęs į savąjį kelią, tiesa, jam tereikėjo kirsti bažnyčios aikštę, ko gero, jį buvo užsimetęs ir senelis. Spindėjo dangaus žydrynė, saulė ant išblukusių namų sienų paišė visas įmanomas spalvas – geltoną, tamsiai raudoną, alyvmedžių žalsvumo. Medžių paūksmėje virpėjo šešėliai. Oras buvo puikus. Karlas pamojo tėvams, kurie stovėjo prie namo durų iškėlę rankas, ir nustriksėjo paskui arklio traukiamą vežimaitį, prikrautą melsvai spindinčių ledo luitų. Nuo tirpstančio ledo varvantis vanduo tiško jam ant batų, tačiau luitai nemažėjo. Daržovių pardavėjas krovė ant ilgo stalo pomidorus ir salotas. Jis šūktelėjo Karlui labindamasis. Šis nusijuokė ir striksėjo toliau. Jis praėjo alaus daryklą, mašinų fabriką, visi jo cechai buvo sumūryti iš vienodų degtų plytų, o pagrindinis pastatas priminė pilį. Netrukus jis atsidūrė prie apsauginio griovio ir pylimo, čia susikibusi rankomis vaikštinėjo porelė, sodininkai laistė rožes. Už užeigos „Senoji muitinė“, kur po žydinčiais kaštonais du vyriškiai tuštino ryto bokalus, plytėjo miškas. Ir šit tėvas jau skuodė tarp bukų ir ąžuolų, jų žaluma virpėjo atsispindėdama juodoje liemenėje. Čiulbėjo paukščiai, kukavo ankstyva gegutė. Karlas mėgdžiojo ją, kaip ir kitus čiulbuonėlius, ir jam visada atsiliepdavo. Jis džiūgavo. Išsipjovė lazdyno vytelę ir ėmė šnioti ja per pržirnius bei šeivamedžio krūmus. Nuo vieno krūmo pakilo didelis paukštis ir sunkiai plasnodamas nuskrido. Dabar kelias dideliais vingiais nežymiai kilo aukštyn. Daugėjo ir eglių, kurios čia buvo tankesnės, o ten, kur augo ištisi jų guotai, saulės spinduliai nepasiekė žemės. Po jomis – rudų spyglių kilimas. Kvepėjo sakais. Karlas paspyrė koja italinės pušies kankorė-

žį ir šis dingo dilgėlyne. Toli priekyje šuoliavo stirna. Karlą išpylė prakaitas, kelias darėsi statesnis, saulės spinduliai krito statmenai. Už nugaros liko bukai ir ąžuolai, stiebėsi viena kita eglė, tik jos buvo aukštesnės ir vis labiau gožė dangų. Kelias virto taku, užžėlusiu aukštomis smilgomis, gervuogėmis, jų šakelės kabinosi už liemenės ir kelnių. Spyglys perdrėskė Karlui ranką, bet jis nekreipė dėmesio į nedidelę žaizdą, švilpavo dainą, nes buvo tikras, kad eina tuo pačiu taku, kuriuo prieš metus ėjo su tėvu. „Nagi, įsidėmėk aną kreivą medį, apsamanojusią uolą, kitąmet turėsi vienas eiti tuo keliu“. Uolos papėdėje buvo tarsi mažutė akmenų skaldykla, pilna blizgančio žvirgždo, jis pasisėmė porą saujų akmenukų ir įsikišo į kišenę. Priartėjo prie pirmųjų sniego lopinėlių, iš kurių kyšojo blyškūs Alpių katilėliai ir tekėjo tirpsmo vandenys. Po kojomis girgždėjo sniego pluta, joje liko purvo pėdsakai. Kerpėmis apaugę akmenys. Krokai. Skraidė plaštakės, greičiausiai kandys. Saulė pralenkė tėvą ir dabar švietė jam į veidą. Pasidarė šalčiau. Tėvas sėdo ant kelmo – aplinkui tamsios medžių viršūnės – ir išsitraukė iš odinio maišo duoną, sūrį ir vyną. Ėmė valgyti. Paukščiukai, greičiausiai kalnų kikiliai, lesiojo trupinėlius. Saulė buvo apsukusi didelį ratą ir įstrižai kabojo danguje virš jo galvos. Jis skubėjo paskui ją kiek įkabindamas. Daugėjo senų kedrinių pušų, ant šakų nejudėdami tupėjo paukščiai. Gal grifai, maitvanagiai. Prieblanda tirštėjo. Šiaip ar taip, kelias dar buvo įžiūrimas, nors juo eidavo tik tokie kaip Karlas. Mat prieš jį ėjusieji miestelėnai irgi taip pat pasitikdavo dvyliktąjį gimtadienį; vietomis buvo primėtyta blizgančių akmenėlių, ir dabar Karlas svaidė juos į orą. Juose atsispindėjo šykšti saulės šviesa ir rodė jam kelią. Paskui saulę aptraukė debesys. Papūtė vėjas ir pajudino šakas. Ant Karlo nukrito pirmieji lietaus lašai ir netrukus ėmė pilti kaip iš kibiro. Sutemo. Tvykstelėjo žaibas, tai kairėje, tai dešinėje trumpam nušvisdavo kelią žymintys ak-

menys. Sugriaudėjo perkūnija. Netrukus aplink Karlą jau šokinėjo ledo kruopelytės. Laimė, jis prisiminė tėvo patarimą. Tasai kalė jam į galvą: „Jei užeis ledo kruša, o ji būtinai užeis, nusivilk liemenę ir pasikišk ją po skrybėle tarsi pagalvę. Tau bus šalta. Velniškai šalta. Tačiau iš dangaus krintantis ledas tau nieko nepadarys". Taigi tėvas apsivyniojo liemenę aplink galvą tarsi turbaną, užsivožė skrybėlę ir iškart pasidarė šalta. Ėmė kalenti dantimis. Marškiniai permirko iki siūlo galo ir lipo prie kūno. Nuo šalčio visas sustiro. Ledo kruopelytės biro ant galvos ir šokinėjo aplink kojas. Jis daužė rankomis pečius ir strykčiodamas stengėsi saugotis žaibų. Pagaliau puolė bėgti. Kažin ar nebus pasiklydęs? Jis meldė visų dvasių padėti jam rasti tikrą kelią, nes dingus saulei pakelės akmenys nebeblykčiojo, o žaibų tvykstelėjimai tik klaidino. Jis galėjo atsitrenkti į prarają ar įsmukti į uolos plyšį. Kartą, kai viena koja paniro į klampynę, o kita įsipainiojo į brūzgynus, jis ėmė šauktis pagalbos. „Ei, padėkite!" – sušuko silpnu balseliu, nepajėgdamas perrėkti audros šėlsmo, kuris būtų užgožęs net stipresnį garsą. Tačiau vos po minutės lietus susilpnėjo ir liovėsi. Tolumoje porą trejetą kartų dar sužaibavo, nudundėjo griaustinis, jį atkartojo tolimas aidas. Dangus vėl pragiedrėjo, kiek pašviesėjo. Karlas jau ėjo taku palei upokšnį, kuris tekėjo iš kaimo ir buvo atitvertas turėklais. Vanduo putojo ir šėlo. Tačiau dabar jis vėl pradėjo orientuotis. Apėjęs baltą kalkakmenio uolą, išdygusią vidury bemaž juodos ganyklos ir primenančią milžino ranką su iškeltais į dangų keturiais pirštais, išvydo kaimą. Ant akmeninių pamatų stovinčias daržines ir senoviškus rąstų namus mažais tarsi šaudymo angos langeliais. Saulė slėpėsi už jų šešėlių kontūrų. Karlas tankiai kvėpavo. Jis suspėjo! Jis keliavo ne lėčiau už saulę, šiaip ar taip, neką lėčiau. Jis jai pamojo ir ji pasiskubino greitai nusileisti anapus stogų, tarsi kas būtų įtraukęs ją į prarają. Paskutinis spindulys, tvykstelėjęs iš apačios, trum-

pam apšvietė bažnyčios bokšto vėjarodį-gaidį, besižvalgantį virš arčiausio namo stogo. Karlas pasuko gaidžio link – ten ir turėjo būti bažnyčia – apvaliais akmenimis grįsta gatvele, kuri suko tai į kairę, tai į dešinę, tai kilo aukštyn, tai leidosi žemyn. Tarsi sustingęs vandens srautas. Tarp namų vešėjo dilgėlės, nuo kelio balučių sklido aitrus kvapas. Šlapimas, galvijų šlapimas. Karlas šokinėjo ieškodamas sausos vietelės, bet vis tiek keliskart pataikė į dvokiančią pliurzę. Pagaliau išsipurvinęs batus pasiekė bažnyčios aikštę. Saulė jau buvo nusileidusi, bet dangus siuntė paskutinius šviesos spindulius, kurie krito ant aukštų, pilis menančių, pusračiu išsirikiavusių namų. Jie, kaip ir Karlas, palinkę ties žemėjančiu grindiniu, žvelgė į užeigą ir bažnyčią apačioje, tarsi į sceną, tik bažnyčia stovėjo scenos dešinėje, o užeiga – kairėje. Ten irgi buvo galvijų, jie, pririšti prie kuolų ir karčių, sukišę galvas į maišus, šlamštė pašarus. Karlas tuoj išvydo ir karstus. Jis žinojo apie juos, kaip ir apie galvijus, tad neišsigando, beveik nė trupučio neišsigando, pamatęs priešais vieną namą pirmuosius karstus. Tris žmogaus dydžio dėžes, vieną šalia kitos. Jis apsidairė. Priešais kiekvieną namą stovėjo karstai. Daugelis jų seniai dirbdinti, mediena sudūlėjusi, kiti buvo šviesūs, neseniai obliuoti. Vienur – po penkis ar dešimt, kitur – po du, tvarkingai eilėmis sukrauti vienas ant kito. Kai kur – Karlas dabar kaip tik stovėjo priešais tokį namą persikreipusiomis durimis, malksnomis užtaisytais langais be stiklų – karstai išmėtyti kaip papuola. „Iš karstų, kaip ir mėšlo krūvų Ėmentalyje, gali daug ką spręsti, – sakė Karlui tėvas. – Pamatai rietuvę ir jau žinai, kas per žmonės čia gyvena“. Jis, girdi, niekada neimtų į žmonas merginos iš namų, kur karstai sukrauti kaip pakliūva.

Kiekvienas kaimietis vos gimęs gaudavo karstą ir išmušus jo mirties valandai būdavo į jį guldomas. Iki tol karstas stovėdavo prie namo. Kiekvienas vyras ir kiekviena moteris turėjo

po karstą. Kaime nebuvo nė vieno žmogaus, kuris nebūtų turėjęs karsto. Aišku, ir Karlas turėjo. Jis pamatė jį tarp kitų karstų, sukrautų į rietuvę, į taisyklingą kalną, priešais užeigą. Jis buvo obliuotas, sukaltas iš kone raudono medžio lentų, bet per ilgą laiką spalva nubluko, kaip ir kitų karstų. Užeigos šeimininkas buvo mano dėdė, tėvo brolis. Įsitaisęs kertėje jis tvarkė ir pašto reikalus. Su juo ir jo namais buvo susiję tiek daug žmonių, kad karstai juosė namą lyg kokia mūro siena. Kartu su dėde gyveno nesuskaičiuojama daugybė senelių tetų, trečios kartos pusbrolių ar pusseserių. Vien jie pretendavo į tuziną ar daugiau karstų. O kur dar tie, kurie, kaip ir Karlo tėvai, buvo iškeliavę į miestą ar į Ameriką, bei jų vaikai ir vaikaičiai? Kai kurie, nors ir nebeturėjo giminių, net ir išvykę nenutraukė ryšių su kaimu ir dėdę laikė tarsi tėvu, o jo užeigą – gimtuoju namu. Savaime suprantama, dėdė ir jiems buvo parūpinęs karstus. Jis žinojo, kuris kuriam priklauso. Štai šitas – Jono, anas – Elianoro, nors jų nė karto nebuvo matęs.

(Galimas daiktas, vienas kitas nuolatinis jo svečias, nors ir nebūdamas kaimo bendruomenės narys, naudojosi jo geraširdiškumu ir iškaulydavo karstą.)

Regis, užeiga dabar uždaryta. Aplink kiek akys užmato – nė gyvos dvasios – kur visi dingo? Dabar, užgesus paskutiniam šviesuliui danguje, Karlas neįžiūrėjo net savo kojų, nematė prieš akis ištiestos rankos. Tamsi naktis. Tik prie bažnyčios vartų liepsnojo fakelas. Tarsi atsiliepęs į jo kvietimą, tėvas pasuko ten link.

Apgraibomis susirado duris – fakelo liepsna blaškėsi vėjyje – ir tos atsidarė, vos palietus rankeną. Žengė vidun. Bažnyčioje buvo taip šviesu, kad jis nevalingai užsimerkė. Žengęs porą žingsnių pirmyn sustojo, apakintas šviesos, prisidengęs rankomis akis. Kai atsargiai atsimerkė ir pažiūrėjo pro pirštus, pajuto šilumą, karštį, kurį skleidė daugiau kaip tūkstantis baž-

nyčios navoje degančių žvakių. Visur degė šviesos – ant grindų po jo kojomis, palei sienas, ant aukštai kabančių rato didumo šviestuvų, ant katedros turėklų ir viršuje, ties vargonais. Tikra šviesos jūra. Bažnyčios suoluose sėdėjo vyrai tamsiais apdarais, mirgančioje žvakių šviesoje bolavo veidai. Priekyje – senukai, už jų – vyresni, dar toliau – jaunimas ir visiškai jauni, kai kurie neką vyresni nei jis. Priešais pirmoje eilėje sėdėjo jo dėdė, stotingas vyriškis vešliais plaukais, šalia – jo paties tėvas, daug smulkesnio sudėjimo. Kaip jis įsigudrino pralenkti sūnų, lyg niekur nieko prasmukti nepastebėtas? Juk jis ėjo palyginti sparčiai, greičiau nebuvo įmanoma.

Bažnyčios gilumoje netoli įėjimo išvydo baltai apsigobusias moteris. Štai kur jos! Jos čia laukė jo! Jos žinojo, jau prieš dvylika metų žinojo, kad šiandien jis čia ateis! Visi stovėjo nejudėdami, tylėjo ir žiūrėjo. Ten toliau, prie kolonos, buvo ir jo motina! Karlas įžengė į bažnyčią pro šonines duris palikdamas paskui save šlapius pėdsakus, po kojomis telkšojo balutė, ir atsidūrė priešais altorių, ant pakylos, kur stovėjo daugybė į vazas pamerktų gėlių. Iš vytelių ar šiaudų pinti dagiai ar rododendrai, nes tokiu metų laiku gyvų gėlių dar nebuvo. Visada tai praplaukė jam prieš akis ir jis ėmė dairytis kokio plyšio, į kurį galėtų įsmukti, užsiglausti už kolonos arba nerti atgal pro duris. Tačiau jos užsivėrė, tarsi savaime, ir paskubėjo užsitrenkti. Tarsi kas nors būtų pasukęs raktą. Šalia altoriaus irgi nebuvo matyti jokios slaptos kertelės. Jis buvo iš juodo marmuro ir stūksojo it pilis. Viskas bažnyčioje buvo juodos spalvos, koplyčia išties visa juoda. Blizgėjo juodas sienų tinkas. Juodos žvakės – tik jų liepsnelės spindėjo, šventųjų skraistės, kankinių kaulai ir didžiausia armija šventųjų, žmogaus ūgio statulų, išsirikiavusių palei sienas ir laikančių rankose kuokas ar kirvius, alebardas ir pjautuvus. Priešais altorių, šios pakylos viduryje, stovėjo juodmedžio stalas ir kėdė.

Karlui pasidarė dar šalčiau, jis drebėjo, jo dantys taip garsiai barškėjo, kad tikriausiai buvo girdėti paskutinėse eilėse. Jis buvo pasiruošęs užbliauti. Tačiau vyrai ir moterys nusišypsojo. Kelios mergaitės užpakalinėse eilėse net susijuokė. Dėl Dievo, ko jos juokiasi? Jis visas virpėjo, buvo peršlapęs iki siūlo galo!

Dėdė atsistojo ir šypsodamasis žengė ant pakylos. Kai jis pakėlė ranką, Karlas pabūgo: štai dabar trenks. Tačiau jis nukėlė jo skrybėlę, nuėmė susuktą it turbanas liemenę ir viską sudėjo į krepšį iš juodų gluosnio vytelių, stovintį po juodmedžio stalu. Dabar visi pradėjo juoktis. Karlas išraudo kaip žarija. Kur tai matyta, bažnyčioje su skrybėle ant galvos! Ir dar šlapia kaip mazgotė liemenė! Bet šit dėdė suėmė jį už rankų ir kilstelėjo aukštyn. Iš kažkur išdygę už dėdę vyresni du vyrai prišoko ir nutraukė jam marškinius. Nuavė batus, nutraukė kelnes, apatinukes, puskojines. Šit keturios stiprios rankos sugriebė ir pakėlė – jis spurdėjo ore lyg varliukas. Ir štai atsidūrė pilname karšto vandens variniame kubile, kuris netikėtai išdygo priešais altorių. Abu vyrai – dėdė kiekvienam davė po šepetį ir muilo gabalą – pradėjo jį trinkti nuo galvos iki kojų. Au! Žinoma, į akis pateko muilo, nors buvo stipriai užsimerkęs. Šepečiai, rodės, nutrins odą iki kraujo. Vienas vyras smagiai trinko jam galvą, net ausyse skambėjo, kitas čiupo jo penį, atsmaukė apyvarpės odelę ir pradėjo šepečiais brūžinti varpos galvutę. Pagaliau liovėsi. Dar liko blauzdos, pėdos, pilvas, nugara, sėdmenys, rankos ir plaštakos. Ir štai Karlą ištraukė iš kubilo, susupo į karštus rankšluosčius ir ėmė šluostyti. Vienas senis kedeno jam plaukus, kitas trynė pilvą ir kojas. Juodu kikeno ir šūkčiojo. „Viskas!“ – nutraukė rankšluostį ir Karlas atsidūrė priešais bendruomenę švarus, sausas, jo kūnas garavo. Nuogut nuogutėlis. Vyrai ir moterys žiūrėjo į jį. Kelios mergaitės, stovinčios užpakalinėse eilėse, tiesė kaklus norėdamos geriau įsižiūrėti. Tačiau ir jų veiduose nebuvo pašaipos.

Jų burnos buvo pražiotos, kaip ir vyrų bei moterų. Tik dabar Karlas išgirdo jų giedojimą. Jie visi giedojo. Jie visąlaik giedojo, kai jis buvo panardintas į kubilą ir muilinamas nuo galvos iki kojų! Tie tolimi garsai jam atrodė lyg susižavėjimo šūksniai. Jie giedojo tyliai, tarsi iš kito pasaulio, skambiais balsais. Tai buvo pasikartojanti melodija, primenanti kanoną. Vos pabaigus giedoti viename bažnyčios gale, kitame vėl buvo pradedama. Giesmę pradėta giedoti garsiau, girdėjosi žodžiai, kurie irgi nuolat kartojosi Karlui nesuprantama kalba, ošiantys garsai. Šalia jo stovėjo tuodu seniai, kurie jį prausė, ir jo dėdė. Jis buvo pakėlęs akis į dangų ir giedojo lyg apvaizdos įkvėptas. Netrukus Karlas susivokė, kad giesmė ir net žodžiai jam jau girdėti. Veikiausiai jis išmoko, kol buvo maudomas. Taigi jis irgi giedojo, iš pradžių tyliai, atsargiai, paskui įsidrąsino. Tą giesmę, matyt, giedojo tolimi protėviai, galbūt tie, kuriuos priminė šventųjų statulos.

Abu jį prausę seniai nužengė nuo pakylos. Juos pakeitė dvi jaunutės moterys, kurios irgi giedojo laikydamos rankose drabužius. Seniai eidami pro šalį pliaukštelėjo joms per nugaras ir kikendami toliau giedojo. Jos aprengė Karlą sausais drabužiais, jis vėl išraudo – juk nuogas, o jos taip arti. Jos vilko jį taip vikriai ir greitai, tarsi būtų rengusios nesuskaičiuojamą daugybę kartų. Ir dar tokios jaunutės! Vienai buvo vos keturiolika, kitai geriausiu atveju šešiolika! Jos giedojo skambiais balsais, pakankamai garsiai, tad ir Karlas užtraukė kiek galėdamas garsiau. (Jo balsas skambėjo kažkaip kitaip! Jis giedojo bosu!) Apatinės, viršutinės kelnės, puskojinės, marškiniai, liemenė, batai – tai tetruko vos minutę. Jaunesnioji mergaitė, šviesiaplaukė, su strazdanėlėmis, įspraudė Karlui į ranką skrybėlę.

Žinoma, jis jos neužsidėjo. Jis jai nusišypsojo, ir ji atsakė į jo šypseną.

Antroji, šešiolikmetė, paėmė jį už rankos ir nusivedė prie veidrodžio, įtaisyto altoriuje ir paslėpto už lentynos. Veidrodyje Karlas išvydo save. Naujieji drabužiai priminė senuosius, tačiau jie nebebuvo juodi. Jie spindėjo visomis spalvomis. Antai skrybėlė buvo raudona, tarsi nudažyta vynu, kelnės tamsiai mėlynos, o batų oda sulig kiekvienu judesiu mainėsi kaip chameleono. Puskojinės geltonos. Jis atrodė tarsi papūga. Jis vienintelis bažnyčioje toks spalvingas. Toks jis sau patiko!

Giedojimas vis garsėjo. Dabar visi giedojo garsiai, su įkvėpimu ir pasiekę aukščiausią natą ją ilgai tęsė. Netrukus visoje bažnyčioje skambėjo tik ši nata. Galingi balsai, kaimiečių plaučiai kaip dumplės. Po kelių minučių pirmieji išsikvėpė, turėjo išsikvėpti. Seniai, senės išraudusiais veidais, išsprogintomis akimis. Paskui liovėsi giedoję dėdė ir tėvas, abu vienu metu, ir apsipylę prakaitu. Po jų kiti seniai, vyresnio amžiaus jaunimas ir pagaliau visai jaunučiai. Paskui ir Karlas. Pagaliau liko varžytis du balsai: bedantis senis, kuris sėdėjo antroje eilėje ir dabar atsistojo, ir jauna strazdanota moteris, pasitraukusi į navos gilumą. Abu ėjo lenktynių. Jie žiūrėjo vienas į kitą per susirinkusiųjų galvas ir traukė savo natą, vienas oktava žemiau, kitas – aukščiau, palaikomi bendruomenės. Pagaliau senis pristigo oro, o moteris viena tęsė dar keletą džiaugsmo taktų ir jos puikus balsas skambėjo visoje bažnyčioje. Giedodama taip įkaito, kad pro skruostus išpylusį raudonį nebuvo matyti net strazdanų. Pagaliau ir ji liovėsi. Varžytuves pralaimėjęs senis išspaudė: „Bravo!“ Visi pradėjo ploti. Karlas irgi pliaukšėjo delnais.

Žinoma, jis manė, kad ceremonija baigėsi. Tačiau dėdė pakėlė ranką ir vėl pasigirdo plojimai. Paskui stojo tyla. Dėdė iš po juodos skraistės, kuria buvo uždengtas altorius, ištraukė didelę tokią pat juodą knygą, didžiausią foliantą paauksuotais kraštais ir skirtuku. Ant knygos nugarėlės spindėjo užrašas „Karlas“. „Tai

baltoji knyga, – garsiai tarė dėdė, tarsi kreipdamasis į bendruomenę. – Taip ji vadinama todėl, kad joje tėra balti puslapiai. Kasdien, iki pat mirties, pildysi šią knygą. Ar rašysi daug ar mažai – tavo reikalas. Tie, kurie nemoka rašyti, kasdien palieka knygoje po tris kryželius". Jis padėjo knygą ant stalo, mostelėjęs paragino jį sėstis ant kėdės ir atsiversti pirmą puslapį – nuo akinamo baltumo Karlas net užsimerkė. „Niekas neskaitys, ką būsi parašęs, iki pat tavo mirties, – tarė dėdė. – Niekas neskaito kitų baltosios knygos. Antraip užsitrauktų dangaus nemalonę. Po tavo mirties visai kas kita. Tada jau galima. Tada visi gali skaityti apie tavo gyvenimą: ir vyrai, ir moterys, ir nemokantys skaityti, kaip kas išmano. Ir džiaugtis, ir juoktis, stebėtis, mokytis. Iki tol, Karlai, tai bus slapčiausia tavo knyga". Jis pasisuko į sūnėną, žemai nusilenkė, vis dar garsiai kalbėdamas. „Apie savo pirmąją dieną parašysi visų mūsų akivaizdoje. Dabar. Tučtuojau". Jis padavė Karlui nusmailintą žąsies plunksną ir parodė į rašalo buteliuką. Taigi Karlas paėmė plunksną ir pamerkė į buteliuką. Jis pasižiūrėjo į dėdę. „Na, ko nori? – paklausė jau tyliai. – Parašyk, kaip buvo. Nei daug, nei mažai". Karlas linktelėjo ir parašė: *„Dabar aš jau vyras ir šiandien – ne pirmą kartą, tačiau pirmąkart vienas įveikiau kelią nuo savo namų mieste iki kaimo, iš kurio kilę mano tėvai"*. Jis pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į dėdę. Jo veidas buvo be jokios išraiškos. Tad Karlas rašė toliau: *„Mano vienintelis kelionės tikslas buvo kaimo bažnyčia, vadinamoji juodoji koplyčia, nors..."* „Pakaks, – tarė dėdė ir ištraukė jam iš rankos plunksną. – Šiaip ar taip, jei ir toliau tiek rašysi ir dar didelėmis raidėmis, tavo knyga netrukus bus užpildyta. Tavo gyvenimui skirta tiek lapų, kiek jų yra šioje knygoje". Jis užbėrė smulkaus smėlio ant rašalu, tai yra tušu surašytų eilučių, nupūtė jį ir užvertė knygą. Tada visi greitai atsistojo ir ėmė grūstis durų link. Žmonės kalbėjosi, plepėjo ir juokėsi, niekam, regis, buvo nė motais, kad

Juodoji koplyčia – šventa vieta. Karlas buvo vienas paskutinių, išsprūdusių pro siaurus vartus laukan. Pūtė drungnas vėjelis. Daugelis nešė žibintus, pakabintus ant ilgų karklo stiebų, vadinamuosius lampionus. Kitos lempos buvo padarytos iš skobtų burokų, vaizduojančių snukius įkypomis akimis, kreivomis burnomis ir iššieptais dantimis. Viena moteris laikė degančią širdį, kitoje lempos pusėje buvo pavaizduotas vilkas. Karlas irgi gavo lampioną, pakabintą ant lazdos. Tai buvo iš raudono popieriaus padarytas rutulys, kurio viduje degė žvakė. Ant jo buvo nupiešti keturi balti kryžiai – kiekvienam metų laikui. Be to, jis nešė sunkią kaip akmenį knygą. Einantieji procesijos priekyje jau priartėjo prie užeigos. Nuo bažnyčios iki ten judėjo virpėdamos tamsoje pora šimtų švieselių. Tarškėjimas ir juokas kilo į nakties dangų ir tarsi debesis pakibo virš kaimo. Danguje žibėjo žvaigždės. Dar niekada Karlas nebuvo matęs tiek daug žvaigždžių dangaus bedugnėje. Jis kvailiojo kartu su kitais jaunuoliais ir laidė sąmojus, kaip ir jie. Tolėliau priekyje ėjo susikibę rankomis jo tėvai. Tai jam pasirodė keista, nemalonu. Eitynių dalyviai sulėtino žingsnį, nes dabar, kad patektum į užeigą, reikėjo spraustis pro siaurą tarpą tarp karstų. Taigi visi grūdosi kartu su Karlu susispaudę, juokdamiesi ir spygaudami. Iš paskos jį užgulė būrys klykiančių mergaičių, jis įsirėmė į nugarą priešais einančiam stambiam vyriškiui. Įkvėpė oro ir staiga buvo nustumtas prie karstų rietuvės, toji net sulingavo, rodės, tuoj užvirs. Staiga pamatė savo karstą, atpažino jį iškart, lampionų šviesoje – visi juos laikė iškėlę virš galvų – jis pasirodė didesnis. „Mano karstas stovi priešais kalvę“, – pasakė jam už nugaros moteris su strazdanomis. Jis būtų atpažinęs jos balsą tarp tūkstančių kitų, nors jam nepasakė nė žodžio. Kaip ji giedojo! Minia ją spaudė prie jo – jautė jos krūtinę, pilvą, kojas, jos lūpos buvo taip arti jo ausies, kad jis girdėjo alsavimą. Dabar teturime tris karstus. Vieną – motinai,

kitą – broliui, trečią – man. Aną savaitę karsto prireikė tėvui, – ji kvėptelėjo Karlui į ausį. – Tačiau mūsų karstai ir dabar gražiausiai sustatyti kaime. Mano tėvas juos lygiai sustatė naudodamasis gulsčiuku. Aš irgi taip moku“.

Karlo kairįjį skruostą nutvilkė skausmas prisilietus prie aštrios kaip švitras karsto lentos. (Kartą ausimi prisilietė karsto briaunos ir jis tyliai suinkštė. Į kitą jo ausį tebealsavo moteris.) Kur tada jo tėvų karstai?

Pagaliau jie prasispraudė pro karstus ir peržengė užeigos slenkstį.

* * *

Salė buvo tikrai didelė, daug didesnė, nei Karlas prisiminė. Joje buvo šviesu, prie ilgų stalų sėdosi svečiai. Skersai ir išilgai virš galvų kabojo girliandos. Juodos ir baltos. Vyrai nusivilko švarkus ir sėdėjo vienmarškiniai. Vienas kitas pasiraitojo rankoves. Moterys nusiėmė kepuraites ir atsilaisvino korsetus. Daugelis jų paleido į kuodus susuktus plaukus. Vienintelis Karlas buvo spalvingais drabužiais. Tačiau kitų veidai taip spindėjo, kad atrodė kaip nuspalvinti. Nosys raudonos, skruostai įkaitę. Akiniuota mergina (jos akiniai atrodė tarsi pačios pasidaryti iš vielos ir paprasčiausio stiklo) čiupo Karlą už rankos ir nusitempė prie stalo, stovinčio palei galinę sieną. Gaisrininkų vėliavos, taurės, įrėminti dokumentai apie įvairius gyvulių parodos apdovanojimus. Ir čia visos kėdės buvo užimtos. Išskyrus dvi – akiniuotai merginai ir Karlui veronikomis apkaišytos kėdės. Tai buvo garbinga vieta, stalo vidurys, iš čia Karlas galėjo apžvelgti visą salę ir jį kiekvienas galėjo matyti. Kvepėjo veronikų žiedai, iki šiol Karlas nebuvo jų uostęs. Nežinojo, kur dėti knygą, niekas jam nepatarė, visiems net buvo smalsu, kaip jis pasielgs. Pagaliau pasikišo ją

po savimi. Dabar sėdėjo lyg karalius ant sosto, tarsi medžiotojas bokštelyje. Visi ėmė jam ploti už sumanumą. Akiniuota mergina, kuri, kaip ir visi sėdintys prie stalo, buvo truputį vyresnė už jį, atsisėdo šalia. „Esu tavo garbės dama, – pasakė ji. – Vadinuosi Hildė. Štai ten – Elzė“. Elzė sėdėjo kitapus stalo, buvo apvalutė, didžiakrūtė. Ji nusišypsojo. Strazdanotoji sėdėjo prie to paties stalo, kiek atokiau.

Iš virtuvės išėjo moterys – tetos ir pusseserės, vieną jų atpažino, vardu Zelda, ir priešais kiekvieną pastatė po garuojantį dubenėlį, kupiną šonkaulių, pupų ir bulvių. Šeimininko šeimos nariai, irgi jo pusbroliai ar dėdės, pripylė į taures vyno, kuris buvo toks pat raudonas kaip jo skrybėlė. Karlas mikliai sušveitė savo porciją, tad už nugaros stovėjusi Zelda vėl prikrovė jam į lėkštę. „Tiems miestelėnams, – tarė ji, – visada reikia dvigubos porcijos“. Karlas atsidėkodamas žvilgtelėjo į ją. Buvo ištroškęs, tad vienu mauku išlenkė savo taurę. Vynas, kurį gėrė pirmąkart gyvenime, jam patiko. Jis atkišo taurę pusbroliui, gal irgi dėdei. Tasai ją pripylė ir Karlas ją tučtuojau ištuštino. Paskui, žinoma, jam vėl įpylė. Hildė ir Elzė su juo susidaužė taurėmis. Stodamasis pliumptelėjo nuo knygos ant grindų, mat stovėdamas turėjo išgerti kartu su visais sėdinčiais salėje. Pora šimtų rankų su taurėmis vyno tiesėsi į jį ir iš šimtų gerklių suskambėjo: „Į sveikatą“. Tai jam priminė ką tik gimusių slibinų staugimą. Jis irgi sustugo, išgėrė taurę ir vėl užsiropštė ant sosto. Netrukus ir jis įsilinksmino, nes aplinkui visi kalbėjo pertraukdami vienas kitą ir labai garsiai. Jie žūtbūt norėjo būti išgirsti ir nebūtinai klausytis, ką kiti kalba. Ir Karlo balsas – skambus bosas – įsiliejo į bendrą triukšmą. Jis pasakojo Elzei, kuri tuo metu kalbėjosi su Hilde jam per petį, esą jis daug geriau žaidžiantis futbolą nei jo brolis ir važinėjantis tarp stoties ir ežero nutiestu arklių traukiamu tramvajumi. Kiti šūkčiojo vokiškų šarvuotųjų kreiserių pavadinimus –

„Kunigaikštis Bismarkas", „Šornhorstas", „Viktorija Luiza", o moterys kikeno aptarinėdamos Paryžiaus drabužių madas, girdi, pro juos šviečiasi krūtys, girdi, niekada tokių nedėvėsiančios, gal kada vėliau, tik ne dabar.

Vėliau stalai buvo sustumti. Salės kampe, ant aukštos pakylos, įsitaisė orkestras: akordeonas, kontrabosas ir dar kažkoks į mandoliną panašus instrumentas. Netrukus šokančiųjų buvo pilna aikštelė. Karlas irgi leidosi šokti su Hilde. Jis trypčiojo bei sukosi, o Hildė lyg kumelaitė straksėjo kartu su juo. Netrukus ją pakeitė Elzė, o Hildė juokdamasi grįžo prie stalo, prie kurio nebebuvo nė vienos moters. Moterys apstojo šokių aikštelę. Karlas nė vienos nepaleido iš akių. Pasirodo, visos jos norėjo pašokti su Karlu, net vyresnio amžiaus moterys ir senutės. Karlas turėjo šokti valsą ir su bedantėmis, kurios dažniau ramstėsi į jį nei šoko. Net su šimtamete, kuriai jos milimetriniai žingsneliai rodėsi kaip didžiausi šuoliai. Ji švytėjo iš laimės, Karlui taip pat patiko. Staiga jo glėbyje atsidūrė motina. „Šiandien visos moterys bus su tavimi laimingos, – pasakė, kai jie skriejo po salę. – Juk visos nori su tavimi pašokti. Aš irgi". Karlui nespėjus atšlyti, ji pabučiavo sūnų ir perleido stambiai moteriškei susivėlusiais plaukais. Šioji meiliai prispaudė jį prie savęs, jam net kvapą užėmė. Paskui jos vietą – jis vos spėjo įkvėpti – stojo prakauli liesa moteris baikščiomis akimis. Pradėjusi šokti ji taip įsijautė, kad išvis nenorėjo jo paleisti. Verkė iš džiaugsmo ar sielvarto, jos akys buvo tarsi aksominės. Galų gale Karlą atplėšė stambi moteriškė. Ir vėl – viskas iš naujo, kaip laukinių žvėrių medžioklėje. Laukiančių su juo pašokti moterų mažėjo – pašokusios vėl sėdosi prie stalo. Paskutinės šokėjos buvo visai jaunutės. Viena liauna, kita didelė, trečia garsiai kvatojo. Ketvirta kupina paslapties. Penkta šnairavo iš padilbų. Dar viena, tokia nerangi, vis klykė. Visos paeiliui, aliai vienos. Tik strazdanota mergina prie jo nesiartino. Ji tylė-

dama sėdėjo viena prie stalo nenuleisdama nuo jo akių, bet vis tiek nepriėjo. Jis irgi nedrįso kviesti, tad antrą kartą sušoko su Elze ir trečiąkart – su Hilde. Ji buvo vienintelė, atsisakiusi sušokti laimės šokį. Kai sugroję anglų valsą muzikantai dėjosi instrumentus, ji buvo beatsistojanti, visa išraudusi, tarsi pasiruošusi prašyti jų sugroti paskutinį šokį, tačiau nedrįso. Karlas irgi atsisėdo ir plepėjo su vaikinukais. Jie kalbėjo apie Panamos kanalą, tarsi būtų dalyvavę jo atidarymo ceremonijoje, ir apie Marnos mūšį. Karlas papasakojo apie lakūną Elerichą, savaime aišku, vokietį, kuris pasiekė naują skrydžio rekordą – pakilo daugiau kaip į aštuonių tūkstančių metrų aukštį. Visa tai pasakojo strazdanotajai merginai, toji išties atidžiai jo klausėsi, nors ir sėdėjo atokiau. Jis žavėjosi viskuo, kas dėjosi aplink, ir viskas aplink jį sukosi. Nebežinojo, ar čia kalba jis, ar kažkas kitas, sėdintis prie stalo. Visi klegėjo kas sau.

Po kurio laiko apsidairė, gal todėl, kad balsų ūžesys nutolo. Salė buvo tuščia. Dėdė ir dvi jo pusseserės rinko nuo stalų lėkštes, taures ir grafinus. Ant sienų krito ilgi šešėliai – salėje degė tik kelios lempos. Lankstomos popierinės staltiesės pliaukšėjo kaip patrankų šūviai. Salė atrodė lyg nusiaubta: apverstos taurės, stiklo šukės, nukarusios girliandos. Karlas įsmeigė akis į pusseserę, šioji atkišusi užpakalį lindo po stalu. Jis matė pasaulį lyg pro aprasojusį stiklą. Bet štai atėjo eilė nukraustyti jo stalą ir jis pabandė atsistoti. Susvyravo. Šiaip ar taip, jam pavyko išgelbėti veroniką, kuri vis labiau kvepėjo. Taurės, grafinai nukraustyti, popierinės girliandos nukeliavo į pintą krepšį. Jis vis uostė žiedus, paskui įsikišo į kelnių kišenę. Prie jo stalo nebuvo nė gyvos dvasios. Tik priešais atsirėmęs į kėdės atlošą knarkė išsižiojęs jaunas vyras. Prieš kelias valandas Karlas su juo diskutavo apie automobilio „Ford T“ pranašumus ir trūkumus. Šeimininkas jį nuvertė žemėn, bet jis nepabudo. Kai Karlas jį papurtė, jis atmerkė

vieną akį, susičiaupė ir pašoko ant kojų. Abu apsikabinę pradėjo žingsniuoti ir vyriškis nuvedė Karlą į priestatą. Tai buvo gana didelė daržinė. Joje tamsu, kvepėjo šienu. Abu truputį paplepėjo ir daugybė balsų tamsoje ėmė juos plūsti. Regis, kažkas paleido į juos batą. Karlas pajuto vėjo gūsį ir išgirdo, kaip kažkas netoli jo nukrito. Jis griuvo ant šieno kur pakliūva. Dešinėje ir kairėje knarkė žmonės. Ar daržinėje miegojo moterų, jis nežinojo, dar nė karto negirdėjo miegančios moters alsavimo. Jam buvo sunku įsivaizduoti, kad moterys galėtų garsiai knarkti.

Tada jis nugrimzdo į pusiau būdravimo, pusiau miego būseną. Pro šalį plaukė padriki vaizdai, tolimi garsai, neaiškūs balsai. Staiga jis pajuto, kaip kažkas alsuoja jam į skruostą, kažkas prie jo glaudžiasi. Tai buvo moteris. „Tyliau!" – tarė ji tyliai į ausį. Lūpos palietė jo lūpas ir netrukus – iš pradžių baimė buvo jas surakinusi – jos palietė josios lūpas. Jis traukė į save moters kvapą, kuris jam kažką priminė. Jis kažką sumurmėjo, jos ranka užspaudė jam burną. Taigi jis vėl nutilo. Moteris viena ranka, paskui kita ėmė grabalioti Karlą. Tuo metu, kai jų lūpos buvo susiliejusios, jo rankos keliavo ten, kur buvo laukiamiausios. Jos buvo visur laukiamos. Neatitraukdama lūpų nuo Karlo burnos dabar tyliai atsiduso moteris. Kartą, kai Karlas smarkiai sujudėjo, kažkuris iš miegančių garsiai sušnarpštė, lyg busdamas iš miego, apsivertė nuo vieno šono ant kito. Moteris, kone gulėjusi ant Karlo, sustingo. Ir Karlas gulėjo nejudėdamas. Kai vėl pasigirdo knarkimas, jos lūpos vėl suminkštėjo, Karlo irgi. Staiga ji neįspėjusi dingo. Karlas atsisėdo, spoksojo į tamsą, grabinėjo rankomis aplinkui. Nieko. Ničnieko. Nė menkiausio šnaresio, jei kas būtų sprukęs šienu. Kas toji švelni viešnia? Iš kur ji žinojo, kad jis čia?

Karlas netrukus vėl užmigo ir toliau sapnavo viešnią, tarsi nė nebūtų su ja išsiskyręs. Galbūt tai tebuvo sapnas.

Kai pabudo, pro daržinės plyšius sienoje skverbėsi šviesa. Virš jo – šiaudų stogas. Jis pakėlė galvą. Iš tiesų kur pažvelgsi – šienas. Jis buvo vienas, nė gyvos dvasios, nė žymės, kad būtų kas nors gulėjęs šiauduose. Lauke jau girdėjosi balsai. Balsų ūžesys. Taigi jis atsikėlė – galva kone plyšo iš skausmo, gerklė išdžiūvusi – nusibraukė nuo švarko šiaudgalius, užsidėjo skrybėlę, persimetė per petį odinį maišą, pasiėmė knygą ir išėjo laukan. Jam į veidą krito įstriži ryto saulės spinduliai. Jis prisimerkė. Ant šulinio rentinio, skobto medžio kamieno, sėdėjo jo tėvai ir jam šypsojosi. Jis panardino galvą į geldą. Paskui godžiai gėrė vandenį, tarsi ketindamas nusausinti versmę.

Aukščiau kaimo pastatų plytinti aikštė buvo sausakimša žmonių. Jie vilkėjo prasto kirpimo durtinius ir švarkus, pasiūtus iš tos pačios medžiagos, spietėsi palei prekystalius, ant kurių buvo prikrauta gelteklių, žemėtų bulvių, tamsių spalvų burokų. Čia buvo ir odinių krepšių, ir ketaus keptuvių. Bažnyčioje Karlo matytų žvakių. Juodųjų ir geltonųjų serbentų. Vaikščiodamas tarp prekystalių – tėvai ėjo jam iš paskos – jis atpažino daugelį žmonių. Beveik visus. Vakar jie dalyvavo jo šventėje. Bet dabar jis jiems visai nerūpėjo. Viena jo teta, regis, šnekėjosi su senuku, kuris bažnyčioje ilgai tęsė paskutinę natą. Tačiau jie nuleido negirdomis jo pasilabinimą. Pro šalį kalbėdamiesi praėjo vienas jo dėdžių ir kažkuris pusbrolių. Vienas jį praususių senukų kone kaktomuša su juo susidūrė, bet, regis, neatpažino. Prie vieno prekystalio, ant kurio rangėsi unguriai, – negi jie valgomi? – stovėjo Elzė. Ir ji buvo jam abejinga. Toliau Hildė prekiavo kažkokiais pilkais gumbais, turbūt genicijonais. Karlas jai pamojo, tačiau nebuvo tikras, ar ji atsiliepė į jo pasisveikinimą, gal tik saulė atsispindėjo jos akinių stikluose. Net pusseserė Zelda abejingu veidu praėjo pro šalį.

Karlas plačiais žingsniais žengė akmenuota gatve, kuri panėšėjo į tekančią upę. Jam svaigo galva. Šįkart geriau sekėsi apeiti balutes, telkšojusias galvijų kanopų įdubose. Kalvė gatvės gale visa apnešta suodžiais. Šalia stovintys karstai išties buvo rūpestingai sukrauti. Įdomu, kuris jų strazdanotosios merginos? Karlas skubiai perbraukė ranka vieną karstą, kad tėvai nepastebėtų. Jis nebuvo tikras, ar tai buvo josios karstas. Šiaip ar taip, karstas, padarytas iš kone baltos medienos, jam atrodė dailesnis nei kiti du.

Už kaimo kelias suko keturių klinčių uolų link – jos kaip pirštai stirksojo dangaus fone. Šioje vietoje buvo kelio posūkis. Karlas dar kartą atsigręžė. Priešais kalvę išdygo kažkieno figūra. Kai jis pamojo, ji jam irgi mostelėjo ir dingo namo tarpduryje. Daržinės ir kaimo namai juodai blizgėjo. Ant bažnyčios stogo blykčiojo vėjarodis. Karlas vėl turėjo vienas rasti kelią namo, nes tėvai leido jam eiti pirmam. Taigi jis žingsniavo tiesiai saulės kryptimi – ji turėjo rodyti jam kelią – ir netrukus vėl priėjo tarpeklį, kur jį buvo užklupęs žaibas ir griaustinis. Dabar ankstyvo ryto saulėje linksmai spindėjo samanos ir akmenys. Jis ėjo žaižaruojančiais akmenimis grįstu keliu, pro senas kedrines pušis, bet dabar ant jų nebebuvo paukščių. Jis kone bėgo, tačiau tėvai lipo jam ant kulnų. Netrukus saulė pasisuko tiesiai virš jo. Kai jis priėjo prie parvirtusio medžio, ant kurio ilsėjosi, kelią jam rodė jo paties šešėlis. Jis vėl išalko ir prisėdo. Odos krepšyje vėl rado duonos, sūrio, jauno vyno. Kažkas vėl buvo pripylęs butelį. „Gal tu, tėve? Gal tu, motina?“ Abu purtė galvas.

Toliau kelias ėjo per sniego lauką, pro upokšnį, palei gervuogynus, eglių tankynę, tarp ąžuolų ir bukų. Karlas sparčiai žingsniavo ir tėvai kiek atsiliko. Platų kelią žemiausioje miško dalyje jau gaubė šešėliai, o viešbutis „Prie pylimo“ ir pats pylimas skendėjo tamsoje. Kai Karlas įsuko į savo gatvę, vakaro šviesa tebe-

buvo nuauksinusi namą. Visos spalvos jam vėl atrodė tokios pat kaip anksčiau, ypač prisižiūrėjus juodos protėvių spalvos. Ir jo drabužiai, dar vakar buvę margi kaip genys, buvo tokie kaip visada. Net įvairiomis spalvomis anksčiau mainęsi batai dabar mažai skyrėsi nuo grindinio. Karlas laukė prie durų pasirodant tėvų, suprakaitavęs, vos atgaudamas kvapą. „Dabar esi stipruolis", – šnopavo tėvas. Motina buvo per daug uždususi, kad galėtų ką nors pasakyti, ir ketino paglostyti jam plaukus. Karlas atšoko į šalį ir pasileido laiptais aukštyn. Virtuvėje prie stalo sėdėjo Feliksas ir rodė dantis. „Mano garbės damos buvo Berta ir Olga, – tarė jis. – Puikios bobos". Karlas parodė jam liežuvį, puolė į bendrą kambarį, užsirakino, trinktelėjo knygą ant komodos ir pirmą kartą išvydo tokią pat baltąją Felikso knygą. Jis atvėrė langą ir persisvėrė lauk. Pūtė švelnus vėjelis, kai kur kilo dulkių sūkuriai. Šalia platano lūkuriavo vyras, nuo jo ir nuo medžio kone iki gatvės galo nutįso ilgi šešėliai, juos uostinėjo šuo. Karlas galvojo apie naktį jį aplankiusią merginą. Jis buvo tikras, kad tai buvo strazdanotoji. Nes kita negalėjo būti. Kokie bučiniai! Jis išsitraukė iš kišenės veronikos šakelę ir pauostė – atrodė apgailėtina, suvytusi. Jis taip stipriai traukė gėlių kvapą, kad žiedų pateko į nosį, ir jis ėmė smarkiai čiaudėti. Staiga panoro šlapintis. Puolė prie durų ir tol klibino, kol Feliksas sušuko: „Atsirakink, kvaily!" Perskrido koridorių ir vienu šuoliu įveikdamas laiptus nusileido žemyn. Bėgdamas dar kartą nusičiaudėjo ir nuleido kelnes. Tačiau tai buvo ne šlapimas. Kažkoks baltas skystis trykštelėjo, kartą kitą, ir skersai klozeto šovė į lango stiklą. Jis stovėjo aptemusiomis akimis, nekvėpuodamas, jo smegenys karštligiškai dirbo. Gal jis serga? Gal miršta? Kai vėl atgavo kvapą ir akys prašviesėjo, išsitraukė iš kišenės nosinę, nušluostė sienas ir langą. Laimė, neaptaškė lubų. Susisagstė kelnes, nuleido vandenį ir grįžo atgal. Feliksas tebesėdėjo virtuvėje ir šaipėsi. Karlas jau nebe-

rakino kambario durų. Atsidarė langą. Oras buvo vėsus. Vyriškis apačioje smarkiai trūktelėjo pavadėlį, šuo klusniai nusekė jam iš paskos. Karlas žiūrėjo jiems pavymui. Kai bandė šnibždomis ištarti strazdanotosios vardą, paaiškėjo, kad jis jo nežino.

* * *

Dažnas sūnus įsitikinęs, kad jo tėvas nėra miegojęs su kita moterimi, išskyrus jo motiną, arba daugių daugiausia – tik vieną kartą. Su kita – jokiu būdu. Žinoma, tai netiesa. Mano tėvas buvo visgi iš tokių. Strazdanotoji mergina buvo pirmoji, kurią jis įsimylėjo ir su kuria jis nepermiegojo. Jis karščiausiai troško ją išvysti ir toji aistra užvaldė jo protą. (Išties jis ją dar kartą pamatė po penkiasdešimties metų.) Žinoma, pirmojo išsiskyrimo skausmas po truputį atlėgo, jis buvo jaunas, aplink sukiojosi kitos moterys. Regula, kuria žavėjosi iš tolo. Jis lydėdavo Mari Jo iš mokyklos namo be perstojo šnekėdamas, o kartą nusivedė į mugę, čia jie valgė meduolius ir kalbėjo apie Rusijos revoliuciją. Mari Jo buvo nusistačiusi prieš revoliuciją, o mano tėvas nieko tikro nežinojo. (Mari Jo vėliau tapo gydytoja, ištekėjo už gydytojo ir tą pačią dieną, kai rytą mirė jos vyras, vakare susišvirkštė mirtiną morfijaus dozę.) Stefani pasakojo jam apie žvaigždynus – Didieji Grįžulo Ratai, Mažieji Grįžulo Ratai, Venera. Jis žiūrėjo į visatą ir glaudė ją prie savęs, o ji glaudėsi prie jo kokią minutę ar dvi. Paskui netvirtu balsu pareiškė, esą jei jie ir toliau taip elgsis, būsiantys tikri gyvuliai. Ji pabėgo. (Nepraėjus nė porai mėnesių, jos dėmesį patraukė jo geriausias draugas ir ji leido jam gyvuliškai elgtis.) Su Monika juodu eidavo į mišką. Kartą, kai Monika prispirta reikalo tūptelėjo už krūmo, jis pasijuto tikras vyras. Jis suprato, žinojo, kad ne tik vyrai, bet ir moterys priklausomos nuo virškinimo trakto. (Monika vėliau kartu su partneriu tapo

garsia šokėja ir pelnė ketvirtąją vietą per didįjį šokių turnyrą Monte Karle.) Kartą juodu su Zuzana net gulėjo lovoje, pilnoje žaislinių meškinų, nusivilkę visus drabužius. Mat manė, kad Zuzanos tėvai su jos broliais ir seserimis susiruošė kopti į Sentį. Zuzana irgi buvo nuoga. Jie apžiūrinėjo vienas kitą, iš susijaudinimo sunkiai alsavo. Kone lietėsi vienas prie kito, jos lūpos jau virpėjo šalia jo lūpų. Staiga kažkas subildėjo apatiniame namo aukšte ir visas būrys keliauninkų, grįžusių keliomis valandomis anksčiau, nei numatyta, suvirto vidun. Jiems nusigavus iki Senčio papėdės, pradėjo lyti, kalno viršūnę gaubė tiršti debesys. Dar niekada tėvas nebuvo taip mikliai rengęsis, o Zuzana dar greičiau įsmuko į drabužius. (Vėliau ji ištekėjo už vyriškio iš kažkokios egzotiškos šalies, gal Sumatros, ir gyveno basa, su raudonu tašku ant kaktos, o kai šis mirė, jo tėvynė tapo ir josios tėvyne.) Dabar mano tėvas buvo studentas, gilinosi į romanų kalbas ir literatūrą bei žavėjosi viduramžių švankais, kuriuose storuliai vienuoliai gyvendavo su linksmomis vienuolėmis, o abatės jodavo ant vyskupų, kai šie, susiruošę į maldininkų kelionę į Santjagą de Kompostelą, sustodavo postovio. Taigi išilgai Jakobo kelio septynvietėse lovose vartydavosi dievobaimingi maldininkai. Ir ne viena keliauninkė, jau sukorusi šešis šimtus ispaniškų mylių ir ketinanti dar nemažai jų sukarti, nusisukusi nuo gulinčio iš kairės kaimyno, atsisukdavo į gulintįjį iš dešinės, nors šis teikdamas Dievo palaiminimą ir išganymą ką tik buvo sutirpdęs jaunutės vienuolės širdį. Ir toji imdavo taip džiūgauti, kad nuščiūdavo ir kiti, tuo metu ieškoję šventumo.

Jis dievino išmintingąjį Abelardą, kuris buvo toks pat užsispyręs, kaip ir mano tėvas. Žinoma, jį žavėjo tai, kad Abelardas pirmą kartą susipažino su Eloiza ne kur kitur, o ordino bažnyčioje, už didžiojo altoriaus. Žinoma, tai nebuvo tinkama vieta jų susitikimams, anot tėvo, veikiau šventvagystė, gal kaip tik pagal

Abelardo skonį. Tėvui kuo mažiausiai patiko toji scena, kur Eloizos dėdės sekliai priremia jį prie sienos ir jį kastruoja. Įsivaizduodamas, kaip jie baisiausiai kvatodami mosikuoja priešais Abelardo akis kruvinu peniu, kone susirietė iš skausmo, tarsi pats būtų buvęs iškastruotas. Jis užvertė knygą. Taigi knygų skaitymas buvo geras dalykas. Jei jose aprašomas gyvenimas įgrisdavo, galėjai ją užversti. Tada pasiimdavo kitą ir pradėdavo skaityti, tarkim, apie nekaltą vienuolę, kuri niekada neidavo nusilengvinti, tik klūpodavo priešais Dievą ir prašydavo jo palaiminimo. Galų gale išsituštinusi pažėrė tokią krūvą spirų, kad pastatė iš jų koplyčią. Mano tėvas įsigijo ištisą tokių nuostabių istorijų rinkinį, pervertė keliose miesto antikvarinėse parduotuvėse apdulkėjusius spaudinius ir metus pagyvenęs Paryžiuje – ėjo trečiasis dešimtmetis – pasijuto kaip devintame danguje. Kas antroje parduotuvėje, bent vienoje gatvėje, buvo galima pigiai įsigyti senų knygų. Tad ji tapo jo lankomiausia vieta. Jis atvyko į Paryžių, nes čia kiekvienas turėjo nors kiek pagyventi, be to, sekė paskui tikrą iš kraujo ir pieno plaukusią moterį, vardu Helena. Ji buvo porą metų už jį vyresnė – dvidešimt septynerių ar dvidešimt aštuonerių ir dėstė bendrinę kalbą universitete, kurioje jis studijavo. Ji buvo jo dėstytoja. Šiaip ar taip, bendrinė kalba jį kuo mažiausiai domino – nebent ankstyvųjų ir vėlyvųjų viduramžių idiomos – arba kai galėdavo su ja pasišnekėti. Kartą jam pavyko užmegzti pokalbį, kai juodu atsitiktinai, o gal ne, kartu išėjo iš auditorijos į koridorių ir ji paprašė jo prisidegti cigaretę. (Buvo semestro pabaiga; jis niekada nebūtų drįsęs prašyti iš jos degtukų.) Ji dūmijo kaip garvežys, vieną po kitos traukė cigaretes – į gelsvą kukurūzų popierių suvyniotą juodąjį tabaką, kurį jai kažkas – gal nekantraujantis sužadėtinis? – siųsdavo iš Paryžiaus. Jos pirštai buvo pageltę. Mano tėvas buvo vienas tų, kurie dievino tokias moteris. Jis antrą kartą – po strazdanotosios – karštai įsimylėjo. Juodu su

Helena netrukus pradėjo kasdien susitikinėti bare netoli universiteto, per pertraukas, mat Helena ne tik dirbo dėstytoja, bet ir studijavo vokiečių romantinę literatūrą, ir dar su tokiu įkarščiu, kaip ir mano tėvas, kuris itin domėjosi vienuolių vyrų ir moterų gyvenimu viduramžiais. Ji puikiai šnekėjo vokiškai su neryškiu akcentu ir mintinai mokėjo Eduardo Mörikės „Dailininką Nolteną". Tai buvo jos mėgstamiausia knyga, nors ją konsultavęs profesorius jai vis sakydavęs, jog Eduardas Mörikė esantis bydermejerio stiliaus, o ne romantizmo poetas, taigi jos jis neturėtų dominti.

Jai buvo vis tiek, kaip ir daugelis kitų dalykų, tarkim, jai nerūpėjo, ar jos paskaitas lanko daug, ar mažai studentų. Taigi toji savybė ją irgi siejo su tėvu. Nes ir jis dažnai karštai ginčydavosi su dėstytojais ir stebėdavosi, kodėl jie to neįvertina. Paistalai, ir tiek. Juodu su Helena eidavo į miesto parką ir lakštingalų mišką. Iš tikrųjų ten susitikinėdavo homoseksualai. Vaikščiodavo susikibę rankomis, retkarčiais jis priremdavo ją prie medžio kamieno ir bučiuodavo. Ji atsakydavo tuo pačiu, bet kartą išklojo jam savo sielvartą, kuris kaskart didėjo, kai imdavo pasakoti apie vieną plevėsą. Jam ji buvo atsidavusi kūnu ir siela, tačiau jis be niekur nieko ją palikęs. Ne dėl moters. Ji jam esą įgrisusi iki gyvo kaulo. Švintant atsikėlęs iš lovos, kurioje abu miegojo, tylėdamas apsimovęs kelnes ir išėjęs. Palikęs praviras duris. Cigaretes jai siųsdavęs ne jis, o draugė iš ankstesnių studijų laikų, dabar vienos Prancūzijos kolegijos įžymybės asistentė. Helena žinojo naujausias savo šalies paskalas. Antai garbaus amžiaus sulaukęs Petenas neseniai išmainęs maršalo postą į dvidešimtmetę meilužę, arba Anatole'is France'as[1], tapęs toks išmintingas, kad ėmęs kalbėti tik didžiosiomis raidėmis. O Paulis Claudelis[2] ketinęs

[1] Anatole France (1844-1924), prancūzų rašytojas
[2] Claudel Paul (1868-1955), prancūzų rašytojas

atversti Andrė Gide[1] į tikrą tikėjimą. Atvirkščiai, ji netikėjo, kad šioje epochoje galėtų būti sukurtas koks nors dėmesio vertas paveikslas, ir šaipėsi iš Kandinskio[2], kuris savo primargintas tepliones laikė menu. Jai labiau patiko Watteau ir Fragonardas[3], geriausiu atveju dar pripažino Corot[4] ir Renoire'ą[5]. Nors tėvas buvo visai kitokios nuomonės, jai pritardamas linksėjo. Kartą juodu gulėjo ant sofos jos kambaryje, beje, jai buvo draudžiama vestis vyriškius, jis – nuleistomis iki kelių kelnėmis, ji – pasikėlusi iki bambos sijoną. Bučiavosi, kandžiojosi, plėšė vienas kito apatinius drabužius. Tačiau nieko iš to neišėjo, jie gulėjo šalia apsipylę prakaitu ir nedrįso pažvelgti vienas kitam į akis.

Paskui Helena su mano tėvu pasielgė taip pat, ką jai Paryžiuje buvo iškrėtęs jos mylimas pabaisa. Vieną dieną ji staiga dingo, ant jo darbo stalo palikusi raštelį su lakoniškais linkėjimais. Jis nurijo kartėlį, apspardė sienas, švystelėjo per kambarį porą knygų ir su nauju užsidegimu kibo į savo vienuoles ir vienuolius. Po poros savaičių beveik neturėdamas pinigų išvažiavo paskui ją į Paryžių. Jis nežinojo, kur ji gyvena, netverdamas savo kailyje apėjo visų bibliotekų skaityklas ir kiekvieną lotynų kvartalo kavinę. Kartu negaišo laiko ir užsukdavo pas knygininkus Senos krantinėje, pirkdavo iš jų knygas, nors ir neturėjo pinigų. Tiesą sakant, vis maldavo tėvus paremti avansu, tie siųsdavo pinigus kartu su laiškais, kupinais meilės ir susirūpinimo, o patys vis dažniau turėdavo tenkintis cikorijų kava, dviejų dienų senumo duona ir keptomis bulvėmis be riebalų. Nepasakysi, kad mano tėvas gyveno ištaigiai. Jis buvo išsinuomojęs vieną lindynę palė-

[1] Gide Andre (1869-1951), prancūzų rašytojas
[2] Kandinskij Vasilij (1866-1944), rusų dailininkas grafikas
[3] Fragonard Jean Honore (1732-1806), prancūzų dailininkas grafikas
[4] Corot Camille (1796-1875), prancūzų dailininkas
[5] Renoir Auguste (1841-1919), prancūzų dailininkas impresionistas

pėje Bako gatvėje. Į kambarėlį šviesa patekdavo pro įstrižai iškirstus stoglangius. Jis miegodavo pasitiesęs ant grindų čiužinį, vandens iš apačios atsinešdavo prisipylęs į skardinį bidonėlį. Stalas, kėdė. Drabužius kabino ant virvės, ištemptos skersai kambarį. Tualeto nebuvo, eidavo į kavinę priešais. Visur kitur – vien knygos. Jų kasdien vis daugėjo, nes tėvas susirado antikvarinę parduotuvę Bako gatvėje, kurioje buvo galima įsigyti nuostabiausių knygų už palyginti prieinamą kainą, nes visos buvo kiek brokuotos. Tereikėjo atkreipti pardavėjo dėmesį. Antai Voltaire'o 28 tomų rinkinyje trūko dvidešimt trečiojo tomo. Diderot'o „Enciklopedijoje", kurią tėvas laikė didžiausiu stebuklu ir kurią išvydęs net sudrebėjo, stigo iliustracijų. Rousseau'o „Naujosios Eloizos" pirmojo leidimo šriftas buvo toks sulietas, kad vargiai galėjai įskaityti titulinį lapą, tad visą tekstą teko lyginti su pigiu brošiūriniu leidiniu, kad galėtum suprasti, kas parašyta. Iš gražaus Banville'o poezijos leidinio buvo išpjauti lapai. Tačiau labiausiai tėvas pasinaudojo prancūziško franko devalvacija – kas valandą jo kursas staigiai smuko žemyn – ir vienintelio antikvarinės parduotuvės darbuotojo prielankumu. Mat ponas Lefebrė nuolat konfliktuodavo su šefu, ponu Ešvileriu, tikru paryžiečiu, jo protėviai buvo kilę iš Elzaso. Kodėl ponas Lefebrė nemėgo pono Ešvilerio, mano tėvas taip ir nesuprato. Ponas Lefebrė apsiribodavo neaiškiomis užuominomis, o ponas Ešvileris, kuris retai užsukdavo į parduotuvę, ko gero, nė nenutuokė apie konflikto mastą. Greičiausiai jį kurstė pašaipios frazės, pavyzdžiui, *„Monsieur Lefebre, vous etes bete comme vos pieds!"* (pone Lefebrė, jūs kvailas kaip bato aulas) ir viena pono Ešvilerio dukterų, kurią ponas Lefebrė norėjo žūtbūt vesti arba nieku gyvu neimti į žmonas. Sunku pasakyti, kas iš tikrųjų buvo, šiaip ar taip, pono Lefebrė išvaizda nepriminė iš koto verčiančio vyriškio. Jis labiau panėšėjo į triušį su kieta marškinių apykakle ir kaklaraiščiu. Ker-

šydamas ponui Ešvileriui jis pardavinėjo mano tėvui knygas ta pačia kaina, kokią šefas buvo pieštuku užrašęs paskutiniame knygos puslapyje. Tačiau tos kainos dėl pašėlusios infliacijos sulig kiekviena diena darėsi vis absurdiškesnės. Tad tėvas už porą banknotų galėjo įsigyti 1712 metais išleistą Margaritos Angulemietės „Heptameroną" – vėliau, po trisdešimties metų, jis išvertė būtent tų metų leidinį – ir beveik už dyką Baudelaire'o verstus Edgaro Allano Po kūrinius. Ir nei ponas Lefebrė, nei tėvas dėjosi nieko nežinantys apie kurso svyravimus. „Ačiū, pone. Apsilankykite vėl". „Iki pasimatymo, pone Lefebrė. Linkiu malonaus vakaro". Nieko nuostabaus, kad tėvas vis dažniau pakaitomis melžė tai tėvą, tai motiną. Tad gana kuklios sūnui siunčiamos pinigų sumos, kurią iškeitęs Paryžiaus banko kasoje Sen Žermeno bulvare iškart skubėdavo į antikvarinę parduotuvę Buko gatvėje, ilgainiui tapo nedideliu turtu. Šiaip ar taip, metų pabaigoje jis buvo įsigijęs vertingą biblioteką, nors kai kurių knygų įrišimas nebuvo originalus, o kitų raštų rinkiniai nebuvo pilni. Knygų krūvos rikiavosi aplink jo čiužinį, siekė iki nuožulnaus stogo čerpių, užėmė koridorių. Baigiantis metams, prieš pat Kalėdas, tėvas ėjo Sen Mišelio bulvaru, pasikišęs po pažastimi Jules'o Verne'o „Mykolo Strogovo" pirmąjį leidimą, kurio tituliniame puslapyje puikavosi paties rašytojo ranka įrašyta dedikacija *A mon cher Emile, ton oncle Jules* („Brangiajam Emiliui, dėdė Žiulis") ir kuris jam kainavo penkis frankus, kai staiga išvydo Heleną. Ji šnirpščiojo raudona nosimi ir ne mažiau apstulbo nei jis. Tiesą sakant, išsigando. Ji pasakė jam savo adresą. Ji gyveno netoliese, Bonaparto gatvėje, visąlaik čia gyvenusi. Ji apsipirkdavo toje pačioje daržovių parduotuvėje, kaip ir tėvas, ir pažinojo net poną Lefebrė. (Žinoma, jis jai netaikė jokių nuolaidų.) Tėvas pakvietė ją išgerti kavos, bet ji atsisakė. Nepanoro ji ir kokį vakarą eiti su juo pavakarieniauti. Ji apskritai nenorėjo eiti su juo valgyti. Nie-

kada. „Čiau!“ Ir nuėjo apsivilkusi ilgu pilku paltu, su kailine kepure, ilgi juodi plaukai krito ant pečių. Tėvas apgulė jos butą iki pat pavasario, keliskart per dieną kopė stačiais laiptais aukštyn, beldė į duris, luktelėjęs vėl beldė ir pridėjęs ausį klausėsi, kartais išgirsdavo kažkieno šiurenimą ar kvėpavimą. Ilgas valandas sėdėdavo kavinėje ant gatvės kampo, netoli jos namų, rytais ir vakarais eidavo pas minėtą daržovių pardavėją, rašydavo jai aistringus laiškus. Kartą prie jos durų paliko puokštę rožių, kitąkart – retą Diderot'o leidinį. Nieko, ničnieko, nė karto nebuvo jos susitikęs ir pagaliau pradėjo įtarti, ar tik nebus ji tą pačią dieną išvykusi, galbūt net nurodžiusi ne tą adresą.

Kartą pavasarį, kai pradėjo šildyti saulė ir parskrido kregždės, tėvas ėjo per Liuksemburgo sodą. Helena sėdėjo ant suolo, užsimerkusi ir mėgavosi saule, o kai jis stabtelėjęs pašaukė ją vardu, ji pašoko įtūžusi. Ji atsimerkė – akys degė pragaro liepsna – ir pradėjo šaukti, girdi, jai įgrisusi ši komedija, jis turintis kuo greičiau dingti, tučtuojau, kitaip gali blogai baigtis. Helena visa virpėjo iš pykčio. Aplink būriavosi žmonės, tad tėvas, išspaudęs: „Bet, pala, Helena“, apsisuko ir iš paskutiniųjų tvardydamasis ėmė žingsniuoti tolyn. Nuėjęs kokius dešimt metrų apsižiūrėjo, jog nebuvo nusivožęs skrybėlės. Taigi dabar ją nusiėmė, juolab turėjo nuo kaktos nusišluostyti prakaitą. Būrys žioplių žiūrėjo jam pavymui, tuo tarpu Helena skubiai tolo plevėsuodama plačiu sijonu, kol visai dingo už bukų gyvatvorės. Tėvas vėl užsidėjo skrybėlę, grįžo į savo landynę Bako gatvėje, susidėjo į dėžes visas knygas, žinoma, ir baltąją knygą, kurios niekada neišleisdavo iš akių, ir pavedė Paryžiaus filialui Danzase persiųsti jas į tėvynę. Jis neturėjo iš ko sumokėti persiuntimo išlaidų. (Kone pusę metų liko skolingas ir kai Danzasas ėmė grasinti bylinėjimusi, iškaulijo pinigų iš Felikso, kuris pažadėjo neprasitarti tėvams ir kuriam liko skolingas iki brolio mirties.) Šiaip ar taip, jam ligi

gyvo kaulo buvo įkyrėjęs Paryžius. Čia ištisai lydavo, gatvėse pūsdavo smarkus vėjas, be to, sėdėdamas toje pačioje kavinėje ir reguliariai klausydamasis Josepho Bediers paskaitų, nesusirado nė vieno bičiulio, nekalbant apie draugę. Nespėjus dorai apsikeisti keliomis maloniomis frazėmis, visi jie staiga tarsi žemę kiaurai prasmegdavo. Tiesą sakant, ponas Lefebrė buvo vienintelis, su kuriuo jį siejo kažkas panašaus į draugystę. Tad vieną drėgną gegužės rytą tėvas paskutinį sykį užėjo į antikvarinę parduotuvę – atsisveikinti. Bet vietoj pono Lefebrė prie kasos išvydo poną Ešvilerį. Kai tėvas paprašė perduoti ponui Lefebrė širdingus linkėjimus, tas suniurzgėjo, girdi, šiandien jis jį atleidęs arba jo duktė vakar už jo ištekėjusi, arba kas nors panašaus. Išskyrus „Ak, tas ponas Lefebrė!“, tėvas nesuprato nė žodžio. Jis linktelėjo ir išėjo.

Grįžo namo, pasivaikščiojo po miestą, paskui vėl užsuko į universitetą. Visi sėdėjo savo vietose kaip sėdėję, tarsi universitetas būtų buvusi užburtoji pilis kaip pasakoje „Miegančioji gražuolė“. Gana greitai jis tapo filosofijos daktaru. Jo mokslinis darbas „Liaudiški palyginimai pagal tipą *rouge comme le coq*“ (raudonas kaip vėžys), buvo aukštai įvertintas ir atkreipė į save profesoriaus dėmesį, kuris kaip tik ieškojo sau asistento. Palyginti dar jaunas seniokas buvo liguistas ir pripažintas nedarbingu, nors niekada nedirbo. Taigi tėvas dabar sėdėjo prie jo rašomojo stalo Romanų literatūros seminaro vestibiulyje, kaip ir jo pirmtakai, atsakinėjo į pirmakursių klausimus ir tikrino, veikiau dėl akių, seminarą paliekančiųjų kišenes, krepšelius ir aplankus. Jis tai darė nenoriai, tačiau gaudavo atlyginimą ir dabar gyveno nuosavame trijų kambarių bute. Čia pakako vietos jam ir jo knygoms. Apačioje gyveno jo tėvai ir jis kartais girdėdavo jų kojų šlepsėjimą. (Feliksas jau nebegyveno su šeima. Jis pastoriavo nedidelėje parapijoje Bazelio kantone ir buvo pasirengęs svarbesnėms už-

duotims.) Tėvas pradėjo rašyti doktoratą – greičiausiai laiku baigė disertaciją, kad galėtų perimti savo viršininko pono Tapoleto postą – jo tema pasirinko savąsias vienuoles ir vienuolius. Ant darbo stalo vis kaupėsi iš visur iškapstytų švankių leidinių ir dažnas pirmakursis, kol būdavo tikrinamas jo portfelis, gaudavo išklausyti vaizdingą jo veikėjų dienos įvykių santrumpą. Dažnai apie jį susiburdavo dešimtys kikenančių studenčių bei studentų.

Jis pažinojo tik keletą jam patikusių moterų – Renatą, Sofi ir Paulą. Eidavo su jomis į koncertus, filharmoniją, porą kartų – į Jaunimo orkestro renginius. Visi muzikantai atrodė tarsi vaikai, vilkintys frakais ir vakarinėmis suknelėmis. Jie atlikdavo nežinomų kompozitorių kūrinius. Armandas Hiebneris, Conradas Beckas, Bela Bartokas. Apie Strawinskį mano tėvas ir Renata, ir Sofi buvo girdėję, tik Paula – ne. Dažniausiai vesdavosi moteris į naujus kino teatrus. Šviesus ekranas, tamsi salė, kampe – pianistas, kuris baigęs groti nusilenkdavo publikai. Kai Charlie Chaplinas į dujų žibintą sugurino ilgšio nevykėlio policininko makaulę, visi keturi – jis, Paula, Sofi ir Renata – įsikibę vienas į kitą, apsiašaroję, prapliupo kvatoti. Filmą „Šarvuotis Potiomkinas" jis žiūrėjo aštuonis kartus, triskart – su Renata, dukart – su Sofi, kartą – su Paula (filmas jai pasirodė nuobodokas), dukart – vienas. Kai nesitverdami pykčiu jūreiviai nepasidavė ir nepasitraukė, jam užėmė kvapą.

Kartą Sofi atėjo pas jį į namus, virė virtinius, o jis atkimšo du butelius božolė. Jie gausiai gėrė iki vėlios nakties, tad Sofi ėmė klausinėti, bene turėsianti atsiduoti linksmai tarškančiam Karlui. (Ji buvo iš gerų namų ir tokių dalykų nemėgo.) Kadangi po tokio klausimo tėvas ja suabejojo, nelaukdamas diskusijos pabaigos – jie kaip tik tuo metu svarstė, kodėl Nietzsche pabučiavo arklį Turine ir ar tai nors kiek susiję su antžmogio koncepcija, – apgobė jos pečius kailiniais ir pasisiūlė palydėti į namus.

Buvo trečia valanda nakties. Žinoma, ji tučtuojau atsistojo nustebusi, tačiau buvo kaip nesava. Ji aistringai jį pabučiavo ir tokiais ryžtingais žingsniais pasuko durų link, kad apie grįžimą nebuvo nė kalbos. Priešais namą ant šaligatvio – lauke buvo tamsu nors į akį durk, tokį vėlyvą metą gatvės žibintai buvo išjungti – stovėjo mano tėvo motina ir šlavė į krūvą nukritusius platanų lapus. Ji dėjosi nematanti įsimylėjėlių, o Karlas su Sofi – priešingai.

Nuo to laiko tėvas nė karto nesivedžiojo moterų į namus, nors jam buvo jau per trisdešimt. Tad Klara Molinari, kurią laikydamas glėbyje peržengė savo namų slenkstį, iš tiesų, kaip jis dabar sako, buvo pirmoji, kurią jis ne tik įsimylėjo, bet ir su ja permiegojo.

* * *

Tai buvo nuostabi naktis. Tėvas su Klara karštligiškai bučiavosi, tarsi kažkur skubėdami. Kai tėvas atsikėlė iš lovos ir priėjo prie lango parūkyti, saulė jau buvo apšvietusi platanų kamienus. Į viršų kylančios gatvės dulkės spindėjo kaip auksas. Ant palangės atsitūpė paukštis, pasižiūrėjo į tėvą pasukęs galvelę ir čirškėdamas nuskrido. Oras buvo gaivus. Nors tą naktį nebuvo sudėjęs nė bluosto, tėvas liko žvalus, apsimovė kelnes. „Ar nori kavos, Klara?“ Klara išspaudė palaimingą atodūsį, susirangė po antklode ir bemat užmigo.

Juodu su tėvu mylėjosi ir ateinančią naktį, ir dar kitą, ir dar vėliau. Suokė lakštingalos, tėvas su Klara vis bučiavosi, o kai lakštingalas pakeitė vieversiai, abu tebegulėjo apsikabinę. Dienomis irgi buvo ne kitaip. Susitikęs Klarą tėvas apsikabindavo, o ji jam, skaitančiam korespondenciją, glostydavo sprandą. Jis užklupdavo ją vonios tarpduryje, kur ji ketino pešiotis antakius, arba išnirdavo palėpėje tarsi pilies vaiduoklis tarp šlapių, ant ilgų virvių

sukabintų lininių rankšluosčių, ir Klara iš netikėtumo ar džiaugsmo paleisdavo iš rankų skalbinių pintinę. Kitąsyk prisėlindavo virtuvėje, kai ji stovėdavo prie viryklės ir gamindavo spagečių padažą. Pomidorai, prieskoniai, svogūnai, – ji mokėsi virti iš savo tetų Italijoje. Jis apsikabindavo ją stovėdamas už nugaros, o ji grūmodama iškeldavo į viršų šaukštą. "Aš gaminu, Karlai!" Tai mažai padėdavo. „Aš irgi verdu!" – sušnibždėjo jai į ausį tėvas. Netrukus juodu gulėdavo lovoje ir laižydavo visas pasiekiamas kūno vieteles.

Keptuvėje ant viryklės prisvildavo padažas.

Jiems buvo nė motais, kad jų butas buvo pirmame aukšte ir pro pravirą langą jų džiaugsmą galėjo matyti kiekvienas einantis pro šalį. (Kartą tėvo motina grįžo iš parduotuvės ir kai ėjo palei langą, sūnus suriaumojo tarsi koks pragaro velnias. Moteriškė taip išsigando, kad iš krepšio ant žemės pabiro bulvės, obuoliai, pora griežčių, gabalas sūrio. Kai ji viską susirinko, riaumojimas vis slopo, kol visai nutilo.) Kartą, kai Klara bibliotekoje valė langą, tėvas iš nekantrumo (gal jam knietė pranokti savo vienuolius ir vienuoles?) parsivertė ją ant kilimo, šiurkštaus demblio iš meldų stagarų, patiesto tarp aukštų knygų rietuvių. Ji pargriuvo aukštielninka, tėvas – virš jos, ir smarkiai pasispyrė kojomis – gal iš skausmo? gal iš aistros? – ir užvirtusios knygos juodu palaidojo. Tuo metu jie šėldavo – anomis meilės dienomis tai kartais trukdavo kelias sekundes – apimti neapsakomos palaimos ir, ko gero, nebūtų nustebę, jei sugriūtų namas. Taigi jie prunkšdavo, palaidoti po Voltaires'o rinktiniais raštais ir Prancūzijos valstiečių švankais, ir net išsikapstę į viršų nesiliaudavo juoktis. Klara atsistojo. Jos užpakalis buvo nusėtas mėlynėmis, tad tėvas klūpodamas ant kelių bučiavo tuos sumušimus, kol Klara, glostydama jam plaukus, pasakydavo: „Gana jau, liaukis!" Jis žvelgdavo į ją spindinčiu veidu. Buvo laimingas kaip niekada.

Po kelių savaičių jie persikraustė į kitą butą. Mat tėvo tėvas buvo įpratęs kasvakar perskaityti iš Biblijos kokią nors sentenciją, kurią jis pasirašydavo ant lapelio, o tėvo motina keliskart per dieną prieidavo prie lango ir klausdavo, ar nereikia ko nors parnešti iš prekyvietės. Klaros sesuo Nina tuo metu kaip tik ištekėjo ir kartu su vyru, Riudigeriu, Jaunimo teismo jaunuoju prokuroru, statėsi namą. Jam reikėjo gyventojų, žinoma, tai galėjo būti tik Klara ir mano tėvas. Kai jie atsikraustė, pastoliai dar nebuvo nuimti. Namas stovėjo miesto pakraštyje, tiksliau, jis tarsi skubėjo miesto link, stūksojo lyg koks vienišas priešakinis postas, apsuptas javų laukų, aguonų pievų ir vyšnių. Siauras keliukas atsirėmė į tolimiausią sodo tvoros kampą. Nors aplinkui tilindžiavo karvių varpeliai, jis buvo kitoks nei kiti. Namo architektas buvo Gropijaus mokinys – Riudigeriui patiko naujasis statinys – ir norėjo parodyti savo mokytojui, ko jis vertas. Tai buvo jo pirmasis darbas.

Taigi iš pat pradžių nesileisdamas į jokius kompromisus net dėl tokių smulkmenų kaip rankenos ir pašto dėžutės jis pastatė kubą iš permatomo betono ir stiklo. Stiklo buvo tiek daug, kad namas, ypač naktį, panėšėjo į didžiulį perregimą akvariumą, kurio gyventojai tarsi plaukiojo viduje. (Kabinti užuolaidas buvo griežtai draudžiama.) Po kelių mėnesių Klara vis dėlto liepė įrengti užuolaidų laikiklius, nors architektas kone kasdien ateidavo patikrinti, ar viskas daroma pagal projektą. Jis visur kaišiodavo nosį ir vadino ją miesčione ir atsilikėle. Juodu su tėvu vėl įsikūrė pirmame aukšte. Nina su Riudigeriu – antrame. Dar aukščiau buvo sodo terasa ir du nedideli vis dar tušti kambariai. Ant plokščio stogo įtaisyta aukšta kaip laivo stiebas antena. Ji labai pravertė tėvui, nes jis dabar galėjo klausytis slaptų radijo stočių – BBC iš Londono arba Honolulu.

Nina vylėsi, kad Klara irgi prisidės prie namo statybos finansavimo. (Abi seserys buvo ištekėjusios už neturtingų vyrų.)

Jiedvi su Klara paveldėjo pinigų, kai 1929 metų spalio 26-ąją mirė tėvas, motina buvo mirusi anksčiau, prieš ketverius metus. Šeštadienio rytą jis skaitė laikraštį, kuriame buvo rašyta apie juodąjį penktadienį. Jis nusirito nuo kėdės be gyvybės ženklų. Visi jo vertybiniai popieriai tapo beverčiai, nors dar vakar jis buvo turtingas. Vis dėlto liko šiek tiek turto. Už geležinkelio bendrovės akcijas ir už firmos vardą buvo galima gauti truputį pinigų. Be to, tolėliau, už geležinkelio miško, dar buvo sklypas namui statyti – čia ir išdygo naujas namas. Be to, dar buvo nedidelis sodo namelis Cveizimene ir kone originali kokybiška Canaletto paveikslo kopija. Ją įsigijo vienas belgų kolekcininkas. Likus dviem dienoms iki akcijų kurso kritimo jam tarytum kas apšvietė protą – jis atsikratė visų savo vertybinių popierių ir, prisikimšęs pilnas kišenes pinigų, ėmė dairytis krizės aukų paveikslų. Jis įsigijo Canaletto kopiją už pusę jos vertės, tačiau ir toji suma buvo gana nemaža. Kiekvienai seseriai atiteko maždaug po šimtą penkiasdešimt tūkstančių frankų. Šešeriais metais jaunesnei Ninai tai buvo didelis turtas, o Klara, kuriai atiteko netikėtas palikimas, nuskurdo dėl biržų krizės. Tokia buvo tėvo valia. Ji rado jį aukštielninką, sustingusiomis atmerktomis akimis, laikantį rankoje sugniaužtą laikraštį su baisia žinia. Sėdėdama naktimis prie rašomojo stalo Klara suskaičiavo visus nuostolius, neišgalėdama sumokėti hipotekos mokesčio padovanojo vilą, atsisakė automobilio (Nina tuo metu Lauzanoje pradėjo mokytis viešbučio tarnautojos profesijos.) Klara įnešė pinigus į taupomąsias sąskaitas trijuose skirtinguose bankuose ir negalėjo jų pasiimti. Nina visą savo palikimą patikėjo Riudigeriui, kurį buvo įsimylėjusi. Šis pridėjo pinigų, pastatė namą ir kad būtų paprasčiau, įregistravo jį kadastre savo vardu. Jis pareikalavo mokėti tokią didelę nuomą,

kad Klarai pasidarė bloga. Tačiau ji negalėjo pasipriešinti Riudigeriui, be to, mylėjo Niną. Nors viską, ką tėvas uždirbdavo, atiduodavo vien nuomai, su didžiausiu džiaugsmu sutiko. Tokių puikių sąlygų jis dar nebuvo matęs! Susižavėjęs vaikščiojo po šviesos užtvindytus kambarius ir ieškojo geriausios vietos rašomajam stalui. Klara ištisas valandas stovėdavo prie miegamojo lango ir žiūrėdavo į mišką, kuris buvo užstojęs vaizdą į ežerą. „Kaip nuostabu!" – sakydavo tėvas ir Klara jam pritardama linktelėdavo.

Į namus dažnai užsukdavo ponas Jėlė, namų įrangos firmos savininkas. Netrukus jis tapo kone šeimos draugu. Jis prekiavo Mieso van der Rohės arba Le Corbusier baldais, jo katalogai buvo tikri meno albumai, juose kainos nebuvo nurodytos. Netrukus palei sienas išsirikiavo knygų lentynos. Naujintelis rašomasis stalas juodu viršumi, su stalčiais, slankiojančiais ant ratukų, rado vietą svetainės nišoje. Šviesiausioje kertėje su reginiu pro langą, kur žaliavo vešlios pievos arba geltonavo auksiniai javų laukai, o toliau dunksojo miestas ir plytėjo migloje ištirpstanti upė, – kavos stalelis su chromo kojelėmis. Jos virpėdavo ir siūbuodavo tėvui maišant kavą. Aplink stalą – foteliai su plieninėmis atramomis. Ant kušetės – užtiesalas su rusiškais, gal arabiškais motyvais ir spalvomis. Įvairiaspalvės pagalvėlės. Toršerai. Lakuoti staliukai. Spinta su stumdomosiomis mėlyno stiklo durimis, viduje – lėkštės, stikliniai indai, sifonas. Persiškas ir afganiškas kilimas, tik ne iš pono Jėlės įsigytas, mat šis pripažino tik parketą ar portugališko marmuro grindų plyteles. Prie durų, vedančių į terasą ir sodą, stovėjo gramofonas-radijas, Marconi firmos riešutmedžio šedevras. Jis buvo komodos dydžio ir grojo dieną naktį. Iš tikrųjų tėvas, o ne Klara mėgo muziką. (Užtat ji nepraleisdavo nė vieno Jaunųjų orkestro

koncerto.) Taigi visą laiką namuose skambėjo Mozartas, Beethovenas, Bramsas arba Lalo[1] Ispaniškoji simfonija, arba Feuervogelis. Ant grotuvo tilpo daug plokštelių, jos barškėjo keisdamos viena kitą. Grotuvo svirtelė pati nusileisdavo, tėvui nereikėdavo keltis nuo stalo. „Didieji operos chorai!" Jussi Bjorling[2]! Leo Slezakas[3]! Ir plokštelės su Enrico Caruso[4] įrašais, kurios laikytos neva pasenusiomis! Šlageriai „Norėčiau būti višta", „Esu miela Lola" arba „Jūreivio meilė". Džiazo kūriniai. Tėvas ypač mėgo Benny Goodmaną[5], bet daugiausia Teddy Wilsoną[6]. Taip pat Phil Heymans, kai išvydo jos nuotraukas „Elite Special".

Kai butas jau buvo įrengtas, Klaros būgštavimai, kad ji gali visiškai nuskursti, tik pasitvirtino. Tėvas be galo mėgavosi naująja prabanga. Architektas ir ponas Jėlė pasikvietė į namus tris keturis leidinių „Werk" ir „Graphis" žurnalistus ir fotografus ir dabar buvo galima pradėti gyventi. Tėvas ir Klara beveik visas dienas leisdavo kartu su Nina ir Riudigeriu. Atėjo žiema, jie šėldavo sode, mėtydavosi sniego gniūžtėmis. Vakarais įsitaisydavo antrame aukšte ir gerdavo šerį arba martinį. Nina džiaugdamasi plodavo rankomis, kai Riudigeris, dažniausiai vilkintis šviesiu kostiumu ir mokantis daryti be galo žavaus vyriškio įspūdį, girdavo Klaros grožį, o toji rausdavo. Tėvas irgi juokdavosi. Riudigeris mylėjo moteris ir šunis. Netrukus po vestuvių jis padarė Ninai staigmeną – partempė namo du dogus Astorą ir Kariną. Lakstydami po lygų it veidrodis parketą jie sukūlė kiniškas va-

[1] Lalo Eduardas (1823-1892), prancūzų kompozitorius
[2] Bjorling, Jussi (1911-1960), švedų dainininkas (tenoras)
[3] Slezakas, Leo (1873-1946), austrų dainininkas (tenoras)
[4] Caruso, Enriko (1873-1921), italų dainininkas (tenoras)
[5] Goodman, Benny (1909-1986), amerikietis džiazo muzikantas
[6] Wilson, Teddy (1912-1986), amerikiečių džiazo muzikantas, pianistas

zas. Tėvas jų bijojo, ypač Karino, kuris dažnai šiepdavo dantis ir urgzdavo. „Nagi nagi, – Riudigeris plekšnodavo gyvuliui per snukį. – Mano Karinas nieko tau nepadarys“. (Jis dar sakydavo „mano namas“, „mano tarnyba“ ir „mano žmona“.) Pavasarį Klara triūsdavo sode. Jis buvo didelis, jame vešėjo daugybė laukinių aviečių, lazdynų krūmų ir dilgėlių. Ji viską pamažu išrovė, išrausė daugybę akmenų ir sukrovė juos į aukštą rietuvę. Sausmedžius sukūreno. Tėvas niekada neidavo į sodą, net ir Klaros kviečiamas, girdi, kaip gražu lauke. Jis tik rydavo cigaretės dūmus ir mieliau sėdėdavo prie rašomojo stalo. Spaudė rašomosios mašinėlės „Continental“ klavišus, po kiekvieno sakinio pakeldavo galvą ir pasižiūrėdavo į žmoną. Ji stovėjo su sodininko prijuoste šalia degančio laužo, pasirėmusi ant kastuvo. Ji žiūrėjo į liepsną, jos lūpos krutėjo lyg šnabždėdamos maldą.

1936-ųjų vasario sekmadienį, Užgavėnių išvakarėse, architektas trumpam užsuko pas Klarą su tėvu. Tiesą sakant, Klaros nebuvo – ji buvo išėjusi į koncertą. Tėvas sėdėjo prie rašomosios mašinėlės ir vertė į vokiečių kalbą „La Legende du Moine en rut“. Išraudęs architektas įpuolė į svetainę ir šūktelėjo, girdi, Riudigeris ką tik sumokėjęs jam honorarą. Tai buvo toji pati suma, kurią juodu buvo sulygę prieš metus, kai dar neįmanoma buvo numatyti, jog pastatyti namą – išties pragariškas darbas. Jis visai nusivaręs nuo kojų, tačiau Riudigeris jam nepridėjęs nė cento. Architektas gaudė orą. Tai žema, tai išnaudojimas ir miesčioniškumas. Juk jis – ne šuo, jis galintis galvą guldyti, kad tuodu fašistiniai dogai šeimininkui daugiau kainavę negu jam sumokėtas honoraras. Tėvas pritardamas linktelėjo. Jis pakvietė architektą prisėsti ant fotelio su plieno atramomis ir atkimšo butelį vyno „Corton Clos du Roi“. Tai buvo taurus išlaikytas burgundiškasis vynas, vienas iš trisdešimt šešių butelių. Juos jam prieš keletą savaičių buvo įpiršęs prekybos agentas, kuris sugebėjo nu-

sigauti iki atokaus namo dykynėje. Nors ir labai nuvargęs, jis pats, laikydamasis tam tikro etiketo, iškilmingai pristatė vyną. Dėžė su buteliais buvo atsiųsta iš vakaro, pridėta ir ranka išrašyta sąskaita, kuri atrodė kaip Nanto ediktas. Sąskaitos suma prilygo tėvo trijų mėnesių atlyginimui. Klara apie pirkinį nieko nežinojo, tad pakeltu balsu ėmė skaičiuoti, kada juodu galutinai nuskursiantys, tai yra iki 1945 metų, žinoma, jei jis ir toliau taip elgsis ir jei pagrindinių maisto produktų kainos liks tos pačios. Ji išgavo jo pažadą gerti vyną „Corton Clos du Roi" tik ypatingomis progomis. Tėvas nusprendė, kad šis vakaras yra tinkama proga. Be to, norėjo pabandyti, ar prekybos agentas, kuris išsijuosęs liaupsino savąjį vyną, jo neapgavo. Tėvas pakėlė taurę – jau iš jo aromato buvo aišku, kad vynas nuostabus, – ėmė gurkšnoti ir patenkintas sukriuksėjo. Tuo tarpu architektas iškart susivertė visą taurę nė nepastebėdamas, kokį brangų vyną geria. Jis tebesipiktino Riudigeriu net ir tada, kai mano tėvas jam pritarė, girdi, ir jis negalintis pakęsti tų šunėkų. „Išnaudotojas, tikras išnaudotojas!" – šūkavo architektas. Gerdamas antrą taurę šiek tiek apsiramino, tėvas, patenkintas savo pirkiniu, tebegurkšnojo pirmą taurę ir prašneko kita tema. Dabar gerdami antrą taurę jie kalbėjo apie Tarybų Sąjungos penkmečio planus ir valdžios pastangas išauginti tokį javų derlių, kad rusų liaudis nebebadautų. (Tėvas buvo išgėręs viena taure mažiau už architektą, bet dabar jį vijosi.) Trečia architekto, o antra tėvo geriamos taurės buvo skirtos Stalinui, apie jį architektas nepasakė nė vieno blogo žodžio. Jis žinojo apie visus centro komiteto nutarimus kaip savo penkis pirštus. Tėvas pasakė, esą Tarybų Sąjunga esanti Tarybų Sąjunga, o Šveicarija esanti Šveicarija. Jis prisiminė generalinį streiką, negyvėlius, tada jis dar buvo berniūkštis, paauglys, girdėjo šaudant kareivius, kurie skubiai buvo atsiųsti iš atokiausių šalies rajonų, kad galėtų be sąžinės graužaties šaudy-

ti į streikuojančius darbininkus. Paskui jis bėgo į Miunsterio aikštę ir matė ant grindinio kraujo klanus. Gerdami atitinkamai ketvirtą ir trečią taurę juodu pradėjo gvildenti ekonomikos krizę, kalbėjo apie likimo valiai paliktus bedarbius. Geriant penktą ir ketvirtą taurę kalba sukosi apie pastangas išsikovoti keturiasdešimt aštuonių valandų darbo savaitę, mat vis dar buvo darbdavių, kurie įnirtingai gynė penkiasdešimt šešių valandų darbo savaitę. Kai architektas siurbė šeštą taurę, tėvas paspartino tempą ir dabar jau gėrė kartu su juo. Jie kalbėjosi apie Musolinį ir Hitlerį, šį juokingą ir kartu baisų šlykštūną. Apie Prancūzijos liaudies frontą. Apie Stachanovą, 1300 procentų įvykdžiusį anglies išgavimo normą. Apie viešuosius teismo procesus Maskvoje, kurie paakino šalies piliečius skleisti melą apie Staliną. Tėvas galutinai pasinėrė į politiką, į komunizmo temą. Kai jis atkimšo trečią butelį ir juodu perėjo prie diskusijų apie puskvailę socialdemokratiją, užkimbančią ant meilikaujančių dešiniųjų kabliuko ir po kiekvieno grasinimo paspraudžiančią uodegą, namo grįžo Klara. Pamačiusi butelius vyno, tylėdama dingo vonios kambaryje. Kai buvo išgertas ir trečias butelis ir pereita prie dar vienos temos, esą radikaliai nusiteikę kairieji nesiryš pereiti į puolimą turėdami trijuose miesto parlamentuose savo atstovų, buvo jau trečia valanda ryto. Po valandos, ketvirtą, prasidėjo Užgavėnės. Jie sėdo ant dviračių – architektas pasiėmė Klaros dviratį – ir leidosi į miestą. Tamsoje, nes žibintai dar nedegė, architektas sekė paskui tėvą, kuris žinojo kelią, bet nieko nematė. Gatvėse aplink turgaus aikštę, kaip visada prasidedant Užgavėnių šventėms, šurmuliavo tūkstančiai žmonių, vilkinčių paltais, kepurėtų, nes oras buvo žvarbus. Abiem naujiesiems draugams jau važiuojant šalo nosys, ausys ir pirštai. Jie iškart pasuko į „Ticino“, vadinamąją plėšikų landynę. Ji dar nebuvo sausakimša, nes lauke tamsią naktį kaip tik prasidėjo tra-

dicinės būgnininkų ir dūdininkų eitynės, tad niekas nenorėjo pražiopsoti to įspūdingo reginio. Jie rado net dvi laisvas kėdes prie architekto mėgstamo stalo. Pamatęs juos, pašoko vienas jo draugas tapytojas paraudusiomis akimis. Jis sušuko, girdi, juos čia siuntęs pats dangus, mat rytoj – architektas, aišku, žinojo – visose užeigos salėse vyksiantis didelis kaukių balius. Dekoracijos ne tik ne gatavos, bet vos pradėtos, o iš tapytojų, būtent grupės „33“, kuri savo lėšomis rengė šią šventę, vakar vakare apskritai nė vienas nebuvo pasirodęs, nors visi kartu žadėjo puikiai išdekoruoti. Tegu jie nesiteisina, esą keletą savaičių dažę žibintus ir klijavę kaukes, nors ir tos vakar vakare dar nebuvo baigtos. Jis pats perdavęs Breo kompanijai kaukes su dar nenudžiūvusiu laku. (Visi sukluso žiūrėdami į traukiančius pro „Ticino“ langus būgnininkus ir dūdininkus; su jais ėjo keturi vyrai, nešini didžiuliu žibintu, kurio viduje degė daugiau nei šimtas žvakių. Jie tučtuojau sumojo, kad tai vieno jų grupės narių darbas. Šiaip ar taip, visi jie gyvendavo daugmaž ištisus metus iš Užgavėnių švenčių užsakymų.)

Man reikia pagalbininkų, sakė tapytojas, priimu visus. Architektas su tėvu išgėrė kavą, nusileido su tapytoju į pirmą aukštą ir įniko darbuotis – įkvėpimo ir jėgų jiems teikė alkoholis – tad netrukus jie jau galėjo dirbti savarankiškai. Stovėdamas priešais vyniojamuoju popieriumi apklijuotą sieną, jis tapė nuostabų kraštovaizdį, rojų, pilną liūtų, tigrų, ežerų, būgnininkų ir dūdininkų su instrumentais rankose ir fantastiškomis kaukėmis. Visi jie buvo nuogi, nes tai buvo tarp medžių vaikštinėjantys adomai ir ievos. Medžiai buvo ne eglės, o palmės, nutapytos Ernsto Ludwigo Kirchnerio stiliumi, mat dvi vasaras ir dvi žiemas tapytojas su juo praleido Davose. Kirchneris visą tą laiką jį peikė, o atsisveikindamas pasakė, kad jis baisiai negabus ir tapantis kaip paskutinis liurbis. (Beje, netrukus Miuncheno avangar-

dinio meno parodoje Kirchnerio vardu buvo eksponuotas jo mokinio paveikslas, dėl jo kainos neprotestavo nei Kirchneris, nei jo mokinys.)

Vėliau, įdienojus, kai tėvas, pasilypėjęs ant kopėčių, tvirtino prie salės lubų balionus ir popierines girliandas, pasirodė dar vienas tapytojas siurrealistas su baskiška berete ant galvos. Jis bemat ėmėsi kitos sienos ir taip paspartino tempą, jog netrukus susilygino su Kirchnerio mokiniu. Žirafos beždžionių galvomis, beždžionės vyriausybės patarėjų veidais, vyriausybės patarėjai, gulintys su raumeningomis moteriškėmis – joms iš šnervių ir pasturgalių veržėsi liepsna. Architektas tuo tarpu tebevargo skaičiuodamas kubistinės skulptūros masę, jis ketino ją iškelti virš įėjimo. Jam nesisekė aukso pjūvis, tad vis taisė savo eskizus. Antradienį apie pietus pasirodė ir tapytoja. Salė išties atrodė nuostabi, visos sienos ir lubos išdažytos visomis spalvų gamomis. Tapytojai liko laiptai – pirmiausia ryškiais raudonais dažais pradėjo tepti turėklus. (Iki vakaro dažai dar nebuvo spėję išdžiūti, tad dažnas svečias žengė į salę raudonai išsitepliojęs kairę ranką.) Tapytoja ką tik buvo grįžusi iš Paryžiaus, kur viešėjo su drauge ir buvo patekusi į nagus fotografui Manui Ray'ui. Antrą ar trečią vakarą „Dviejose beždžionėse" ar „Floroje", ten, kur renkasi bohema ir rinktinė publika, jis užkalbino abi moteris – nėra ko stebėtis, kad jos tiesiog degė smalsumu patirti didmiesčio stebuklus – ir nusitempė į savo atelję. Čia jas fotografavo, žinoma, nuogas. Keista, kad tapytoja, kuriai vos dvidešimt ir kuri buvo tikra gražuolė, pasirodė esanti prastesnis modelis nei jos kaulėta draugė iš Berno. Vis dėlto jos nuotraukos tapo šedevrais. (Draugė, beje, irgi išgarsėjo.)

Paskui tėvas talkino tapytojai, toji patikėjo jam dažus ir teptuką per daug nesukdama galvos. Juodu kalbėjosi prancūziškai. Tėvas jau dvidešimt aštuonias valandas buvo nemigęs ir vis dar

įkaušęs. Tapytoja tebegyveno Paryžiaus gyvenimo įspūdžiais. (Tačiau sąmojus ji laidė gimtąja tarme. Ji tai mokėjo daryti, bet ir tėvas neieškojo žodžio kišenėje. Taigi jie juokavo ir pagaliau perėjo prie vokiečių kalbos.)

Kai devintą valandą vakaro pasirodė pirmosios kaukės, salė buvo išdekoruota. Tai buvo tikras meno šedevras, papuošęs pirmo aukšto salę, pagalbines patalpas, laiptus ir restoraną, kuriame jie triūsė, nors baras dirbo kaip dirbęs. Lankytojų visiškai netrikdė ant stalų užsilipę tapytojai, kurie tvirtino prie lubų popierines pabaisas ar kaukes.

Architektas tebestovėjo priešais skulptūrą ir įtemptai galvojo, sumontuodavo ją ir vėl išardydavo.

Tėvas vis tiek nebūtų spėjęs pareiti namo, o Klara, kuri surinko vyno butelius ir suplovė taures, per daug nesikrimto, nes žinojo: Užgavėnių naktį galima laukti visko – girtavimo, vulgarių vogravimų, santuokos įžadų laužymo (tas žinojimas tarsi Biblija buvo įaugęs į kraują kiekvienam miesto piliečiui). Tad turėjo su tuo susitaikyti: arba žavėtis, arba tylėti sukandus dantis. Jai net netoptelėjo, kad tėvas galėjo švęsti su tapytojais Plėšikų landynėje, ir visą vakarą žvelgė pro langą į mišką. Jos įkaušęs vyras svirduliuodamas ir plepėdamas tuo metu ėjo iš vienos salės į kitą ir linksminosi. Jis šoko su nuostabaus grožio moterimis, persirengusiomis senutėmis ar vandeniais, kelissyk – su tapytoja. Vėliau šokdamas kvikstepą užsnūdo padėjęs galvą partnerei ant peties. Kai pabudo virtuvės kertėje, už langų jau švietė skaisti saulė. Padavėjos žengė per jį, o Luidžis, šeimininkas, stovėdamas prie viryklės su trimis kaitvietėmis, žongliravo iškart aštuoniomis keptuvėmis. Tėvui iš skausmo plyšo galva, jis vilkėjo pajaco kostiumu, nors neturėjo nė menkiausio supratimo, kaip jis atsidūrė ant jo kūno. Taigi vargais negalais atsikėlė ir pėsčiomis patraukė namo, nes kostiumo kišenėje nerado pinigų tramvajui ir buvo

visai pamiršęs apie dviračius. Klara tebestovėjo prie lango, tačiau pasitiko draugiškai, šiaip ar taip, juk Užgavėnių naktis. Pajaco kostiumas buvo iškalbingesnis. Jis griuvo ant lovos ir netrukus užmigo.

Antradienio vakare, nutilus karnavalo šurmuliui, architektas kartu su Kirchnerio mokiniu parvarė dviračius namo. Švytėdami iš džiaugsmo jie pasakojo, kokia nuostabi buvusi šventė, tėvas prisiminė tik jos nuotrupas.

Visos salės buvo sausakimšos. Skambėjo nuostabi muzika – su nepakartojamu Heini Mülleriu, kuris šiaip dirbdavo draudimo bendrovėje. Ankstų rytą eidami gatve paskutiniai karnavalo dalyviai spardė tarsi futbolo kamuolį balionus, kuriuos tėvas buvo pritvirtinęs prie sienos. Tuzinas pjerų ir bildukų bei daugybė valiūkų, išskyrus pajacą, svaidėsi balionais. Paspirti aukštyn jie grakščiai kilo į orą. Žiū, tai vienas, tai kitas staiga sprogdavo, dažniausiai atsitrenkęs į padūkėlių šiurkščias medines klumpes. Kai iš paskutinio baliono teliko skutai, pagaliau visi išsiskirstė.

Architektas, Kirchnerio mokinys, siurrealistas ir tapytoja dabar dažnai užsukdavo pas Klarą su tėvu. Visi buvo aistringi naujovių ištroškę menininkai ir karšti socialistinių siekių šalininkai. Visi – komunistai, vieni daugiau įtikėję, kiti – mažiau. Po šio karnavalo ir mano tėvas tapo komunistu. Iš tikrųjų Kirchnerio mokinys, kurio ideologinės pažiūros buvo dar radikalesnės nei architekto, iš pradžių jį vadino buržuaziniu intelektualu, o kartą – net saloniniu komunistu. Šiaip ar taip, jam, kaip ir visiems, buvo jauku šviesioje patalpoje, miesto pakraštyje. Kai atėjo pavasaris ir pradėjo šildyti saulė, jis pasistatė sode molbertą ir nutapė Klarą su tėvu, geriančius kavą, paskui – Klarą geltona suknele, gulinčią šezlonge, ir tėvą, sėdintį prie raudono stalo sode ir skaitantį knygą. Ant stalo stovintis kavos aparatas labiau priminė kolbą iš chemijos laboratorijos. Tolumoje po akinamai žalią ve-

ją laigė šuo, drobėje pavaizduotas kaip juoda dėmė. (Iš tikrųjų tai buvo Hobi, Riudigerio dogų priešingybė. Vienas jų, vardu Astoras, nutapytas gulintis šalia Klaros ir, kaip ir jo šeimininkė, abejingai žvelgiantis pro šalį. Tolumoje už geležinkelio – miškas. Drąsiais teptuko brūkštelėjimais nutapytas dangus.

Dailininką buvo apėmęs savotiškas įkvėpimas, nes tapydamas šį paveikslą jis toli aplenkė Kirchnerį. Jis tapė jį ištisą popietę, paskui pasiliko vakarienės ir šūktelėjo, esą norintis jį pavadinti „Popietės buržua". Klara švytėjo iš laimės, tėvas buvo abejingas. Bet abu sutarė, kad šiandien ypatinga proga, ir atkimšo butelį „Corton Clos du Roi".

Karštą vasaros dieną Kirchnerio mokinys nutapė dar vieną paveikslą – jame pasirinkta visiškai nauja spalvų gama. Tapymas truko ilgiau. Tėvas vėl skaitė knygą, Klara vėl žvelgė pro šalį, šalia jos vėl gulėjo Astoras. Tik tolumoje stigo šunelio Hobi. Antrasis paveikslas Klarai ir tėvui nelabai patiko.

Tapytojai tėvą ėmė prašyti tapti jų grupės sekretoriumi arba agentu – nesvarbu kuo. Tėvas sutiko nedvejodamas nė akimirkos. Apie atlygį nebuvo kalbėta, jis jo nė nesitikėjo. Tapytojai juokėsi ir plekšnojo jam per petį, o tapytoja pabučiavo.

Tą pačią vasarą sode buvo kepami šašlykai (tai buvo pirmas karštas savaitgalis, kai Hitleris neseniai buvo užėmęs Reino kraštą). Į svečius atėjo visi tapytojų grupės nariai. Klara ir tėvas dar nebuvo matę dviejų – kresno konstrukcijų kūrėjo, kuris įvairaus dydžio vibruojančias vidines konstrukcijas kiek apdrėbdavo gipsu, ir labai jauno džiova sergančio vyriškio. Jis gyveno Veinlande nuo visų atsiskyręs ir buvo laikomas genijumi. Dar atėjo jų žmonos ir draugės. Būta ir pažįstamų dar iš tų laikų, kai Klarai nieko nestigo. Apkūnus vyriškis, vilkintis kolonijinio stiliaus kostiumu, vardu Vernas. Klara jį pažinojo būdama Jaunųjų orkestro vadovo dešinioji ranka. Tai buvo jaunatviškas ansamblis: ir mu-

zika, ir muzikantai, ir dirigentas Edvinas Šimelis, su kuriuo Vernas bičiuliavosi. Klarai pradėjus dirbti, niekas jos nebesiejo su orkestru ir jo vadovu. Vis dėlto ji buvo įrašyta į garbės narius. Tai atlygis už darbą, kurį ji anksčiau dirbo veltui. Ji ir vėl eidavo į visus koncertus. Dar atvyko keturios jos moksladraugės su vyrais – gydytojais ir prokurorais. Ilguose loveliuose degė ugnis, tekėjo vynas, vyrai drožė iš riešutmedžio šakų iešmus – ant jų buvo skrudinami mėsos gabalėliai. Abu dogai lakstė netoliese. Buvo ir Riudigeris su Nina. Ją netrukus į savo kompaniją pasikvietė tapytojai, o Riudigeris tarp Klaros moksladraugių rado pažįstamų. Visi sėdinėjo arba gulinėjo ant vilnonių antklodžių. Iš pradžių visi kalbėjo apie geriausios mieste Samuelio Griuno Erbeno marškinių parduotuvės vitriną iškūlusius frontistus. Bet netrukus visos bėdos buvo pamirštos. Skambėjo juokas. Danguje švietė mėnulio pilnatis, veiduose atsispindėjo raudoni ugnies atšvaitai. Vienas būrelis susišaukdavo su kitu. Tai viena, tai kita Klaros moksladraugė kvatojosi iš sąmojo arba vogčiomis bučiuojama kurio nors tapytojo. Moterys valgė nesinaudodamos įrankiais, vyrai gėrė iš butelių – tik ne „Corton Clos du Roi“, o gardų desertinį Klaros dėdės Pjemonte darytą vyną. Tėvas laimingas kvailiojo ir be perstojo deklamavo eiles. Pagaliau tapytoja neištvėrė: jei jis nesiliausiantis, ji eisianti namo. Tada tėvas perėjo prie prozos. Klara žiūrėjo, kad svečiai ko nors nepristigtų, o pati visą vakarą gėrė tą pačią taurę. Šventė truko visą naktį. Kai svečiai susiruošė namo, anapus miško tekėjo saulė. Klara su tėvu stovėjo apsikabinę ir žiūrėjo, kol svečiai plepėdami ir svirduliuodami dingo jiems iš akių, nes kelias miesto link ėmė leistis žemyn. Dar kurį laiką girdėjo juos dainuojant iš pradžių Berezinos dainą, o paskui, jau iš toli – „Santa Liučiją“. Jie atsigulė ir apsvaigę godžiai mylėjosi, kaip ir pirmąją dieną. Kai tėvas priešpiet atsibudo ir žvilgtelėjo pro langą, sode ant vilnonių ant-

klodžių išvydo gulinčią kietai įmigusią porą – siurrealistą ir tapytoją. Siurrealistas gulėjo ant nugaros išsižiojęs, tapytoja susirietusi į kamuoliuką. Jos palaidi, šviesūs plaukai buvo apkritę visą kūną.

Tėvas išsivirė kavos ir gerdamas sode prie raudono stalo žiūrėjo į miegančiuosius. Teberūko loveliai. Kai išgėrė antrą puodelį kavos ir užsirūkė trečią cigaretę, siurrealistas pabudo, prisimerkęs žvilgtelėjo į saulę ir atpažino tėvą. Nusišypsojo, pasirąžė ir kumštelėjo tapytojai. Toji atsimerkė, atsisėdo ir pradėjo juoktis. „Labą rytą", – tarė tėvas, nors buvo gerokai po vidudienio.

Kai trijulė ištuštino butelį, o siurrealistas drauge su tapytoja užsitraukė pirmąjį ryto dūmą, pasirodė ir Klara užtinusiomis akimis. Ji buvo su negližė ir basa. Ji prisėdo prie stalo ir, keista, pokalbis nuščiuvo. Visus kamavo pagirios. Siurrealistas ir tapytoja susirinko savo rakandus, tėvas su Klara palydėjo juos iki sodo vartų. Atsisveikindami jie porą kartų pašmaikštavo ir patraukė kelio viduriu – siurrealistas baisiai sulamdytomis kelnėmis ir baskiška berete ant galvos, ir basa tapytoja, nešina batais. Palaidi jos plaukai siekė žemiau juosmens. Kai jų galvos dingo už horizonto linijos, jiems pavymui leidosi Hobi, iki tol tupėjusi šalia tėvo ir Klaros, ir sustojo ten, kur kelias grimzta į nežinią. Juodas siluetas pirmiausia pamataravo letena, paskui ėmė kasytis paausius.

Tą vakarą tėvas kaip visada atsigulė anksti, Klara kaip visada – vėliau. Ji mėgaudavosi ankstyvos nakties tyla. Jis niekada negirdėdavo, kaip ji ropščiasi į lovą, negirdėjo ir tą naktį. Tačiau šįkart jis anksti pabudo – antrą ar trečią valandą ryto. Klaros lova buvo tuščia, nerado jos nei vonios kambaryje, nei svetainėje. Jis žengė į terasą ir pamatė ją vaikščiojančią po sodą mėnulio pilnaties šviesoje. Sijonas prilipęs prie kojų, šlaputėlis iki pat šlaunų. „Negaliu užmigti, – tarė ji. – Išėjau pasivaikščioti". Tėvas kažką sumykė. Ji praėjo pro šalį, jos veidas buvo išbalęs. Tėvas vėl atsi-

gulė ir užmigo. Kai po dviejų trijų valandų pabudo nuo pulsuojančio galvos skausmo, ji gulėjo šalia užmerktomis akimis ir tyliai alsavo. Jis nusigavo ant pirštų galų iki durų, tada ji apsivertė ant kito šono ir per miegus atsiduso. Nepaisydamas skausmo nusišypsojo ir nuėjo į vonią išgerti tabletės.

* * *

Po kurio laiko tėvui pavyko surengti grupės narių parodą. Pirmą kartą turėjo būti viešai rodomi visų jų darbai. Bitnerio ir Hilo galerija buvo žinoma, jai vadovavo viena steigėjų – arba Kurto Bitnerio, arba Frederiko Hilo – našlė, tik ji buvo pasirinkusi mergautinę – Rudesku pavardę. Vieną popietę tėvas aprodė poniai Rudesku Kirchnerio sekėjo, siurrealisto, vielinių konstrukcijų kūrėjo, tapytojos ir net džiovininko, kuris gyveno tolimame Veinlande, kūrybines dirbtuves. Ponia Rudesku rūškanu veidu vaikščiojo po atelje, sukaliojo paveikslus, apžiūrinėjo juos, kažką bambėjo ir išėjo neatsisveikinusi. Pabaigoje apžiūrėjusi džiovininko atelje, ji atrodė tokia rūsti, kad tėvas prarado paskutinę viltį. Tačiau kai juodu grįžo į galeriją ir ji jau buvo beatsisveikinanti su tėvu, vis tokiu pat apniukusiu veidu sumurmėjo surengsianti parodą ir pakišo tėvui sutartį, aišku, sau palankiomis sąlygomis. „Aš daug rizikuoju“, – pasakė, kai tėvas nedrąsiai užsiminė apie procentus, kuriuos ji norėjusi pasilikti, jei pavyktų parduoti paveikslus. „Kainas nustatau pati“. Ji nustatė tokias aukštas kainas, kad tapytojai ir tėvas neabejojo, jog bus neįmanoma parduoti nė vieno paveikslo.

Kai po mėnesio tėvas su ponia Rudesku kabino paveikslus, prie durų ūmai lyg miražas stabtelėjo automobilis „Maybach“ baltomis padangomis. Tėvas spoksojo pro vitrinos langą laikydamas rankose tapytojos paveikslą. Vairuotojas apėjo automo-

bilį, nusitraukė nuo galvos beretę ir atidarė dureles. Iš automobilio išlipo ponia su kailine apykakle ir didele skrybėle. Maudamasi nuo rankų pirštines ji žengė į galeriją ir nuoširdžiai pasveikino ponią Rudesku. Paaiškėjo, jog tai Tildė Šimel, Jaunimo orkestro vadovo žmona ir mašinų fabriko, kuris jai atiteko kaip kraitis ištekėjus už Šimelio, paveldėtoja. Ji buvo garsiausia miesto kolekcininkė, ne tik turtingiausia, bet ir didžiausia meno žinovė, tad prieš vernisažą panoro žvilgtelėti į paveikslus. Ji turėjo tokią teisę, kuria, žinoma, pasinaudojo ir kuri jai, savaime aišku, buvo suteikta. Ji vaikščiojo po galeriją kalbėdamasi su tėvu apie Dievą ir pasaulį, apžiūrinėjo kai kuriuos paveikslus – daugelis jų tebestovėjo atremti į sienas – permetė akimis didelio formato siurrealisto paveikslą ir tarė, esą ji ką tik buvusi Paryžiuje ir Pablas baisiai susiginčijęs su Marie Tereze dėl Doros, tačiau vėliau pliaupiant liūčiai jie trise nuėjo pas Albertą. Šiaip ar taip, Pablas yra piešėjas tapytojas, o Albertas – skulptorius tapytojas. Tik Henris, kurį ji bene labiausiai vertinanti, yra tapytojas, tapantis, galima sakyti, pats sau, tačiau neužsiprašantis tokių begėdiškų kainų kaip Pablas. Kai po kurio laiko tėvas susivokė, apie ką kalbama, jis linktelėjo ir pasakė, girdi, jam patinka pietų kraštas, su šia šalimi susiję tapytojai, tačiau apie Munchą ar Noldę nenorintis nė girdėti. Dirigento ir mašinų fabriko direktoriaus žmona nusijuokė. „Man patinka jūsų pažiūros, – tarė ji. – Ateikite pas mus vakarienei. Ketvirtadienį. Bus nedidelė kompanija. Atsiveskite ir žmoną. Ir jūs, Elena, ateikite“, – tarė ji pasisukusi į galerijos savininkę, toji smarkiai išraudo. Eidama pro duris parodė į keletą paveikslų. Tai buvo du didelio formato siurrealisto ir tapytojo iš Veinlando niūrus keistas kraštovaizdis. Be abejo, tai buvo trys patys geriausi parodos darbai. Ji užsimovė pirštinaites ir įlipo į automobilį. Vairuotojas užtrenkė dureles, užsidėjo beretę, apėjo aplink automobilį – šįkart iš mašinos galo – įlipo ir „Maybach“

tyliai nučiuožė. Pro galinį langą buvo matyti dailus ponios Šimel profilis. Po poros dienų, ketvirtadienį, Klara su tėvu nutarė pasinaudoti kvietimu. Jie turėjo imti taksi, kitaip buvo neįmanoma pasiekti užmiesčio sodybos, kuri stovėjo anapus ežero, apsupta seno tankaus parko. Kai taksi stabtelėjo prie įėjimo, sode degė fakelai, švietė aukšti langai. Jie žingsniavo žvyro taku, juos pasitikęs durininkas nuvilko paltus. Juodu stovėjo vestibiulyje, nutviekstame šviesų, laiptais žemyn jų pasitikti leidosi namų šeimininkė, vilkinti raudona kaip ugnis suknele. Ji nusišypsojo:

„Ak, Klara! Juk galiu į jus taip kreiptis? Edvinas tiek daug apie jus pasakojo!" – ir pakvietė juos į svetainę. Akinamos šviesos, kaip veidrodis spindintis parketas. Ant sienų – Matisse'o[1], Klee[2], Kandinskio ir Miro[3] paveikslai. Didelio formato Cezanne'o[4] natiurmortas. Kol tėvas su Klara žavėjosi paveikslais, vienu metu, tarsi susitarę, susirinko visi svečiai. Elena Rudesku vilkėjo žalia ir violetine spalvomis žaižaruojančia šilko suknele su gilia iškirpte. Siurrealistas atėjo tais pačiais darbiniais drabužiais, tik nusivalęs batus. Dar buvo nebejaunas aukštas ponas tamsia eilute. Jo pavardės tėvas dorai neišgirdo, tačiau iš tolesnių pokalbių paaiškėjo, kad jis susijęs su banku Ženevoje ir, buvo aistringas kolekcininkas, kaip ir vakarėlio šeimininkė. Jis, regis, domėjosi itališkuoju činkvečentu, šiaip ar taip, kai kalba sukosi apie Mondrianą[5] ar Vallotoną[6], jis vis grįždavo prie Michelangelo ir Signorelli. Jis atėjo su jaunute moterimi, iš pradžių tėvas manė ją esant meilužę, dukterį, iš tikrųjų tai buvo jo žmona.

[1] Matisse, Henri (1869-1954), prancūzų dailininkas grafikas
[2] Klee Miro
[3] Miro Joan (1893-?), ispanų dailininkas grafikas abstrakcionistas
[4] Ce'zanne, Paul (1839-1906), prancūzų tapytojas
[5] Mondrian Piet (1872-1944), olandų dailininkas impresionistas
[6] Valloton, Benjamin (1877-1962), prancūziškai rašęs šveicarų rašytojas

Visi stovėjo šypsodamiesi su taurėmis rankose ir kalbėjo, esą jau ruduo ir orai gerokai atvėsę. Gaila, kad negalima grožėtis išties puikiu ežero pusėn atsiveriančiu reginiu, nors kaip tik šiandien prasidedanti mėnulio jaunatis.

Tuo metu, kai Tildė Šimel paklausė siurrealisto, ar šis jau lankęsis impresionistų parodoje oranžerijoje, – siurrealistas dar nebuvo jos matęs – į svetainę įžengė namų šeimininkas Edvinas Šimelis. Jis pripuolė prie svečių tarsi prie grobio. Šyptelėjo kietai sučiauptomis lūpomis, kurios atrodė kaip brūkšnys. Juodi nepriekaištingai sušukuoti plaukai. Žydros akys. Jis pabučiavo žmonai ranką, galvos linktelėjimu pasveikino ponią Rudesku ir pasisukęs ant kulno kreipėsi į Klarą. „Klara! – sušuko. – Seniai matyta! Kaip tau sekasi?" „Esu nėščia", – pasakė Klara. „Puiku, – tarė Edvinas Šimelis. – Juk visada troškai turėti kūdikį". Jis pasisuko į tėvą. – „Ar jūs tas laimingas tėtis?" – „Tikiuosi, – tarė tėvas. – Tiesą sakant, pirmą kartą girdžiu". Iš pradžių buvo patiekta omarų sriuba. Tėvas atsilošęs žiūrėjo į valgančiuosius. Antrasis patiekalas buvo baravykai su pakepintais pipirais, jų tėvas irgi nevalgė. Kai jis atsisakė ir karšto patiekalo – skrudintos veršienos nugarinės, Tildė Šimel paklausė, ką gi jis valgantis. „Geriausia būtų gabalėlis Ementalio sūrio ir duonos", – pasakė tėvas. Tildė Šimel žvilgtelėjo į portjė, šis kilstelėjo antakius, išėjo iš valgomojo ir netrukus grįžo, nešinas lėkšte su gabalėliu Ementalio sūrio. Duonos buvo ant stalo. Jis pastatė lėkštę priešais tėvą. „Ačiū", – padėkojo jis ir pradėjo valgyti.

Tildė Šimel tai vieną, tai kitą viešnią ar svečią įtraukdavo į savotišką apklausą, nuoširdžiai domėjosi jų reikalais. Taigi ji aptarė su tėvu būsimą parodą, o siurrealistą pavadino talentingiausiu grupės tapytoju. Ji visada mėgstanti sakyti tiesą į akis. Jis išties turintis kažką tokio, beje, kiti... Ji iškėlė į viršų abi rankas. Siurrealistas nusijuokė ir pasmalsavo, kodėl ji įsigijusi jaunojo

genijaus, džiovininko, paveikslą. Ogi todėl, sakė ji, kad jis vargšelis gali mirti dar jaunas, todėl ji būsianti įsigijusi bent vieną iš nedaugelio jo paveikslų. Beje, paveikslas ne toks prastas.

Tuo metu bankininkas iš Ženevos, kuris greičiausiai buvo jos klientas, su ponia Rudesku aptarė paveikslų kabinimą Luvre ir Uficijų galerijoje, esą jie kabinami per tankiai. Tikra tiesa, pritarė ponia Rudesku. Tinkamas paveikslų pakabinimas sudaro pusę nuomos mokesčio. Šiaip ar taip, retas moka tai padaryti, juolab pats dailininkas.

Kai Tildė Šimel paklausė Klaros, ar ši nepasigendanti su orkestru susijusios veiklos, ši šyptelėjo. Ne ne, pasakė ji. Viskam savas laikas.

Bankininko žmona tylėdama valgė gabalėlį po gabalėlio ir tik trumpam pakeldavo akis į vyrą.

Edvinas Šimelis irgi buvo nekalbus. Regis, visos jo mintys sukosi apie ateinančią dieną – miesto tarybos posėdį ar orkestro repeticiją. Aišku, jis atsakė į bankininko žmonos klausimą, kai ši pasidomėjo, ar jis irgi toks užsiėmęs, kaip ir jos vyras. Taip, žinoma, šiaip ar taip, rytoj ankstų rytą jis vykstantis į Londoną ir ten diriguosiantis „Mesiją". Būtent Londone! Būtent Alberto salėje. Kartu su Londono simfoniniu orkestru ir Karališkuoju vyrų choru. Dabar visi sužiuro į tėvą. Jis pradėjo pasakoti anekdotą, kaip kartą per premjerą kažkuris karalių, gal Jurgis ar Edvardas, susijaudinęs atsistojo nuskambėjus „Aleliuja". Nuo tada Anglijoje per visus koncertus žiūrovai atsistoja, kai atliekama Haendelio oratorija „Aleliuja". Taip priimta visur. „Jei jums grojant jie to nedaro, – tarė tėvas Edvinui Šimeliui, – tada jūs esate tikri šaunuoliai. Juk jūs stovite". Visi liovėsi valgyti ir sužiuro į Edviną. Motina užmynė tėvui koją po stalu. „Kodėl visąlaik mini man ant kojų?" – pasakė jis. Plonas Edvino lūpų brūkšnys pailgėjo, prasivėrė ir pasirodė dantys. Jis nusijuokė. Ir visi kvatojo.

Labiausiai Tildė Šimel – net ašaros riedėjo per skruostus. Tik tėvas nesijuokė.

Kai jie taksi važiavo namo, Klara pravirko ir ėmė šaukti, esą jis, Karlas, padaręs jai gėdą, kaip jis taip galėjęs per pobūvį prašyti Ementalio sūrio. Ką dabar apie ją pagalvos Edvino žmona ir pats Edvinas? „Kodėl jam pasisakei, kad esi nėščia? – pasakė tėvas. – Ar tu išties nėščia?“ „Taip“, – tarė Klara. „Tai kodėl tu jam tai pasakei?“ – „Nežinau“. – „Nežinai?“ – „Ne“.

* * *

Po kurio laiko gimė vaikas, tai yra aš, ir tėvas apsidžiaugė. Jo džiaugsmui nebuvo ribų, jis mane šaukė vis kitokiais maloniniais vardais, tik ne krikšto vardu. Ir ne tik gyvūnų vardais. Galų gale tų vardų buvo tokia daugybė, kad į visus atsiliepdavau. Nesvarbu, ar būčiau pavadintas meškiuku ar nykštuku. Tačiau, savaime suprantama, vaiko priežiūra tėra moterų reikalas. Klaros pareiga. Žindymas, maudymas, svėrimas, tūpčiojimas. Jis turėjo savo darbą. Dabar jis mokytojavo neseniai įsteigtoje gimnazijoje, kuri atsisakė senosios graikų kalbos, nelabai tevertino ir lotynų, dažniausiai puoselėjamą humanitarinėse mokyklose, ir daugiausia dėmesio skyrė gyvosioms į mokymo programą įtrauktoms kalboms. Jis dėstė prancūzų kalbą, retkarčiais vokiečių. (Iš pradžių mokyklos direktorius ketino jam dar užkrauti po dvi valandas tikybos ir fizinio parengimo. Tačiau tėvas, ateistas, nuo pat vaikystės išpažinęs Bibliją, visus jo argumentus atrėmė Biblijos žodžiais, kol rektorius pagaliau pasidavė ir nebeskyrė jam tikybos pamokų. Liko fizinis parengimas. Po dviejų trijų plaukimo pamokų, kurias jis vesdavo vilkėdamas paltu ir užsidėjęs skrybėlę, mat nemokėjo plaukti, buvo atleistas ir nuo fizinio parengimo dalyko.)

Iš jo karjeros universitete irgi nieko neišėjo. Senasis profesorius ponas Tapoletas nė nemanė mirti, o kai peržengęs įmanomas ribas, pagaliau buvo išleistas į pensiją, juodu taip susipyko, kad profesorius primygtinai rekomendavo savo įpėdiniu prakaulų privatdocentą iš Tiubingeno, „Giesmės apie Rolandą“ žinovą. Tasai, žinoma, buvo išrinktas. Tada tėvas išsakė ponui Tapoletui savo nuomonę apie jo pasirinkimą. Girdi, nevykęs pasirinkimas, pono Tapoleto įpėdinio galvoje, išskyrus jo Olifantą, visiškai tuščia, o jis, ponas Tapoletas, elgiasi kaip kiti garsūs profesoriai – gindami apykvailius įpėdinius puoselėja viltį, kuo ilgiau išlikti vėlesnių kartų atmintyje kaip šviesuoliai. Kartą keliaudamas su juo tėvas pasakė, kad „Tristano ir Izoldos“ nė trupučio nevertinantis. Jo prielaida, esą pirminis „Tristano ir Izoldos“ variantas yra prancūzų liaudies kūryba, nėra pamatuota, o jo mėginimas priede versti senovinį epą į naująją prancūzų kalbą gėdingai žlugęs. Kai ponas Tapoletas sumurmėjo, galbūt, tačiau, šiaip ar taip, jis dar nėra matęs nė vienos tėvo daktarato eilutės, tėvas įniršo: „Ir nematysit! Niekada!“, puolė iš kabineto ir smagiai trinktelėjo durimis – nuo lubų pabiro senovinis tinkas. Varydamasis dviratį jis parklampojo namo nesidairydamas nei į kairę, nei į dešinę, sudėjo į dėžę surinktą medžiagą – krūvą išrašų, vertimų, komentarų, užrakino ją, o raktą išmetė pro langą. Gana jam tų vienuolių ir abačių. Jis buvo padavęs pareiškimą dėl įsidarbinimo keliolikoje mokyklų, šiaip ar taip, turėjo mokytojo diplomą, tačiau nieko nepešė. Kai jau buvo beapsiprantantis su mintimi, jog turės gyventi iš to, ką paveldėjo, pagaliau buvo pakviestas į realinę gimnaziją. Jis buvo aistringas mokytojas. Po kiekvienos pamokos apsipildavo prakaitu ir be galo įsijausdavo į dėstomą dalyką. (Beje, jam nelabai rūpėjo mokymo planai, jis mieliau kalbėdavo vokiškai nei prancūziškai.) Žinoma, jis ir toliau

palaikė ryšius su grupe. Atsikratęs vienuolių, abačių ir Tapoleto, jis su nauja energija kibo versti knygų, kurias ypač mėgo ir kurios iki tol nebuvo verstos į vokiečių kalbą arba išverstos netinkamai. Pradėjo nuo ką tik išleistų ir jį sužavėjusių Andrė Gide dienoraščių. Baigęs versti sužinojo, kad esama autorių teisių ir kad jis turintis gauti atitinkamą leidimą, tokio jis niekada neturėjo. Pasirodo, kitas vertėjas anksčiau buvo gavęs užsakymą ir jau baigia versti. (Kai pasirodė šios knygos vertimas, tėvas jį pripažino pasibaisėtinu.) Taigi sukrovė rankraščius ant dėžės – daugiau niekada jos neatidarė – ir perėjo prie klasikų, kuriuos galėjo versti kiekvienas panorėjęs, ir garsius, bet mažai kam žinomus autorius. Pirmiausia ėmėsi Charleso De Costero[1] „Ulenšpygelio“, kuris jam labai patiko. Dirbdavo rytais, prieš eidamas į mokyklą – vasarą pamokos prasidėdavo penkiolika minučių po septintos, o žiemą – aštuntą valandą. Jei turėjo laisvą popietę, dirbo ir sekmadieniais. Jis mokėjo versti mintinai. Įsimindavo pažodinį originalo tekstą – dešimt ar dvidešimt eilučių ir lengvai mintyse išversdavo į vokiečių kalbą. Grįžęs namo sviesdavo šalin aplanką ir nė nepasisveikinęs, tarsi užhipnotizuotas, sėsdavo prie stalo. Stovėdamas prie rašomosios mašinėlės ir vienu pirštu baksnodamas klavišus surašydavo iš atminties tekstą. Tada nusikeldavo skrybėlę ir pasilabindavo su Klara ir vaiku: „Ei, švilpike!“ Aš gulėjau vaikiškame vežimėlyje, kuris vasarą dažniausiai stovėjo sode, prižiūrimas Astoro. Šuo šnopavo man kone tiesiai į veidą, beje, Astorą dažniausiai matydavau.

Klara buvo rūpestinga motina ir tiksliai laikėsi gydytojo nurodymų. Daktaras Masinis viską sakydavo po du kartus. „Laba diena, laba diena, – sakydavo atėjęs ir pridurdavo: – Po du

[1] De Coster, Charles (1827-1879), belgų rašytoja

mililitrus kas dvi valandas, po du mililitrus kas dvi valandas". Jis buvo už naujovišką mitybą, tad Klara maitindavo kūdikį kas dvi valandas, nė minutės anksčiau, net jei bliaudavo. Beje, ji sunkiai rytais keldavosi. Tiesiog nepajėgė. Taigi kas rytą, įsikandęs cigaretę ir mintyse versdamas savąjį tekstą, tėvas iškeldavo mane iš lopšio ir paduodavo buteliuką. Netrukus jį pakeitė Nina, kuriai nereikėjo eiti į mokyklą. Klara keldavosi vėliau, apie dešimtą, imdavo vaiką ant rankų, myluodavo ir bučiuodavo.

Tuo metu tėvas jau buvo pradėjęs versti Marianos Alcoforado, gyvenusios viename Portugalijos vienuolyne aštuonioliktame ar septynioliktame amžiuje, meilės laiškus – mano tėvui vis dar patiko vienuolės. Jos aistra mylimajam buvo peržengusi visas ribas. Ji mylėjo kaip nė viena moteris ir versdamas jos meilės prisipažinimus tėvas pats užsidegdavo aistra.

* * *

1939 metų rugsėjo 1 dieną tėvas ir Klara klausėsi Hitlerio kalbos per Marconi radiją. Lojančiu balsu Hitleris pranešė, kad jį užpuolę lenkai ir kad jis nuo šeštos ryto pradėjęs atsišaudyti. Prasidėjo karas. Tėvas, kuriam sukako trisdešimt septyneri ir kuris iki tol buvo netinkamas karo tarnybai, buvo pašauktas į Arau naujokų mokyklą kartu su keliais vyresnio amžiaus širdininkais ir būriu raumeningų dvidešimtmečių, kurie viena ranka galėjo pakelti kuprinę. Jis mokėsi anksti keltis (tą jis galėjo), tinkamai sveikintis ir keturiais rankos mostais užsikelti ant peties karabiną. Tai reikėjo atlikti taip, kad jie skambėtų kaip šūviai, tarsi rimbo pliaukšėjimas. Kai visas būrys sveikindavo vadą „šautuvu gerbk!", visų veiksmai turėjo būti sinchroniški. Visų kaip vieno ir, žinoma, tėvo, nes dažnai jis atsilikdavo, kartais šautuvas nu-

krisdavo ant žemės. Tada jis turėdavo išeiti į priekį priešais poną pulkininką ir parodyti ką išmokęs. Viens du trys keturi. Aišku, tėvas tai darydavo taip negrabiai, tad netrukus buvo grąžintas į rikiuotę ir vakarais siunčiamas į virtuvę. Plovė indus ir lupo bulves. Virėjas buvo laiškanešys iš Adelbodeno, jį mobilizavimo komisija paskyrė į virtuvę, nors jis pats norėjo pakliūti į naujokų būrį. Gležnas blyškiaveidis vaikinukas, anksčiau dirbęs viešbutyje „Trois Rois" padažų gamintoju, niekada nekalbėdavo apie valgius. Juk čia nereikėjo gaminti padažų, vargšas laiškanešys iš Adelbodeno kiekvienam kareiviui per dieną turėjo skirti tik po 0,85 franko. Todėl visas jos mokslas apsiribojo vien bulvių ir burokų mėtymu į verdantį vandenį. Vis dėlto jis maldaujamu žvilgsniu žiūrėdavo pro langelį į valgyklą.

Tėvas apsidžiaugė, kai po poros savaičių buvo pripažintas tinkamu pagalbiniams darbams ir pasiųstas į Kesilochą. Tai buvo uolų apsupta atoki vieta. Per Pirmąjį pasaulinį karą čia apsistoję kariškiai, matyt, taip nuobodžiavo, kad kiekviena bent kiek pasiekiama uola buvo gausiau papuošta nei Lasko urvai. Aišku, ne šuoliuojančiais elniais ir mamutais, o meniškai išpuoštais Emeno miesto herbais ir pražergtomis moterų kojomis.

Tėvas stovėdavo vienas prie įėjimo į geležinkelio tunelį, bėgiai vedė užminuoto tilto link. Jis turėjo žiūrėti, kad priešas neprasmuktų pro tunelį arba neišliptų iš tarpeklio, kur apačioje šniokštė kalnų upelis. Su sunkiu apsiaustu ant pečių, plieniniu šalmu ant galvos ir užtaisytu karabinu rankose jis stovėjo ant skaldos palei geležinkelio bėgius – nuo prarajos jį teskyrė siauras ruožas. Jo kojos buvo sušalusios į ragą. Kartkartėmis sukrebždėjus kokiam gyvūnui, sušukdavo į tamsą: „Kas eina?", tačiau girdėdavo vien savo širdies plakimą. Traukiniui artėjant atgydavo bėgiai. Tolimas dunksėjimas, iš tunelio jį pasiekdavo vėjo gūsiai, o kai jie sustiprėdavo, iš tunelio kaip patrakęs išlėkdavo trau-

kinys. Pro šalį šmėkščiojo šviesos, tiltas virpėjo, krūmai linko prie žemės, drebėjo net eglė, jos šakos pasvirdavo virš bedugnės ir tėvas tvirtai įsikibdavo į eglės kamieną. Jei tėvas būtų šaukęs, jo niekas nebūtų išgirdęs.

Kai atėjo pavasaris ir naktys pailgėjo, o jo vis dar neišleido atostogų, po vienos tokios amžinybe virtusios nakties, kai pakeisti jo atėjo paniuręs tarnybos draugas, užuot ėjęs miegoti, jis staiga sėdo ant kaptenarmo dviračio – visai nesukdamas galvos, ar tas jo nepasiges – ir kaip patrakęs leidosi tarpekliais, miškais ir pievomis iki namų, kur sode, gėlių jūroje, stovėjo Klara balta suknele ir skynė narcizus, tulpes, plukes. Vienoje rankoje ji laikė didelę puokštę. Vaikas stovėjo šalia, apsikabinęs jos koją, ir žiūrėjo į tėvą, tarsi šis būtų buvęs vaiduoklis. Tėvas nusviedė dviratį į krūmus, perbėgo pievą trypdamas baltagalves ramunes, pūdymines aguonas, čiupo Klarą už rankos ir nusitempė į namus. Abu juokėsi, aikčiojo ir bėgdami plėšė nuo savęs vieną drabužį po kito. Ant žemės atsidūrė šovinių dėtuvė, sandalai, uniforminis švarkas, balta suknelė, kaustyti batai. Vaikui pavyko įsitverti Klaros kojos. Tačiau koridoriuje jis prarado ramstį ir paliko gulėti kažkur tarp chaki spalvos kelnių ir nedidelio gniužulėlio – balto šilko apatinių. Tėvas užvožė man ant galvos plieno šalmą. Taigi sėdėjau tamsoje ir nesupratau, ar man smagu, ar baisu. Girdėjau, kaip ūžia galvoje. Pradėjau dainuoti, mano balsas griaudėjo po šalmo kupolu. Mėginau išsivaduoti. Kai galų gale išsikapanojau į šviesą, atsivėrė miegamojo durys ir pasirodė tėvas su Klara. Jis buvo pilkomis apatinėmis kelnėmis, kariški marškiniai atsagstyti. Jis laikė apsikabinęs per pečius Klarą, vilkinčią blizgančiu apatinuku. Klaros plaukai buvo palaidi – siekė jai iki juosmens. Tėvas nusijuokė, iškėlė mane į viršų: „Šit koks tigriukas!" ir pabučiavo tebelaikydamas burnoje cigaretę. Jis užsidėjo šalmą, užsimovė kelnes, plačiai prasižergęs ir sagstydamasis sagas, įsispyrė į batus, susirišo raištelius ir grįžo į sodą rinkdamas

išmėtytus daiktus: milinę, diržą, durtuvą, šovinių dėtuves. Čia, lauke, tarp gėlių, jis vėl buvo visavertis kareivis, nors ir kreivai susisagstęs švarką. Klara irgi spėjo apsivilkti.

Prie sodo vartų būriavosi ir kitos įnamės. Čia gyveno vien moterys. Riudigeris irgi buvo pašauktas į kariuomenę ir paskirtas į karo teismą. Retkarčiais atsiųsdavo Ninai vieną kitą trumpą žinutę – prašė švarių nosinių ar saulės akinių. Jo adresas nuolat būdavo tas pats: „lauko paštas“. Jis būdavo arba redute, arba Liucernoje ir svarstydavo mirties nuosprendžius.

Aišku, Nina buvo mano išsigelbėjimas. Šalia jos kaip garbės sargyboje stovėjo Jo, Hildegard ir Resli. Kai tėvas bėgo prie dviračio, moterys puolė jam ant kaklo. Regis, vyro kvapas jas išviliojo iš slėptuvių. Paskutinė priėjo Resli, lyžtelėjo veidą tėvui, jau užšokusiam ant dviračio. Bet jis nesustojo, iš visų jėgų mynė pedalus ir žemai palenkęs galvą leidosi keliu geležinkelio miško link. Mat turėjo įveikti šimtą kilometrų pievomis, miškais ir perėjomis, kad suspėtų į rikiuotę Kesiloche. Nina, Hildegard, Jo ir Resli mosavo nosinaitėmis ir susijaudinusios šokinėjo tarytum nuotakos. Klara stovėjo rimta veido išraiška.

Jo buvo gražuolė išeivė iš Surinamo ar iš kitos olandų kolonijos, jos jaunesnioji sesuo Fil Heimans, vos dvidešimties, jau dainuodavo geriausiose Amsterdamo džiazo kavinėse. Abi moterys pabėgo prieš pat vokiečiams įžengiant į jų tėvynę ir čia atvyko vos prieš savaitę. Vienas partietis joms nurodė Kirchnerio mokinio adresą, tik įspėjo jokiu būdu jo neužsirašyti. Vakaro prieblandoje jos ilgai klaidžiojo po Hoibergą. Jo įsidėmėjo, kad namo numeris yra „36“, o Fil – kad prasideda skaičiumi „2“. Dvi vargšės nuostabiai gražios moterys šlapiais plaukais su lietaus apsiaustais ilgai stoviniavo prie jo ateljė durų, nešinos vienu lagaminu, į kurį buvo sukrauta šiek tiek apatinių ir Fil gaidų. Kirchnerio mokinys priėmė Fil, po dviejų dienų nuvedė Jo pas

tėvą, kurio, beje, tą dieną nerado. Kai nebeišmanydama ką daryti, Klara pasikvietė Niną, šioji kaipmat sutiko priglausti merginą palėpės kambaryje. Ji džiaugėsi, kad Riudigeris fronte, ir jau galvojo, ką jam sakys apie Jo, mat mergina negalėjo mokėti nuomos ir jos dokumentai nebuvo sutvarkyti. Jo pravirko ir puolė Ninai ant kaklo. Fil, kuri irgi neturėjo tinkamų dokumentų, apsistojusi pas Kirchnerio mokinį netrukus ėmė dainuoti. Iš pradžių savaitgaliais, vėliau kasvakar – šokių klube „Singer" prie Turgaus aikštės kartu su Teddy Staufferio kvartetu. Kadangi jam žūtbūt reikėjo dainininkės, jis įkyriai bruko ją direktoriui. Beje, pianistas Buddy Bertinatas kartu su ja yra grojęs Amsterdame ir ji jam padariusi gerą įspūdį. Jų geriausi kūriniai buvo „Mickey's Round" ir „Without you I'm lonely", tad Teddy Staufferis juos įtraukė į repertuarą.

Direktorius sutiko priimti Fil tik už maitinimą su sąlyga, kad dėl jos neturėsiantis papildomų išlaidų.

Po pirmojo pasirodymo Fil tapo klubo žvaigžde, jai nebereikėjo šokti striptizo, kuris buvo didžiausia klubo lankytojų pramoga. Dainuodama ji vilkėdavo iš Ninos pasiskolinta suknele, po dviejų savaičių direktorius jai skyrė nuolatinį honorarą, tą varganą sumą ji dalijosi su Jo. Mat vyresnioji sesuo atsisakė direktoriaus siūlymo šokti striptizą vietoj Fil ir ištisus vakarus gulinėjo ant sofos snūduriuodama ar kūkčiodama.

Kitame palėpės kambarėlyje gyveno Hildegard, buvusi Klaros suolo draugė ir artima bičiulė iš mokyklos laikų. Jos abi panašiai mąstė ir elgėsi. Hildegard perėmė Klaros pareigas, kurias ji anksčiau ėjo pas Edviną Šimelį. Žinoma, ji dirbo ne iš idėjos, o pagal darbo sutartį, kaip etatinė sekretorė, ir gaudavo gerą atlyginimą. Truputėlį buvo įsimylėjusi Edviną. Retkarčiais tėvas ją erzindavo. Tačiau draugės mažai šnekėdavosi, juolab apie Hildegard trumpalaikį susižavėjimą. Šiaip aptardavo kai kuriuos darbo

reikalus, kuriuos Klara puikiai išmanė. Repeticijų salėje triukšmas padidėja dėl to, kad ūkvedys per aukštai kabina šildymo įrenginius. Arba likus kelioms valandoms iki koncerto Edvino nevalia kalbinti.

Resli buvo Riudigerio ir Ninos tarnaitė. Sveikindamasi ji nesibučiuodavo su namie gyvenančiais vyrais kaip kitos moterys. Tačiau tai niekam neužkliūdavo: nei Klarai, nei Ninai, nei Jo, nei Hildegard, net pačiai Resli, juolab tėvui.

* * *

Į Kesilochą tėvas atvyko likus porai minučių iki rikiuotės, visas apsipylęs prakaitu ir uždusęs. Tuo metu, kai jis dar sėdėjo ant dviračio ir tebegaudė kvapą, pro dalinio barako duris išvirto kaptenarmas, stvėrė už dviračio vairalazdės ir šūktelėjo, ar tėvas jau žinantis? „Ar girdėjai?" Tėvas papurtė galvą, nulipo nuo dviračio ir svarstė: arba gaus tris dienas arešto, arba bus perduotas Riudigerio teismui už svarbios karinės informacijos paskleidimą. Tačiau kaptenarmas bloškė dviratį į sieną nė nepastebėjęs, kad tai jo paties dviratis, ir išpoškino: vermachtas pasirengęs žygiuoti į Šveicariją. Ryt poryt. Vėliausiai po Sekminių. Esą galutinis sprendimas priimtas Berlyne, telieka laukti Hitlerio nurodymo. Apie tai jis sužinojęs iš patikimiausio šaltinio Berne, iš brolio, kuris esantis generolo patikėtinio-pulkininko ar divizijos vado, apskritai aukšto pareigūno pusbrolis. Jis jam šįryt ir pranešęs kaip didžiausią paslaptį. Tėvas nusišluostė nosine kaktą ir linktelėjo galvą. To ir reikėjo tikėtis: tankai per kelias dienas įveikė Olandiją ir Belgiją, dabar atėjo Prancūzijos eilė. Juk vermachtas gali pulti Paryžių ne tik iš šiaurės, bet ir kirsdamas Šveicarijos vakarinę sieną. Kad ir kaip išsijuosęs tvirtintų ryšių karininkas, esą iki pat Švarcvaldo, kiek

akys aprėpia, nematyti jokio kariuomenės judėjimo – tai vos prieš porą valandų skelbta oficialiame informacijos biuletenyje, – gandai kaipmat virto visiems žinoma naujiena apie artėjantį puolimą. Tąkart rikiuotė, šiaip nereikalingas vakarinis ritualas, suvirpino ne vieno širdį. Pulkininkas, dar viena gandų auka, stovėjo priešais dalinį, pasirengęs blogiausiam, ir šaukė, girdi, jei priešas puls mylimą šalį, visi aliai vieno, kaip ir protėviai, kovosime iki paskutinio kraujo lašo. Jei tokia bus Dievo valia, Kesilochas jau rytoj gali tapti dar vienu Morgartenu. Visi pagerbė vėliavą, o tėvas, vis dar smarkiai plakančia širdimi ir paskendęs mintyse, šįkart kuo puikiausiai perkėlė šautuvą ant peties. Pirmą kartą dalinio vyrai tai atliko sinchroniškai. Visi kaip vienas. Gaila, to nepastebėjo nei pulkininkas, nei kariai, nei tėvas. Jiems terūpėjo viena, kiekvienas žinojo, kad Kesilochas neatsilaikys nė dviejų valandų. Pakaks trijų tankų ir liepsnosvaidininkų būrio – ir visi jie bus negyvi. Visi, kurie dabar po komandos „laisvai!“ pasuko valgyklos barako link, apanglėję gulės purve, o tankai važiuos per jų kojas ar galvas. Pulkininkas kabos ant medžio perkreipta, vis dar raudona plike.

Kitose šalies vietovėse, savaime aišku, irgi bus ne pyragai. Kaip, dėl Dievo, saujelė kareivių penkiuose bunkeriuose Leracho pasienyje gali apginti Bazelio miestą? Kad ir koks būtų didvyriškas pasipriešinimas, neįmanoma sustabdyti vokiečių dalinių veržimosi pro Sankt Galeną, Ciūrichą ir Berną iki pat Alpių papėdės. Ir dar turint tokius pasenusius karabinus, durtuvus ar kelias cemento svaidykles, vadinamąją prieštankinę užtvarą? Ir generolui, generalinio štabo karininkams bei patarėjams teliks žiūrėti pro reduto angas į tolimus dūmų debesis virš degančių miestų ir spėlioti, ar kareiviai bei jų žmonos vaikai dar gyvi.

Tėvas norėjo įspėti Klarą. Tačiau kaip? Vėl ryžtis naktį leistis dviračiu į kelionę?

Tačiau Klarą ši žinia pasiekė anksčiau nei tėvą, tada, kai lydėjo jį akimis, važiuojantį miško link. Garsiai tūtuodamas ir pavėlavęs gerą valandą, į miestelį citroenu įriedėjo pienininkas. Dar nespėjęs sustoti, šaukė pro pravirus langus, esą vokiečiai jau čia pat. Jie gali pasirodyti bet kurią akimirką – dešimt tūkstančių siluetų anapus javų lauko. Šafhauzenas apgaubtas liepsnų, Reinas plukdo vaikų lavonus. Jis išlipo neišjungęs variklio ir nors moterys buvo visai šalia, garsiai riktelėjo, esą tai informacija iš patikimiausio šaltinio. Nebelikę jokių abejonių. Reinas paraudęs nuo aukų kraujo. Jo svainis dirbantis karinio transporto techninės priežiūros ir remonto dirbtuvėse Berno rajone Vaberne ir asmeniškai atsakantis už generalinio štabo bei generolo automobilius, kurie puikiai prižiūrimi. Taigi jo svainis kaip didžiausią paslaptį jam patikėjęs, neva netrukus laukiama puolimo. Greitai. Aišku, svainis neturintis teisės skleisti informacijos, už tai jam gresianti mirties bausmė. Tačiau pienininkui jis, žinoma, viską pasakęs.

Dabar jis ėmė šaukti visa gerkle. Girdi, nieko nesakiau, šaukė jis, tačiau šaltinis esantis generolas, pats generolas, tegu jam padeda Dievas. Jis vėl sėdo prie automobilio vairo. Rytoj anksti tie hunai būsiantys čia, šaukė pro langą. Jis nenorėtų būti jaunų gražių moterų kailyje, kai rytoj ankstų rytą priešai prievartaudami pasklis po šalį.

Jis įjungė bėgį, pridėjo smilių prie tariamos kepurės snapelio ir nuvažiavo Vendeplaco link. Grįždamas paleido automobilį visu greičiu, dar kartą pasisveikino ir dingo palikdamas paskui save didelį dulkių debesį, net moterys užsikosėjo. Kai dulkės išsisklaidė, pienininko automobilio jau nebuvo matyti – tolumoje jis du tris kartus pyptelėjo. Tėvas tuo tarpu vis labiau tolo miško link.

* * *

„Karlai! Karlai!“ – sušuko Klara ir iškėlė rankas į viršų. „Grįžk! – vienu metu sušuko visos moterys kiek galėdamos garsiau. – Karlai!“ Nelėtindamas greičio jis pasisuko ant balnelio, pamojo ranka ir dingo už medžių. Klara nuleido rankas, Nina pravirko. Dar kurį Klara, Nina, Jo, Hildegard, stovėjo šalia ir žiūrėjo į laukus, kol Resli tarė: „Pamiršome nusipirkti pieno“. Visos suėjo vidun. Ir aš kartu su moterimis.

Po savaitės – jis tučtuojau parašė ją be galo mylintis ir kad ji privalanti gelbėti save ir vaiką – tėvas gavo Klaros atviruką. (Bausmę atliko virtuvėje sėdėdamas priešais didžiausią kalną bulvių, kurias turėjo nuskusti.) Atviruke buvo jo gimtojo kaimo vaizdas – dalis akmenimis grįstos gatvės. Tolumoje matyti keli namai su tvarkingai išrikiuotais karstais ir Juodoji koplyčia. Klara rašė apsistojusi čia kartu su Nina ir vaiku. Visi, kas galėjo, pabėgo iš miesto. Ji mačiusi net ponią de Montmolin, stovinčią automobilyje ir plūstančią vairuotoją, kuris įstrigo spūstyje. „Žinoma, labiau norėjau vykti pas gimines, – ji rašė tokiomis smulkiomis raidėmis, kad jei būtų turėjusi baltąją knygą, ko gero, galėtų ją pildyti daugiau kaip šimtą metų. – Tačiau, anot Ninos, bėgti nuo vokiečių į Italiją būtų tas pat, kas bėgant nuo vilko pataikyti ant meškos. Aš netikiu, mano dėdės būtų mane apsaugoję. Bet juk toji Nina kartais būna užsispyrusi!“ Be to, Riudigeris neturi giminių, bent tokių, kurie ją būtų galėję priglausti. „Tavo dėdė mano iškart parodė tavo karstą, – rašė Klara. – Ir vaikui ketina padirbdinti“. Jie apsistoję, jei tėvas teisingai perskaitė, kaimo pakraštyje, šalia to namo stovi vienas karstas. „Moteris, pas kurią gyvename, tave prisimena. Ji sako, neva nenorėjai su ja šokti, kai jūs kartu buvote per kažkokią šventę kaimo užeigoje. Jos motina irgi mirusi, ji dar turėjusi brolį, kuris

kirsdamas mišką nugarmėjo į tarpeklį. Taigi dabar čia stovi tik jos karstas. Kas rytą liniuote bei gulsčiuku ji tikrinanti, ar jis lygiagrečiai stovi su namu. Tarsi per naktį namas būtų galėjęs persikreipti! Dabar turiu baigti. Klara".

Iš naujokų rengimo mokyklos į Kesilochą perkeltas virėjas mostelėjo samčiu į kalną bulvių. „Manai, pačios nusiskus?" – paklausė. Tėvas įsikišo atviruką į švarko kišenę. „Klara parašė, – tarė jis. – Ji ir Meškiukas yra saugūs". Ir užsegė švarko kišenę. „Kartą skaičiau apie kareivį, kuris mylimosios laiškus nešiojosi prie širdies uniformos kišenėje. Kaip ir aš. Tai buvo per Napoleono karo žygį. Tais laikais pašto ryšys veikė nepriekaištingai. Daug geriau nei mūsų lauko paštas. Skubūs laiškai būdavo nešiojami net per mūšį". „Na, ir..?" – tarė virėjas. „Ji rašydavo jam kasdien, jo mažutė žmona, kareivis rinko jos laiškus ir laikė kišenėje. Per kautynes prie Lodi tilto širdies srityje kliudžiusi kulka įstrigo tarp popierių. Viso labo ji įlenkė šonkaulį, užtat iš jo žmonos meilės laiškų teliko skuteliai". Virėjas linktelėjo galva ir sumurmėjo, girdi, jam tetrūksta moters, kuri jam rašytų laiškus. Moterys turinčios rūpintis maistu ir gyvulių šėrimu. Tėvas paėmė peilį, nuskuto bulvę ir metė skersai virtuvę į garuojantį katilą, kuriame virė vanduo.

* * *

Kaip ir kiekvieną naktį, prieš gesinant šviesas, jis imdavo baltąją knygą, kurios buvo prirašyta daugiau nei pusė, nors rašydavo taip pat smulkiai, kaip ir Klara, išsitraukdavo iš spintelės tušo buteliuką, žąsies plunksną ir įsitaisydavo ant gultų kojūgalyje. Aplinkui zujo tarnybos draugai – apatinėmis kelnėmis, basi, nešini dantų šepetėliais. Vieni ėjo praustis, kito grįžo atgal. Stumdymasis alkūnėmis, garsus kvatojimas, pokštai. Šauliai Švanas ir

Fureris garsiai spėliojo, ar batų firmos „Bata“ avalynė gaminama Šveicarijoje, ar Čekoslovakijoje. Kiti du jau gulėjo lovose ir nepaisydami erzelynės, regis, miegojo. Tėvo gulto kaimynas bendrojo lavinimo mokyklos mokytojas iš Gelterkindeno, vilkdamasis chaki spalvos naktinius marškinius, kliudė žąsies plunksną, toji iškrito tėvui iš rankos, tačiau ant lapo neištiško nė lašelis tušo.

„1940-ųjų gegužės 19-oji. Gavau Klaros laišką, – rašė tėvas, išgelbėjęs plunksną iš po skubėjusio į tualetą tarnybos draugo kaustytų batų. – *Darbas virtuvėje už nepaklusnumą (kai nemokėjau sudėti išardytos šautuvo spynos, kapralas paklausė manęs, gal aš laikantis jį kvailiu, ir aš linktelėjau). Vokiečių vis dar nėra. Vis dėlto paskelbta visuotinė mobilizacija. Senovėje mokėjo kalbėti ir damų vaginos. Ne tik burnos. Antai, kai susėdę prie arbatos stalo kartu su grafaitėmis ir hercogų numylėtinėmis ponai aptarinėdavo kokį itin vykusį ponios de Pompadur sąmojį arba naujausią popiežiaus bulę, iš po daugiasluoksnių sijonų kalno pasigirsdavo nesuprantamas plepėjimas ir kikenimas. Šiaip ar taip, apačioje plepėta be paliovos. Po daugybe medžiagos sluoksnių balsai buvo prislopę, bet kartais girdėdami savo vardus nežinojo, ką galėtų reikšti visas tas žvengimas iš po sijonų kalno. Aštuoniolikto amžiaus šviesa, tokios šviesos dabar nebėra. Balti žirgai grakščiai išriestais sprandais įkinkyti į karietas lekia per šviesų parką. Bliaunančių avių apsupti piemenys moko piemenaites groti fleita. Žaluma, blyški saulė, gulbės vandenyje, taip, žirgų ir gulbių, ir moterų kaklai vienodi. Dangaus žydrynėje, po mažais apvaliais debesėliais, traukia gervės, laukinės žąsys. Porcelianinės stirnos šuoliuoja tolimų miškų link, tai šen, tai ten, apimti kilnaus įniršio, miško proskynose riteriai kaudamiesi nuduria žmonos meilužį. Pasaulis tuomet atrodė tarsi nutapyta drobė, išties kaip paveikslas. Šiame spindesyje gyveno Diderot. Denis Diderot, manasis Diderot. Jis vilkėdavo mėlyną švarką nuzulintomis alkūnėmis, nešiojo nedidelį peruką, sėdėjo prie gru-*

baus darbo stalo, žvelgė virš Paryžiaus stogų ir rašydavo. Rašydavo ir rašydavo. Kartais man atrodo, kad ir aš esu kaip Diderot. Jis – tai aš. Mes esame vienodi. Vienas kito veidrodis, kiekvienas atspindi savo epochą. Diderot rašydamas, žinoma, irgi rūkydavo „žolę“ bei gerdavo kavą. Diderot darė viską, absoliučiai viską, kad tik gautų kavos. Jei įmanytų, už statinę kavos iš tolimosios Brazilijos būtų velniui pardavęs savo sielą ir dar žmoną būtų už dyką atidavęs. Nanetė jam gerokai gadino nervus. Jis, laimingasis, gelbėjosi nuo jos stengdamasis negirdėti, kaip ji, tarsi kalbantis šešėlis, sekioja paskui jį ir dėsto vieną savo pamokslų apie namų išlaidas arba kad jis per daug dirbantis. (Dėl pinigų jis nesuko galvos. Jekaterina II nupirko jo biblioteką ir paliko jam. Sumokėjo jam grynaisiais. Gal ir man pavyks?) Jis rašydavo žąsies plunksna – anuo metu daugiau nebuvo kuo rašyti – ir laikė pulką žąsų iš Limuzeno. Ten auginamų žąsų plunksnos buvo tinkamiausios rašyti. Taigi galėjo rašyti bet kuriuo paros metu, ypač jei per kovos įkarštį plunksna sutrupėdavo. Be plunksnų likusi žąsis – iš raudonos mėsos kyšodavo vien spaigliai – keliaudavo į keptuvę. Diderot rašė kitaip nei kiti jo bendraamžiai – drąsiau, aiškiau, laisviau, net įžūliau už poną Voltaire'ą, kurį jis dievino ir kuriam nedrįso stoti skersai kelią. Jo žodžiai žėrėjo kaip žvaigždės, o sakiniai liejosi tarsi kalnų upokšnis, kurio dugne galėjai įžiūrėti akmenėlius. Jam vis stigdavo laiko, jis vis redaguodavo kokį nors enciklopedijos straipsnį baisiausiai įsitempęs ir dažniausiai vėluodamas. Suformulavo savo požiūrį į valdžią, bent ne tokį arba visiškai priešingą nei kunigaikščių ir arkivyskupų. Kai trečias tomas – įspūdingos apimties knyga – buvo baigta, jis buvo priėjęs iki žodžio „Catastrophe“. Na, ir pasaulis. Nutukę ponai šėldavo su dvaro palaižūnais, jų akivaizdoje pūdavo javai ir badaudavo valstiečiai. Dvasininkai gąsdindavo tikinčiuosius, tie galų gale nežinojo nei kuo, nei ką tikėti. Gal dvasininku, vyskupu, karaliumi? Jie tegalėjo rinktis: arba mirti rytoj, arba šian-

dien. Jei laikydamiesi įstatymo atiduodavo derlių pilies ponams, patys likdavo be grūdelio, o jei priešindavosi, karaliaus šveicariškoji gvardija juos sušaudydavo. Jie plakdavosi, šaukdavosi savų šventųjų, išvis išsižadėdavo tikėjimo. Viskas veltui. Vis tiek mirdavo ir mirtis kasmet ateidavo vis greičiau. Baisu buvo būti valstiečiu. Tačiau bjauru buvo būti markizo, karaliaus numylėtinio, kailyje. Būti karaliumi. Griežtas etiketas, įskaitant ir vaikščiojimą į tualetą. Po Versalio koridorius lakstydavo žiurkės. Liudvikas XV žiemą vaikščiodavo raudona nosimi ir pamėlusiomis kojomis, nes rūmų salės lubos buvo tokios aukštos, kad patalpų neįmanoma buvo prišildyti. Vandėjoje pro nesandarius stogus baronams prilydavo į sriubą. „Gesink šviesą!“ – tolumoje sušuko fuzilierius Švanas. Išties visi gulėjo lovose. Kai kur dar girdėjosi prislopinti balsai. Tėvas priėjo prie durų, išjungė šviesą, spūstelėjo kišeninį žibintuvėlį ir, pasišviesdamas nakties tamsoje blankiu šviesos spindulėliu, grįžo prie gulto. Atsisėdęs rašė toliau. „*Šiaip ar taip, būti Diderot!*“ Jis rašė taip smulkiai, kad vos įstengė įžiūrėti, nors laikė iškėlęs į viršų lempą. „*Negailestingai atskleisti skurdo priežastis siaučiant visuotinės nelaimės viesului jam buvo didelė laimė. Diderot, kaip niekas kitas, buvo gyvastingas mirtimi alsuojančioje epochoje ir savo širdies šiluma tirpdė jos ledus*“. Toliau tėvas rašė nematydamas. „*Kitaip jis negalėjo. Nes visi, kurie dar mąstė ir turėjo dvi kojas, spruko į Angliją, Šveicariją. Voltair'as, Rousseu, visi. Diderot liko. Jis buvo įkalintas, kentėjo, rašė žeminančius prisipažinimus. Tačiau vos išėjęs į laisvę vėl imdavo rašyti. Jis kreipėsi į d'Alembertą, kad šis pagaliau išspausdintų jo straipsnius, nom de dieu! Tačiau buvo įsitikinęs, kad kas nors – žinoma, ir vėl jis – netrukus parašys straipsnį apie Dievą. Dievą! Jo Dievas buvo išmintis. Tačiau už tokį tiesmuką rašinį jam grėsė Vatikano arba Bastilijos požemiai. Vakare, blėstant saulėlydžio gaisams, jis pasiimdavo jo paties pasigaminto gražaus rankų darbo popieriaus lapą, kuris kvepėjo kaip*

sultono haremas iš „Tūkstančio ir vienos nakties". Toji, kuriai skirtas laiškas, užuos kvapą ir pakėlusi jį prie lūpų pabučiuos ten, kur jis pasirašė. Sofi mylėjo Denisą, o Denisas mylėjo Sofi. Sofi Volan – tikra palaima, laimė, nors juodu beveik visada, galima sakyti, beveik niekada nebūdavo kartu. Juodu taip retai matydavosi, jog atrodė, tarsi vienas kitą būtų išsigalvoję. Juodu skyrė žalios kalvos ir tolimos lygumos, kuriomis skubėdavo pasiuntiniai, risčia jodavo kurjeriai. Tačiau Diderot negalėjo sau leisti naudotis jų paslaugomis, juolab Sofi. Dažniausiai kokio nors apsišvietusio ar bent tolerantiškesnio didelio pono, kunigaikščio ar abato raiteliai už papildomą mokestį paimdavo meilės laiškelius ir jodami pro šalį sviesdavo jam arba jo mylimajai. Ne, Diderot ir Sofi širdyje nebuvo nė krislelio pykčio ar klastos. Taigi ir jų pasiuntiniams nebelikdavo nieko kita kaip nušokti nuo žirgų ir nuoširdžiai išklausyti dešimtis tūkstančių žodžiais perduodamų bučinių". Kišeninis žibintuvėlis ėmė mirksėti, tačiau neužgeso.

„Sofi stovėjo įsikniaubusi į husarą, mylimojo pasiuntinį. Panašiai ir Diderot aistringai priimdavo Sofi bučinius, nors kartais būtų norėjęs regėti raitą pasiuntinę vietoj česnakais atsiduodančio berno. Ak, Denis! Ak, Sofi!

Sofi užmigdavo pasikabinusi tarp krūtų medalioną su Diderot atvaizdu, o Diderot, vartydamasis lovoje šalia Nanetės, matė prieš save tik Sofi. Tik Sofi, vien Sofi, savo vienintelę Sofi.

Penio kalbos dovana, skirtingai nei vaginos, ir XVIII amžiuje nebuvo įrodyta. Išskyrus pavienius vyrų šūksnius vienas kitam: ei! oho! ak! Tačiau ir tada, kaip ir dabar, nė vienas penis nėra kalbėjęsis su vagina, išskyrus, žinoma, Diderot ir Sofi. Einu gulti". Tėvas prikišo prie ciferblato vos žėruojančią šviesą: 22.38 val. Pūstelėjo parašytą tekstą, užvertė knygą, apgraibomis nusigavo iki spintelės ir pakišo knygą po apatiniais baltiniais. Paskui išsitraukė iš kišenės Klaros atviruką ir pamėgino dar kartą perskaityti.

Tačiau kišeninis žibintuvėlis išleido paskutinį kvapą, tėvas užsimerkė ir užmigo, vos padėjęs galvą ant pagalvės.

Kai po poros savaičių tėvą paleido iš karo tarnybos, namus jis rado kokius paliko. Vokiečiai neatžygiavo ir moterys vėl grįžo. Klara, Nina, Jo, Hildegard ir Resli. Varliukas, tai yra aš, kapstėsi smėlio dėžėje. Ir Riudigeris tebestovėjo terasoje lyg kapitonas tiltelyje ir šūkčiojo komandas po sodą slampinėjantiems dogams, Hobi vėl uostinėjo įprastus kampus. Tik niekas nežinojo, kad dekoratyvinės žuvelės buvo jau kitos. (Klara jas visai pamiršo ir jos nugaišo iš bado ar užtroško. Grįžusi rado žuvytes, plūduriuojančias pilvais į viršų. Klara pakeitė vandenį, suvyniojo gaišenas į laikraštį ir nusipirko tokių pat naujų žuvelių.) Buvo išravėtos astrus, jurginus ir net pentinius peraugusios piktžolės. (Klara ir Nina daug dienų plušo sode, išgrandė net samanas tarp išklotų sode granito plokščių.)

Tėvas, kaip visada, nėjo gatve. Norėdamas sutrumpinti kelią brido per javų lauko ražienas. Namą apšvietė anapus sodo besileidžiantis didelis saulės diskas. It juodas kubas ugninio kamuolio fone. Ant stogo, tamsiame danguje, kyšojo antenos stiebas. Tėvas spartino žingsnį, kliūdamas už grumstų ėjo neramus ir susijaudinęs. Skardiniame inde barškėjo įrankiai, į kojas bilsnojo durtuvas. Tabalavo virš kuprinės pakabintas šalmas.

Saulė jį akino, tačiau jis tikrai matė: ten, prie namo, nejudėdami, laukdami stovėjo šešėliai. Moterų šešėliai. Beje, kad ir kaip markstėsi ir dangstėsi rankomis akis, atskirti ten stovėjusių moterų negalėjo. Gal siluetai priešais garažą – Jo ir Hildegard? Gal šalia vandens statinės – Nina, o prie vartų stovi Resli? Du sustingę šešėliai, tykantys po magnolijų krūmu, buvo dogų. Tikrai jie. Jokios abejonės: tamsi dėmė prie laužo buvo Klara. Laužo šviesą prarijo saulės žara, į mėlyną vakaro dangų kilo raudonas dūmų debesis. Šalia Klaros – du tamsūs taškai: vaikas, šuo. Šuo, vaikas.

Tėvas apsisuko vietoje, iškėlė rankas į viršų ir sukrykštė. Ir tarsi po komandos moterys sujudėjo ir pradingo namo duryse. Ir dogus, ir Hobi (jis buvo tas didėlesnis tamsus taškas), ir net vaiką, kuris pėdino lėčiau už visus, ir tą kaipmat prarijo juodas kubas. Saulė nusileido, horizontas nusidažė raudoniu, kuris netrukus ėmė blykšti ir visai išnyko, kol tėvas pasiekė sodo vartelius ir kaustytais batais nukaukšėjo per granito plokštes. Kai jis prisiartino prie namo durų, mėlynos sutemos ėmė tirštėti ir visai sutemo. Jis peršoko kelis laiptelius, atvėrė duris, įžengė į koridorių ir, skersai peržengęs afganišką ar persišką kilimą, nuskubėjo per svetainę prie kampo, kur stovėjo rašomoji mašinėlė. Nenusimetęs nuo pečių kuprinės, su karabinu per petį ir kepure ant galvos, stovėdamas rašė viską, kas jame buvo susikaupę per pastaruosius mėnesius. (Eidamas naktimis sargybą priešais įvažiavimą į tunelį jis mintyse išvertė į vokiečių kalbą ir išsaugojo atmintyje kone kiekvieną prancūzų literatūros kūrinio sakinį, kuriuos atmintinai mokėjo. Užrašė Racino Berenisės meilės atodūsius, „Kandido“ pabaigą, ištrauką iš Daudet „Tartarino iš Taraskono“, kur Tartarinas giriasi liūtų medžiokle, ne itin mėgstamos „Rolando giesmės“ įžangą, nes jį labiau traukė Tristano ir Izoldos istorija, kuri, beje, jo atmintyje neišliko.

Eidamas pro duris sugalvojo, kaip išversti Rimbaudo „Sezonas pragare“ įžangą: „Jei gerai prisimenu, kadaise mano gyvenimas buvo kaip šventė, tąsyk visos širdys buvo atviros, o vynas liejosi upeliais“. Prirašęs lapą tučtuojau ištraukdavo iš mašinėlės ir įdėdavo naują – mašinėlė tarškėjo be paliovos.

Tik kai jo didelėje galvoje nebeliko nė žodelio, jis leido atsipūsti klavišams, išjungė ryškią lempą, švietusią virš rašomojo stalo, skubiai permetė akimis naują lapą (tai buvo tekstas iš Moliere'o „Miestelėnas bajoras“, kur priblokštas monsinjoras Žurdenas pareiškia esantis genijus, mat visą laiką nė pats

nežinodamas kalbėjo proza), įtraukė oro, iškvėpė tarsi sveikstantis arba pasveikęs ligonis ir žengdamas kilimu išėjo į koridorių. Juodai apsirengusi čia tyliai stovėjo Klara, gal ji čia visada stovėjo. Tėvas nusviedė kuprinę prie tualeto durų, pasidėjo kepurę ant batų lentynos, įspraudė karabiną į skėčio stovą ir apsikabino žmoną. „Klara!“ Prisispaudė ją, ji atkišo lūpas ir pabučiavo jį. „Karlai!“ Ji ištiesė ranką jam per petį ir įjungė šviesą – geltoną stiklo lempą palubyje, pilną negyvų musių. „Ak, Karlai“. Karlas paleido ją, nusijuokė: „Tai aš ir vėl čia!“ Pagaliau nusviedė į kampą uniforminę palaidinę, diržą kartu su prikabintais daiktais – durtuvu, šovinine, apkasų rausimo įrankiais. Tada pamatė mane, savo vaiką, ir pakėlė aukštyn. „Labas, krokodile!“ Aš spurdėjau ore, krykščiau. Jis pabučiavo mane, aš šūkavau iš laimės. Vos atsidūręs ant žemės, įbėgau į vaikų kambarį. „Tėveli, žiūrėk!“ Išsitraukiau cigaretę, kurią buvau susisukęs iš popieriaus, o galiuką nudažęs raudonais ir juodais lūpų dažais. „Žiūrėk, tėveli!“ Įsikandęs cigaretę atrodžiau visai kaip jis! Be to, buvau užsidėjęs iš kartono pasidarytus akinius, kaip du vandens lašai panašius į jo! Kai grįžau į koridorių, tėvas jau sėdėjo prie rašomojo stalo ir meiliai žvelgė į popieriaus lapus, pieštukus, trintukus ir segtuvus. (Klūpodama ant afganiškojo ar persiškojo kilimo Klara rankiojo išpešiotus siūlus, nes tėvas per jį buvo perėjęs kaustytais batais.) Tuo metu jis glostinėjo medines afrikietiškas skulptūrėles. Tai buvo stilizuota vyro figūrėlė su pailga smailia galva, penis su raudona galvute buvo sustandėjęs. Ir tokia pat abstrakti moters figūrėlė su baltu trikampiu tarpukojyje. Jis pabeldė į stiklinę akvariumo sienelę ir nudžiugo, kad žuvelės jį atpažino. Traukiojo rašomojo stalo stalčius vieną po kito – nuo apačios iki viršaus ir uostė tūbelę klijų „Pelikanol“. „Tėveli!“ – šūktelėjau. Jis pasisuko į mane ir ėmė naršyti stalčių. „Nori saldainio?“ Žinoma,

norėjau. Čiulpiau tebelaikydamas burnoje popierinę cigaretę, pasibalnojęs ant nosies kartoninius akinius. Tėvas nugrimzdo kėdėje priešais rašomąjį stalą. Tai buvo meistro Jelės pagal užsakymą pagaminta kėdė su plačia atkalte ir ranktūriais. Kėdė ir tėvas atrodė tarsi suaugę vienas su kitu. Pagaliau nusiavė kaustytus batus, pakišo giliai po stalu ir atsiduso. Jis vėl buvo namie.

Tą patį vakarą sukvietė visus draugus menininkus. Visi atėjo, išskyrus genijų iš Veinlando, kuris pradėjo kosėti krauju ir, ko gero, leido paskutines dienas, ir vielinių kompozicijų autorių, kurio dar nespėjo demobilizuoti iš armijos ir kuris turėjo saugoti porą ventiliacijos šachtų kalnuose virš Gešineno. Užtat atėjo Kirchnerio mokinys, siurrealistas, architektas ir tapytoja su vyru, tokiu juoduku blizgančiomis akimis, už kurio neseniai buvo ištekėjusi ir kurį susižvejojo per nuotykingą kelionę, kai bėgo iš okupuotos Prancūzijos. Nors juodu kalbėjosi prancūziškai, jis buvo kilęs iš Diuseldorfo ir vadinosi Fensteris. Žinoma, atėjo ir Klara, Nina, Jo ir Hildegard. Trumpam užsuko ir Riudigeris, vienintelis tebedėvįs uniformą, bet netrukus jis vėl užkopė į viršų, mat kitą rytą turėjo sakyti kalbą teisme. Apie vidurnaktį po pasirodymo bare atėjo ir Fil, vilkinti blizgia suknele nuogais pečiais. Ji atsivedė naująjį širdies draugą saksofonininką, dukart už save aukštesnį. Visi, išskyrus Riudigerį, po ilgų išsiskyrimo savaičių džiaugėsi proga vėl pabūti drauge. Tačiau jiems ne mažiau rūpėjo rūsyje likę buteliai vyno „Corton Clos du Roi". Juos jie ketino ištuštinti dar šį vakarą, visus aliai vieną. Nes jei vokiečiai dar neatėjo, jie kada nors, ko gero, labai greitai ateis. Tad į jų rankas neturėtų pakliūti gėrybės iš šventosios Burgundijos, pirma, apskritai neturėtų, o antra, esesininkus būtų patenkinęs ir „Croever Nacktarsch", taigi jie nė nebūtų supratę, ką geria. Dvylika svečių, devyniolika butelių. Kai išaušo, jie buvo tušti. Visas jų turinys nukeliavo į

svečių skrandžius, daugiausia į tėvo, kuris draugams ėmė rodyti, kaip moka vaikščioti rankomis. Visur ant grindų buvo pilna taurių, peleninių, prakąstų valgyti sumuštinių. Jis buvo laimingas. Jis vėl buvo toks kaip anksčiau.

* * *

Vėliau moterys visgi paliko namus. Tiesa, ne visos vienu metu, tačiau ilgainiui neliko nė vienos. Pirmoji išėjo Jo, mat Riudigeris ėmė priekaištauti, jog ji nemokanti nuompinigių. Kadangi jis baudėsi patikrinti, ar jos dokumentai tvarkingi, Jo prisiglaudė pas seserį. (Tėvas per vėlai sumojo, kad ji išėjusi visam laikui. Tuo metu, kai mergina trumpam užsuko į kambarį ir pasakė išeinanti, jis sėdėjo prie rašomojo stalo narpliodamas sudėtingą sakinį, kuriame mirgėte mirgėjo XVII a. karybos terminų. Jis tik jai linktelėjo. (Klara stovėjo virtuvėje be žado.)

Paskui atėjo eilė Hildegard. Jos jausmai Edvinui Šimeliui, jei ji jam apskritai ką nors jautė, išsisklaidė kaip dūmai. Dabar ji buvo įsimylėjusi vieną linksmuolį, vardu Rudis, kuris, būdamas nuolatinis Zingerio baro lankytojas, taip stengėsi didinti jo pajamas, kad neturėjo kada dirbti šeimos įmonėje, kuriai vadovavo jo brolis. Joje buvo gaminama kažkokia santechnika, klozetai, bidė, vonios.

Rudis nė pats tiksliai nežinojo, kas gaminama toje įmonėje. Tikrai ne karinė produkcija, tam per menkos buvo pajamos.

Su Hildegard jį supažindino Fil Heimans, nes jiedvi draugavo, o Rudis kas antrą vakarą sėdėdavo prie jos kojų. Porą kartų jis nakvojo Hildegard vieno kambario bute. Tačiau jos lova įsimylėjėliams buvo per siaura, be to, ji gyveno labai toli. Tada jie apgręžė ienas – dabar Hildegard leisdavo naktis Rudžio bute senamiestyje. Čia jai patiko. Pabudusi pro langą ma-

tydavo didžiulį Sankt Peterio laikrodžio ciferblatą. Rudžiui irgi patiko ši moteris, jis pradėjo ją merginti ir netrukus iki ausų įsimylėjo. Trečią rytą pasiūlė jai pasilikti. Ką tik pabudusi Hildegard nusižiovavo, nusišypsojusi pasakė „taip" ir pakštelėjo jam į skruostą. Tą dieną jie keliolika kartų lakstė iš užmiesčio iki Rudžio buto. Šėliojo, juokėsi. Tempė drabužius, lempas, keptuves, šaukštus, batus, paveikslus. (Tėvas pražiopsojo progą ir su ja atsisveikinti. Jis tebesėdėjo prie rašomosios mašinėlės, girdėjo, kad kažkas ateina ir išeina. Tačiau nieko nesuprato, nors Rudis su Hildegard garsiai bildino laiptais žemyn medinę skrynią, o paskui kikendami susėdo apačioje, susigūžę iš baimės. Tuo metu, kai jis ieškojo vokiško atitikmens versdamas posakį *„Partir c'est mourir un peu"* (pranc. „Kiekvienas išsiskyrimas reiškia mirtį"), girdėjo kažkokį bildesį, bet nekreipė dėmesio. Vėliau nusileido žemyn prie sodo vartų, kur buvo įrengtos pašto dėžutės. Tuo metu, kai Hildegard, nešina paskutiniu nešuliu – dideliu krepšiu, skubėjo plokštėmis išklotu taku, tėvas peržiūrinėjo korespondenciją. Ji pasistatė krepšį ant žemės ketindama paskutinį kartą pabučiuoti tėvą. Sušukęs: „Gana! Kiek gi galima skirtis!" pakėlė smilių ir praėjo pro šalį. Tėvas manė, jog ji eina apsipirkti arba išvyksta kelioms dienoms atostogų. Hildegard sutrikusi žiūrėjo jam pavymui ir šūktelėjo: „Kiekvienas išsiskyrimas gali būti paskutinis". Tėvas stabtelėjo, atsisuko ir nustebęs pasižiūrėjo į ją. Mintyse pakartojo ką tik girdėtą sakinį ir linktelėjo galva. „Dėkui!" – tarė jis. Tačiau Hildegard jau buvo dingusi. Neatsigręždama pamojo jam laisva ranka.

Krepšys buvo toks sunkus, kad jinai vilko jį persikreipusi. Tėvas sumetė į šiukšlių konteinerį laiškus – Hemdeno mėsinės reklaminę skrajutę, popierių iš mokesčių tarnybos ir grįžo namo. Klara stovėjo prie durų ir kramtė lūpas.Paskui išėjo Resli. Ji

leidosi laiptais apsiašarojusi, plevėsuodama raudono palto skvernais, nekreipdama dėmesio į tėvą. Jis žvilgtelėjo jai įkandin. (Ir šįkart jam neatėjo į galvą, kad Resli išeina suvisam. Mergina lakstė laiptais aukštyn žemyn nesuskaičiuojamą daugybę kartų, tačiau neašarojo.

Klara stovėjo prie lango sausomis akimis, beje, Resli ji nelabai mėgo.)

Galų gale ir Nina paliko namus. Prasidėjo nuo to, kad Riudigerį staiga ėmė kamuoti baisūs skausmai, gal tai buvo susiję su nervais, infekcija ar alergija. Šiaip ar taip, nei jis, nei Nina, nei gydytojas Braunas ar Braunmanas (visi draugai ir Riudigeris su Nina vadino jį Brauniu) nežinojo ko griebtis. Riudigeris kaukdamas lakstė po namą, jam pavymui staugė dogai, o apačioje jiems pritarė mažoji Hobi. Kadangi niekas negelbėjo, Braunis nusprendė slopinti skausmus švirkšdamas Riudigeriui morfijaus, iš pradžių – mažomis dozėmis, vėliau kas savaitę jas didindamas. Pagaliau Riudigeris gaudavo tokias dideles dozes, kad nebejausdavo skausmo, tačiau namo grįždavo apsiblaususiomis akimis. Jis buvo laimingas, per daug laimingas, kad net daktaras susizgribo ir liovėsi švirkšti morfijų. Nina lengviau atsikvėpė, tačiau naktimis ją tebekamavo košmarai. Kitą rytą Riudigerio savijauta pablogėjo, jis stengėsi žūtbūt gauti morfijaus juodojoje rinkoje, iš draugų. Vienas kvaišalų šaltinių galėjo būti ir Braunis. Tik dabar įsigydavo jų be recepto ir aukštesnėmis kainomis. Jis kasdien švirkštėsi išganingųjų vaistų, žinoma, Ninai nematant. (Jos neįmanoma buvo apgauti, šiaip ar taip, ji davė sau žodį padaryti visa, kas įmanoma, kad jos vyras vėl pasveiktų.) Jis išlaidaudavo per vakarėlius, ne kartą vaišino visus Zingerio baro lankytojus ir dovanodavo Ninai daiktus, kurie varydavo ją į neviltį. Laikrodį su deimantais, perlų vėrinį, krokodilo odos batus (vienu numeriu per ankštus) ir

tokio plonyčio šilko apatinius, kad vilkėdama juos Nina jų beveik nejausdavo, o Riudigeris apskritai jų nepastebėdavo. Vieną dieną nupirko Langentalio porceliano šešiasdešimt keturių dalių servizą, po dviejų dienų – penkis automobilius: „Hotchkiss", „Citroen", „Adler", „Sunbeam" ir naudotą, bet prižiūrėtą „Hispano Suiza". Tiesa, garaže ant pakylos stovėjo gana geros būklės automobilininkų sąjungai priklausanti transporto priemonė, kuria jis nevažinėjo, nes prasidėjus karui stigo degalų. Nina bandė grąžinti prekes automobilių pardavėjams ir Langentalio firmai -- juk vyras ligonis. Jie sutiko išsireikalaudami sau nuo penkių iki dvidešimt procentų kompensacijos. Tačiau Riudigerio laimė neilgai truko. Vis dažniau jo nuotaika keisdavosi kaip kaleidoskopas: tai jis ryžtasi užkariauti pasaulį, tai kenčia pragariškas kančias ir tvirtai tiki, kad visi pasiruošę jį sunaikinti. Pirmiausia Nina. Kartą griebė jai už plaukų ir tvojo per veidą – paakyje atsirado mėlynė, iš nosies pasipylė kraujas. Tą dieną ji vogčiomis leidosi laiptais žemyn. Mat Riudigeris nebūtų jos išleidęs, būtų užrakinęs, be to, taip atrodydama ji negalėjo pasirodyti Klarai ir Karlui. Ji nuėjo pas daktarą Braunį prašyti pagalbos. Tas supratingai linktelėjo, girdi, nekart yra įspėjęs Riudigerį, jog morfijaus vartojimas ir jo nutraukimas galintis būti pragaištingas. Jis davė jai saują švirkštų, stiprių malšinamųjų vaistų, kad prireikus galėtų bakstelti Riudigeriui – nesvarbu ar į ranką, nugarą, sėdmenis, per drabužius. Dar tą patį vakarą Riudigeris aptiko švirkštus jos kišenėje, vieną išsitraukė, išsprogino akis ir sušuko: „Ką tu čia švirkštiesi?" ir, nespėjus Ninai jo sulaikyti, susivarė į kairę ranką visą dozę. Jis krito kaip negyvas, miegojo ištisas dešimt valandų, o atsibudęs nieko neprisiminė. Nina dar porą kartų turėjo pasinaudoti Braunio patarimu, kai Riudigeris buvo bekimbantis jai į gerklę. Tasai kaipmat susmuko ant kilimo.

Šiaip jis eidavo į darbą – buvo paskirtas Jaunimo teismo vyriausiuoju prokuroru. Buvusio kariuomenės teisininko stropumas pravertė jo karjerai civiliame gyvenime. Jis kopijuodavo bylas ir ištisas valandas telefonu kalbėdavosi su teisėjais ir teisiamųjų gynėjais, tačiau nebepajėgė rašyti kalbų. Sėdėdavo įbedęs akis į tuščią popieriaus lapą ir prašydavo Ninos pagalbos. Taigi ji turėdavo skaityti bylas, kamantinėti Riudigerį dėl vieno ar kito įvykio vertinimo – dažnai jis negalėdavo apsispręsti, ar visiškai išteisinti, ar skirti kalėjimo bausmę iki gyvos galvos – ir rašydavo kalbas. Ji buvo švelnesnio nuosprendžio šalininkė. (Skaityti kalbas Riudigeriui sekėsi neblogai, tik skaitydamas visas apsipildavo prakaitu ir gerdavo daug vandens.)

Kartą, kai Nina gilinosi į nereikšmingą bylą – joje vaikinas kaltintas išdaužęs namų apyvokos prekių parduotuvės vitriną, kai nuo kalno ritino pavogtas padangas, – Riudigeris, išgirdęs genio stuksenimą sode, susierzino ir sudaužė į stalo briauną akinius. Nina turėjo eiti į sodą ir išbaidyti genį iš riešutmedžio. Grįždama šnipštelėjo Klarai išjungti dulkių siurblį, o Karlui – tyliau barškinti mašinėle. Girdi, Riudigeriui reikia susikaupti. Tai išgirdęs tėvas pašoko nuo kėdės ir pasipiktino: „O aš? Argi man nereikia susikaupti?“ Nina vėl lipo laiptais į viršų, bet įsiutęs tėvas jos nepaisė.

Paskui Nina sumojo, kad Riudigeris įsitaisė draugę. Meilužę. (Tai jam nebuvo naujiena. Kartą Resli pabėgo, kai į jos kambarį naktį įžengė nuogas Riudigeris ir pasakė: „Na, mergyt“ ar panašiai.) Nina iš pradžių kūkčiodavo ir beviltiškai kramtydavo lūpas, paskui ėmė prašyti, kad Riudigeris bent atsivestų į namus tą Lil (tikras jos vardas buvo Liliana). Ji negalėjo pakęsti paslaptingumo. Lil atėjo ir jie trise valgė bei gurkšnojo vyną „Merlot“. Vėliau svetainėje išgėrė ne vieną taurę konjako. Netrukus trijulė jau kvatojo, Lil pasirodė esanti gana miela. Staiga visi atsidūrė

lovoje, miegamajame, nuogi. Lil krūtys buvo didesnės nei Ninos ir šlaunys stangresnės, o pažastys ir gakta smarkiai apžėlę. Nina labai susijaudino, kai Riudigeris ėmė ją bučiuoti, jai patiko, kad į juos žiūri Lil. Galbūt ji net ištiesė ranką ir palietė jos krūtinę, o gal Lil pati prisilietė. Nina atsiduso. Bet kai Riudigeris nuo jos staiga atšlijo ir jo galva paniro tarp Lil šlaunų – į viršų styrojo tik jo plaukuotas užpakalis, – Nina pašoko ir puolė iš kambario. Ji nuoga sėdėjo virtuvėje ant taburetės, sukryžiavusi kojas, per petį persimetusi pašluostę, ir klausėsi, kaip Riudigeris su Lil vaitoja pasiekę orgazmą. Kitą vakarą Nina su Riudigeriu sėdėjo vakarieniaudami (Lil vėlai naktį vis dėlto išėjo, kai Nina, užsiklojusi vilnone antklode, negalėdama užmigti vartėsi ant sofos). Riudigeris pakramtė keptų bulvių ir tarė: „Per sūrios". Nina atsistojo, paėmė padėklą su bulvėmis ir išmetė pro langą. Paskui šveitė viską iš eilės: lėkštes, šakutes, peilius, padėklą su dviem žlėgtainiais, pilną dubenį agurkų mišrainės, taures, vyną, duoną, druską. (Tuo metu, kai prie stalo sėdėjo tėvas, Klara ir vaikas, iš dangaus, tarsi iš kosmoso, pradėjo lėkti daiktai.) Riudigeris tarsi suakmenėjo. Nina rūpestingai uždarė langą ir kaip šešėlis smuko pro duris. (Tėvas pražiopsojo arba beveik pražiopsojo atsisveikinimą su Nina. Jis tuo metu kaip tik stovėjo sode ir sutrikęs dairėsi tai į dangų, tai į žemę. Dangus buvo giedras ir švarus. Aplink žolėje blykčiojo taurių, lėkščių, druskinės šukės, bolavo agurkų ir bulvių griežinėliai. Priešais batą mėtėsi žlėgtainis. Kai jis pasuko namų link, Nina, apsivilkusi gėlėta suknele, pasileidusi plaukus, jau skubėjo gatve.

Ji tempė vežimėlį, ant kurio buvo užkrautas lagaminas ir pora fotoalbumų. Dar – lietpaltis. Klara išbalusi stovėjo prie sodo vartų ir žiūrėjo seseriai pavymui. Praėjo pusvalandis, valanda, ji tebestovėjo ir grįžo namo visiškai sutemus.)

* * *

Kitą dieną, gal po savaitės, tėvas išgirdo, kaip Klara, likusi viena, kalbasi su savimi. Ji kažką kuždėjo leisdamasi žemyn iš palėpės, šnypštė kopdama laiptais į rūsį. Ištisą dieną bildėjo po namus ir su kažkuo karštai ginčijosi. Tėvas bandė ją sulaikyti, suprasti, ką ji sako – viskas veltui. Klausinėjama, ar viskas gerai, Klara tylėdavo ir žiūrėdavo į jį purtydama galvą. Paskui eidavo į virtuvę. Pro praviras duris tėvas girdėdavo, kaip prislopinusi balsą ji diskutuoja su keptuvėmis. Vieną žiemos vakarą, kai pirmąkart tais metais pasnigo, Klara nuėjo į Jaunimo orkestro koncertą ir grįžo taksi namo (to ji niekada nedarydavo – gal kad buvo pasnigę). Juolab per karą taksi važinėdavo retai. Tėvas, kuris jau buvo apsivilkęs pižamą, šūktelėjo: „Na, ir kaip?“, ir toliau įniko į Ernsto Zahno knygą „Tūkstantmečio gatvė“, apie kurią, žinoma, ketino rašyti triuškinamą recenziją kantono mokytojų laikraščiui. Tačiau įsigilinęs įsitikino, kad ji nebe tokia lėkšta. Sėdėdamas vieninteliame šildomame kambarėlyje išgirdo iš svetainės trumpą slopinamą aimaną. Ne kuždesį ar šnypštimą, o išgąstingą dejonę. Tėvas padėjo knygą ant stalelio, kur Klara laikė Jaunimo orkestro programas ir keletą relikvijų iš anų dienų, kai bendravo su Edvinu Šimeliu, ir įėjo į svetainę. Ant kušetės sėdėjo Klara ir žiūrėjo į jį išplėstomis akimis, tarsi matytų savo pražūtį. Jos veidas buvo be jokios išraiškos. Kažin ar jį atpažino? Kalendama dantimis – juk baisiai šalta – ir vėl pasigirdo aimana. Tarsi būtų staugęs žvėris. Kai pakėlė galvą ir išsiepė dantis – gal stengėsi juos sukąsti, kad jie nebarškėtų, ji veikiau priminė vilką, o ne tėvo mylimą Klarą. Jis buvo tarsi į kertę užspeistas vilkas, kuris suurzgė, tėvui žengtelėjus artyn. Jis atšlijo, pakėlė rankas. „Klara?! Tačiau Klara ėmė tvatyti kumščiais sau veidą, dantis, kaktą, skruostus, nosį ir ją sukruvino. Kraujas lašėjo per smakrą, čiupi-

nėdamasi nosį netrukus susikruvino ir rankas. „Kas atsitiko?“ – bandydamas ją sulaikyti, galbūt pats išvengti smūgių sušuko tėvas. Dabar ji ėmė siautėti po kambarį. Traukdamasis atatupstas tėvas griebė nuo rašomojo stalo medinę afrikietišką moters skulptūrėlę ir iškėlė tarsi kuoką ar kokį fetišą. (Aš, vaikas, irgi atsidūriau kambaryje. Motina puolė prie manęs plačiai atverta burna – buvo matyti kruvini dantys. Surikau ir užsimerkiau laukdamas. Tačiau ji suklupo, atšlijo pataikiusi sau kumščiu į smakrą.)

Tėvas paguldė ją ant kušetės, bejėgę, inkščiančią. Klara gulėjo susirietusi ir kramtė pagalvę. Svetainėje viskas buvo apversta aukštyn kojomis – krėslas plieno kojelėmis, kavos staleliis, ant grindų – Kirchnerio mokinio paveikslas „Popietės buržua“. Žaliojoje vejoje, kur tupėjo Hobi, atsispaudė kone juodas jos rankos atspaudas. Ji įsikibo dantimis į pagalvę ir raudodama purtė galvą, tarsi ketindama ją atskirti nuo kūno. Galų gale tėvas išgirdo ją kažką sakant. „Kas yra?“ – paklausė. Ji paleido pagalvę, įsikniaubė į ją ir vos girdimu balsu tarė: „Nebegaliu“. Jos pečiai virpėjo. „Pakviesiu gydytoją? – paklausė tėvas. – Turiu pakviesti gydytoją“. Jis žvilgtelėjo į mane. „Saugok mamą, – sušuko ir įbruko man į rankas medžio statulėlę. – „Privalau paskambinti daktarui Masiniui“. Jis dingo koridoriuje. Taigi buvau paliktas saugoti Klaros, savo motinos. Ji atsigręžė į mane, abiem rankomis remdamasi į kušetę, atsistojo ir išskėstomis rankomis svyruodama ėmė artintis. Jos veidas su kraujo krešuliais ant lūpų šmėkščiojo virš manęs – buvau kaip ir visi keturmečiai – nei per didelis, nei per mažas. Ji šiepė dantis – gal bandė šypsotis – jos lūpos trūkčiojo. Paleidau iš rankų medinę afrikietę ir puoliau prie tėvo, kuris tuo metu įžengė į kambarį. „Gerai jau, gerai“, – pasakė, suėmė Klarą už alkūnės ir nuvedė prie kušetės. Padavė pagalvę. Ji paspraudė ją po krūtine. Juodu sėdėjo, kol į duris paskambino daktaras

Masinis. Daktaras įėjo į vidų su kepure ir pripėdavo snieginais batais. „Kas atsitiko? – paklausė. – Kas atsitiko?“ Priėjęs artyn, pakėlė į viršų Klaros akių vokus. Vis dėlto daktaras Masinis jai sušvirkštė vaistų, kažkam paskambino, paėmė Klarą už parankės ir visi trys išėjo iš kambario. Paskui kiek patrinksėję tamsiame koridoriuje – ir pro laukujes duris. Daktaras Masinis vėl užsidėjo kepurę, o gal net nebuvo jos nusiėmęs. Klara buvo užsimetusi ant pečių paltą su kailine apykakle, rankoje laikė medinę afrikietę. Tėvas avėjo tvirtais batais, vilkėjo žieminiu paltu, iš po kurio kyšojo pižamos kelnės. Jis rūkė.

Priėjęs prie sodo vartų, dar kartą atsisuko. Prie namo durų stovėjau aš. Jis kilstelėjo rankas ir įlipo į daktaro automobilį „Opel Olympia“. Tuo metu, kai daktaras Masinis bandė apsisukti sniege, tėvas dar kartą bandė pažvelgti pro galinį langą, bet karbiuratorius jam užstojo regėjimo lauką. Dėl smarkiai sukiojamo vairo automobilis trūkčiojo ir Klara svirdinėjo į šalis. Daktaras Masinis spūstelėjo akceleratorių ir ratai ėmė suktis vietoje. Bet po kelių įtemptų laukimo minučių ratai sukibo su žeme ir automobilis vargais negalais ropšdamasis išriedėjo į gatvę. Daktaras Masinis žvilgtelėjo į Klarą tarsi tikėdamasis katučių. Tačiau Klara tik inkštė.

Kai automobilis ėmė leisti stačia nuokalne, tėvas dar kartą atsisuko į namą. Apšviestame tarpduryje tarsi nejudantis taškelis stovėjo jo sūnus. Iš dangaus leidosi snaigės.

* * *

Grįžęs dar tą pačią naktį, tėvas rado vaiką, tebestovintį prie durų su stora sniego kepure ant galvos. Nenusivilkęs palto ir nenusiėmęs skrybėlės, visas apsnigtas tėvas atsistojo prie lango, prie kurio dažniausiai stovėdavo Klara ir žiūrėdavo į tolimą miš-

ką. Galbūt norėjo išvysti tai, ką ji regėjo. Bet dabar buvo naktis, snaigių sūkuriai vis dar leidosi žemyn, balta, tolumoje tamsėjanti sniego pūga, snaigės tai leidosi, tai kilo aukštyn, skriejo tai skersai, tai išilgai. Nuo apsnigtos tėvo skrybėlės ir palto ėmė kapsėti lašai ir netrukus po kojomis telkšojo balutė. Šalia stovėjo jo vaikas, nuo jo taip pat kapsėjo, ir taip pat žiūrėjo, kaip ir tėvas, tik ne pro langą, nes jo dar nepasiekė, o į šildymo vamzdžius. Vaikas įspraudė dešinę ranką į tėvo kairįjį delną. Jis spūstelėjo neatitraukdamas akių nuo lango.

Tarsi vydamasis vėjas ginė snaiges per laukus, bloškė į šalį, balti sūkuriai kilo aukštyn, iš viršaus ant dirvos dribo dideli sniego kąsniai. Paskui tėvas nuėjo į virtuvę ir atidarė skardinę baltųjų pupelių su pomidorų padažu. Abu valgė jas nepašildytas, kabino viena šakute. Vaikas pasistatė taburetę ir stovėdamas šalia tėvo žiūrėjo pro langą. Liovėsi snigti. Kai po kelių valandų ėmė temti – per tą laiką tėvas spėjo surūkyti dvidešimt ar trisdešimt cigarečių, – priešais tarsi jūra plytėjo lyguma, ribuliuojanti švelniomis baltomis bangelėmis, tolimas miškas atrodė kaip uolų rifas. Buvo tylu, tik girdėjosi tėvo ir vaiko alsavimas bei degančių malkų spragsėjimas. Sniege tai šen, tai ten atsispaudė kiškių ar šernų pėdsakai. Dangus baltas kaip sniegas, rodės, už lango – vien dangus arba vien sniegas.

Taigi tėvas su vaiku stovėjo prie lango, kol išaušo ir atėjo ponia Holm. Kartą per savaitę – ketvirtadienį – ji užsukdavo skalbti drabužių. Šiandien kaip tik buvo ketvirtadienis. Paklaususi, kur Klara, bet nesulaukusi atsakymo, ėmėsi darbo. Išskalbusi ir sutvarkiusi virtuvę, tepasakė išeidama: „Na, tai iki pasimatymo". Jos darbdavės vyras ir vaikas tebežiūrėjo pro langą.

Nuo to vakaro dingo Hobi. Vaikas su tėvu apžiūrėjo visus pėdsakus sniege. Bet jie buvo ne Hobi. Hobi buvo gauruota, ji būtų palikusi platesnę brydę.

„Štai Hobi!“ šaukiau ir rodžiau tolumoje į Hobi panašią dėmę sniege. Tėvas atidarė langą, suplojo delnais ir tariama Hobi pakilo kranksėdama. Tėvas užvėrė langą ir pasakė: „Šunys neskraido“. „Kada ji grįš?“ – paklausiau. Tėvas pasakė: „Niekada“ ir pradėjo verkti. „Bent ne tokia kokia buvo“. Ašaros pakibo ant barzdaplaukių – jis buvo nesiskutęs – viena kita ašara riedėjo per smakrą. „Tėveli, – pasakė vaikas, bet pats neverkė, – juk žinai, kokia toji Hobi. Niekur nepražus“.

* * *

Paskui tėvas kažkaip galėjo ar turėjo aplankyti Klarą. (Ji gulėjo Miuncheno Bukzėjės psichiatrijos klinikoje.) Jis apmovė vaiką šviesiomis kelnėmis, baltomis puskojinėmis, apvilko gražiu nertiniu ir apavė išeiginiais batais. Pats užsidėjo skrybėlę, akinius, įsikando cigaretę, apsivilko paltą. (Jis visada vienodai rengėsi: vasarą – švarku, baltais marškiniais, ryšėdavo vyno raudonumo kreivai parištą kaklaraištį.) Jie važiavo traukiniu į Berną, žinoma, trečios klasės vagone, ant medinių suolų, ir rodė vienas kitam šunis, kates, karves. Visa, kas gyva. Aš mačiau geriau nei tėvas. Jis ne visada įžiūrėdavo ir malkų rietuvę palaikydavo jaučiu, o sutrešusį medį – valstiečiu. Jie dažnai juokėsi. Netoli Berno važiuodamas tiltu traukinys sulėtino greitį, tarytum norėdamas šiek tiek pratempti laiką, apačioje tekėjo šviesiai mėlyni vandenys. Tolumoje plaukiojo antys. Vaikas krykštė iš džiaugsmo.

Atvykę pas Klarą jie užsuko ir pas garsų vaikų psichologą, regis, Hansą Culigerį, vilkintį baltu gydytojo chalatu ir kalbantį vokiškai Berno tarme. Jis apžiūrėjo vaiką. Mat kartą, kai vaikas parodė jam liežuvį, Riudigeris pasakė Karlui, jog jo sūnus išprotėjęs. „Jis išprotėjęs!“ – rodydamas į mane šaukė Riudigeris. Be to, Riudigeris mėtydavo pro langą indus ir pirkdavo naujus au-

tomobilius. Tą dieną, kai buvo švenčiamas vaiko gimtadienis, berniukas net miegodamas daužydavo kumšteliu per galvą tarsi koks metronomas. Mušdavo per kaktą atgalia dešine ranka tarsi kokį andante. Ir taip kiaurą naktį, kol jo neprikeldavai. Pabudęs mazgiodavo plaukus, paskui skaudžiai juos pešiodavo. Nuolat čiulpiamas dešinės rankos nykštys net suminkštėjo. Jis stoviniavo it suakmenėjęs tai viename, tai kitame kambario kampe, įsmeigęs į tolį akis ir krūpteldavo, kai Klara su tėvu įeidavo į kambarį.

Atsitokėjęs sudėdavo lūpas vamzdeliu ir imdavo švilpauti. Tik ne paukštiškai – atlikdavo ištisus koncertus, violončelės partiją iš Beethoveno koncerto, Ravelio „Bolero“ mokėjo tęsti dar ilgiau nei partitūroje. Iš tiesų vaikas buvo tarsi paukštis, nes paukštis čiulbėdamas sako: štai aš čia, čia mano namai, man gerai.

Kai daktaras Culigeris paprašė tėvo palaukti koridoriuje, kol jis apžiūrės vaiką, berniukas pagalvojo: dabar jis išėjo visam laikui. Tėvas sėdėjo laukiamajame ir vartė „Nebelspalter“[1]. Žiūrinėjo bjaurias karikatūras, vaizduojančias šveicarus milžinus, laižančius užpakalį nykštukiniam Hitleriui – jis atpažino juos iš smailių galvos apdangalų, kokius nešioja aviganiai. Paskui durys prasivėrė, prie jo prišokęs sūnus įsikibo į ranką, tarsi bijodamas jį paleisti. Daktaras Culigeris sakė, kad sūnus visiškai normalus. Tada tėvas, nors pats netikėjo, ką šneka Riudigeris, atsistojo, nusišluostė nosine išprakaitavusią kaktą ir padėkojo jam. Paskui pasakė dar turintis užsukti į kitą skyrių. „Eime, katinėli“, – tarė tėvas.

Miuncheno Buchzėjės klinikos skendėjo žalumoje. Didžiuliame parke buvo pilna ryškiaspalvių gėlių ir išlakių medžių. Ko gero, čia veisėsi ir povai. Nuo nedidelės kalvelės per veją lengvai leidosi balta moters figūra kiek pakreipta galva. Ji tiesė rankas,

[1] Šveicarų satyrinis savaitraštis, leidžiamas nuo 1875 m. Ciūriche.

šypsojosi. Tai buvo Klara. Kojomis ji vos lietė žemę. Apsikabino Karlą ir vaiką ir tučtuojau paleido. Jos akys vis kažkur nuklysdavo. Tačiau jos būklė pagerėjo, ji jautėsi daug geriau. Klaros akys tebebuvo įsmeigtos į tolį. Jai kasdien esą taikoma šoko terapija. Kai vaikas pakėlė akis į motiną, ji nusišypsojo ir uždėjo ranką jam ant galvos. Susikabinę rankomis tėvas su motina ėmė vaikščioti po pievą. Vaikas vijosi povą, bet kai paukštis staiga atsigręžė ir pražiojo snapą, spruko nuo jo. Ji turinti dar pakentėti, sakė Klarai Karlas, jie abu turintys dar pakentėti. Namuose viskas gerai. Retkarčiais užsukanti ponia Holm. Ji ilgisi Klaros, laukia, kad ji kuo greičiau grįžtų namo. Klara nusišypsojo ir pasakė, kad ji irgi jos ilgisi.

Apie pradingusią Hobi jai nepasakojo. Gal parsiras iki jos grįžimo? Paskui juodu su sūnumi važiavo traukiniu namo. Pravažiavus Berną Arė vėl sumėlynavo kaip pietų jūra.

* * *

Tėvas, Riudigeris ir du aukšti liesi vyriškiai (vienas jų dėvėjo tvirtovės gynybos pajėgų vyresniojo leitenanto uniformą, kitas – pilką švarką su odos lopais ant alkūnių) stovėjo prie vidinių sodo vartų (įrengtų dogams, kad šie nepaspruktų iš sodo) ir gėrėjosi gėlių jūra, plytinčia nuo riešutmedžio iki galinės tvoros, toliau bangavo javų laukas. Flioksai, pentiniai, paprastosios baltagalvės, vilkdalgiai, rusvuolės, kurpelės, aguonos, astrai, vikiai, žolės, nendrės. Tūkstančių tūkstančiai įvairiaspalvių gėlių ir žiedų. Visa tai pasodino ir pasėjo Klara.

Vyrai atvažiavo dviračiais, jų kelnių klešnės buvo suveržtos gnybtais, kad neįstrigtų tarp dviračio grandinės narelių. Prakaitas nuo jų tekėjo upeliais. Jie buvo įpareigoti įgyvendinti vadinamąjį Valeno planą. (Šį planą bundesrato ir kariuomenės vadovybės už-

sakymu buvo parengęs Frydrichas Traugotas Valenas.) Jame numatyta kiekvieną kvadratinį metrą žemės apsėti javais, apsodinti bulvėmis ar gūžiniais kopūstais. Taip siekta maksimaliai aprūpinti kraštą maisto produktais. Jei tas planas pateisins lūkesčius, kiekvienas šveicaras užsiaugins vakarienei kasdien po buroką.

Sodas, žinoma, buvo didesnis nei pagal numatytas normas. Valdžia apsėjo net eismo saleles bei mažus darželius – juose irgi žėlė rugiai – ir ragino žmones tinkamai ūkininkauti. Aukštasis liesas uniformuotasis prisimerkė, ištiesė ranką, atkišo nykštį ir ėmė skaičiuoti būsimos plantacijos bendrąsias pajamas. „Kaip įvertintum šį sklypą – nedidelė žemės ūkio ar stambi sodininkystės įmonė? – kreipėsi jis į liesą aukštą civilį, šis vartydamas krūvą blankų kažką žymėjosi. Nuo vėjo šuoro šiugždėjo popieriaus lapai, lingavo gėlių žiedai. Tėvas, Riudigeris ir abu vyrai mėgavosi nuostabiu gėlių aromatu. Liesas išstypęs civilis taip įsijautė, kad nepastebėjo, kaip pora popieriaus lakštų nupleveno lyg paukščiai virš sodo. Dūzgė bitės, skrajojo drugeliai. Žydrame ore tvyrojo karštis, artėjo vasara. „Turime rekvizuoti visą žemės sklypą valstybės reikalams, – pagaliau tarė uniformuotasis dičkis su išstypėliu, kreipdamiesi labiau į Riudigerį nei į tėvą, mat Riudigeris buvo namo savininkas, įpareigoti kariškius jį apsodinti. Žinoma, jūs patys galite puikiai atlikti šį darbą. „Kas šiuose namuose galėtų ir norėtų tai daryti?“ Tėvas pasižiūrėjo į Riudigerį, Riudigeris – į tėvą. Abu, tarsi susitarę, jau buvo bepurtantys galvas ir betariantys: „Aš tikrai ne“ arba „Pone, esu diplomuotas teisininkas, ne ūkininkas“. Bet čia pasigirdo Klaros balsas: „Aš!“ Ji grįžo iš klinikos kupina energijos, vienoje rankoje laikė lagaminėlį, per kitą buvo persimetusi paltą su kailine apykakle. „Aš tvarkysiu sodą!“ Ji nusišypsojo uniformuotam pareigūnui – šis išraudo ir pridėjo ranką prie uniforminės kepurės. Paskui – civiliui, kuris, neatitraukdamas nuo jos akių ir žaviai šypsodamasis, padavė

blankus. Klara pasirašė juos tarsi karalienė valstybinę sutartį. Paskui nusišypsojo Riudigeriui bei tėvui ir, skleisdama į šalis gėles, nužingsniavo prie sandėliuko. Tėvas žengė jai iš paskos plačiai išskėtęs rankas ir sustojo. Klaros sijonas plaikstėsi į šalis, ji trumpam stabtelėjo ir nuėjo basa, nešina kairėje rankoje švytinčiais raudonais aukštakulniais bateliais. Paskui dingo sandėliuko duryse (lagaminėlį ir paltą buvo palikusi prie sodo vartų), po minutės vėl pasirodė apsiavusi alpinisto batais, prisijuosusi mėlyną sodininko prijuostę su kauptuku rankose. Ji taip smarkiai kapojo gėles, kad ketvertas vyrų ėmė trauktis atatupsti. Išplėtę akis ir išsižioję žiūrėjo į plušančią valstietę – į visas šalis iš po kauptuko lėkė gėlių žiedai. Pirmas prabilo uniformuotasis. Jis pasakė:

„Štai taip turėtų būti ar... kaip tau atrodo, Heineri?" Civilis Heineris linktelėjo ir tarė: „Regis, taip". Abu pasisuko į tėvą ir Riudigerį, o tie tebežiūrėjo į Klarą. „Geros jums dienos", – palinkėjo jie vienu balsu ir pasuko prie sodo vartų. Užšoko ant dviračių ir netrukus jų galvos sušmėžavo virš gėlių jūros, kur įsibridusi iki kelių stovėjo Klara ir svaidė į orą pentinius – jie pasirinko keliuką palei sodą. Jie spūstelėjo dviračio skambutį, uniformuotasis Pėteris dar kartą kilstelėjo ranką prie kepurės.

Tėvas vėl sėdo prie rašomojo stalo. Nusišluostė prakaitą nuo kaktos, užsirūkė dar vieną cigaretę ir nusivalė akinius. Pro langą jis matė Klarą, savąją Klarą. Ji buvo sveika! Jautėsi puikiai. Pasveiko! Krovė į krūvą išrautas gėles. Paskui jas degino. Perkasinėjo žemę. Pureno. Darė lysves. Mindė tarpelius. Sėjo sėklas. Sodino daigus. Kaišiojo į dirvą vyteles. Tampė laistytuvą. Ravėjo. Spausdindamas dešinės rankos smiliumi tėvas mojo jai kaire ranka. Bet ji jau skubėjo į sandėliuką ir neatsakė į jo mostelėjimą. Gal nepastebėjo.

Kai abu pareigūnai vėl apsilankė – Pėteris buvo su uniforma, o Heineris vilkėjo kaubojiškais škotiškais marškiniais – vešlus

gėlynas jau seniai buvo virtęs tvarkinga plantacija, daržais, kur žaliavo pupos, žirniai, svogūnai, morkos, o Klara, prisirišusi metalinę dėžę, vaikščiojo ir visur purškė mėlynus debesėlius – kliuvo ir jai pačiai, ir vaikui, ir abiem pareigūnams. „Tokiame dideliame ūkyje kaip jums būtina turėti tris pagalbininkus", – garsiai sušuko Pėteris. Jo balsą išgirdo net tėvas, kuris tuo metu buvo viduje. „Ar turite tokių?" – „Turime, – atsiliepė Klara. – Aš dirbu už keturis". Pėteris Heineris linktelėjo, pasižymėjo dokumentuose apžiūros duomenis ir išvyko.

Atkutus Klarai, tėvas susiplanavo daugybę darbų. Jei nepavykdavo pasistūmėti į priekį verčiant Alaino Fournier'o „Didysis Molnas", jei jis nespausdindavo mašinėle feljetono arba nerašydavo kritinio straipsnio leidiniui „Nachrichten", sėsdavo prie prancūzų kalbos vadovėlio. (Savo feljetonuose jis aprašydavo kasdienius atsitikimus: laiškanešį sukandžioja šuo, o šis įkanda šuniui; kritikuodavo straipsniuose naciams prijaučiančius politikus, žiauriai besielgiančius kariškius arba cenzorius – didžiausius idiotus, sadistus ir nacius, todėl jo rašiniai niekada neprasprūsdavo pro leidinio „*Nachrichten*" įžvalgaus redaktoriaus akis.) Vadovėlį jis pavadino „*Pas a Pas*" (Žingsnis po žingsnio). Žingsnis po žingsnio mokiniai turėjo mokytis prancūzų kalbos ypatumų. Jie keliavo iš vieno skyriaus į kitą, susipažindavo su taisyklingu *imparfait* (būtojo dažninio laiko) ir *passe defini* (būtojo kartinio laiko) vartojimu: „*La belle princesse etait assise dans sa chambre et tricotait paisiblement, lorsque tout d'un coup un brigand entra*" („Gražioji princesė sėdėjo savo kambaryje ir ramiai mezgė, kai staiga įėjo plėšikas"). Be paliovos sėdinčiai ir mezgančiai (*imparfait*) princesei ėmė grasinti staiga iš kažkur atsiradęs (*passe defini*) plėšikas. Jis norėjo ją nuskriausti. Bet čia pasirodė (aišku, *passe defini*) Ginjolis, juokdarys, ir tol pėrė kailį plėšikui su linų brauktuve, kol *passe defini* laikas po šio vanojimo pasidavė ir vėl užlei-

do vietą *imparfait* laikui. Kodėl visų prancūzų pasakų klasikinis paskutinis sakinys jau nuo Perrault laikų skamba „*Et ils vecurent heureux jusqua'ala fin de leurs jours*“ („Ir jie gyveno laimingi iki paskutinių gyvenimo dienų“), net tėvas dorai nežinojo, tad jo istorija baigėsi be šio sakinio).

Jame buvo humoristinių piešinėlių: užmynę ant bananų žievelių paslysta mokytojai arba paguldyti ant menčių tėvai meldžia savo sūnų pasigailėjimo.

Klara tebetriūsė sode tarp aukštyn besistiebiančių pupų ir rausvėjančių pomidorų. Hildergard palėpėje apsigyveno ponas Feiksas. Netoli Dornbirno jis perplaukė Reiną ir atvyko kaip stovi – suglamžytu kostiumu iš Oksfordo flanelės ir apsiavęs kiaurais briedžio odos batais. Visas dienas jis leido virtuvėje – mat Klara triūsė sode – prisijuosęs virtuvinę prijuostę. Jo sumanymas buvo išgarinti bulves arba obuolius – apskritai jis ketino perdirbti ir kitus vaisius bei daržoves į miltelius ir atskiedęs juos vandeniu gaminti bulvių ar obuolių tyrę. Tad virdavo, gamindavo, pjaustydavo, maišydavo, aušindavo, sverdavo, rašėsi duomenis į lenteles ir kas vakarą susijaudinęs ir išdidžiai pateikdavo nuveikto darbo rezultatus tėvui, Klarai ir jų vaikui. Tėvas valgydamas šūkteldavo: „Kaip gardu, pone Feiksai!“ O Klara purtydavo galvą ir mesdavo patiekalą į atliekų kibirą. Vaikas irgi nevalgydavo. (Po karo ponas Feiksas, grįžęs į tėvynę, gimtąjį Insbruką, atgavo fabriką, kurį naciai buvo perleidę arijams, ir vėl atsisėdo į direktoriaus kėdę. Jos oda per septynerius metus, kol joje sėdėjo esesininkas, sutrūkinėjo ir suplyšo. Tada jis sužinojo, kad kitam šaldytos bulvių tyrės išradėjui geriau sekėsi arba gal jis spėjo greičiau užpatentuoti išradimą. Feiksas nusipirko naują kostiumą, naujus batus, žinoma, ne tokius puikius kaip senieji. Mat Oksfordo flanelės ir briedenos batų nebebuvo įmanoma gauti. Jis toliau gamino želatiną, prieš karą buvo didžiausias šio produkto

tiekėjas. Laisvu laiku ponas Feiksas padėdavo Klarai sode: tempdavo pilnas dėžes kaliaropių, tupėdamas tarp žolynų rinkdavo į kibirą kolorado vabalus.

Kitas nuolatinis svečias, irgi pabėgėlis žydas, buvo senas, paliegęs ir vyresnis už poną Feiksą. Aleksandrą Moricą Frėjų visi vadino Amfu. „Amfas vėl pamiršo skėtį", „Juk žinai, kad Amfas nevalgo žiedinių kopūstų", „Pakūrenk ir virtuvėje, juk Amfui šalta valgyti". Šviečiant jaunačiai jis atkeliavo Bodeno ežeru irdamasis valtimi, nes nemokėjo plaukti. Sirgo vištakumu, skundėsi širdies sutrikimais. Iki nacių atėjimo į valdžią Vokietijoje buvo gana žinomas rašytojas. Jį priglobusioje šalyje, kurioje, beje, žmonės kalbėjo ir skaitė vokiškai, apie jį niekas nebuvo girdėjęs. Jis čia irgi nieko nepažinojo, išskyrus Hermanną Hessę ir Thomą Manną, kiekvienam buvo parašęs laišką. Tačiau jie santūriai reagavo. Jis nesuprato čionykštės kalbos. Kiekvienas pasilabinimas jam reiškė grasinimą, kiekvienas klausimas – kvotą. Tiesa, jis buvo gavęs leidimą apsistoti, tačiau neturėjo teisės peržengti Valizeleno ribų ar imtis kokio nors verslo, net rašyti ar ką nors publikuoti. (Valdžios įstaigos bendradarbiavo su rašytojų sąjunga ir kontroliavo spaudą – pirmenybė publikuotis knygose, laikraščiuose ir žurnaluose teikta tos šalies kūrėjams.) Taigi Amfo kelionės į miestą buvo išties pavojingos ekspedicijos. Grįžęs namo ilgai negalėdavo atsigauti: išblyškęs susmukdavo krėsle su metalinėmis kojelėmis. Artėjant išvykimo dienai vėl drebėdavo. Tiesą sakant jis nuolat ko nors bijojo. Nedrįsdavo važiuoti tramvajumi, nors tėvas jam įbruko daugkartinio važiavimo bilietą. Lėtai vilkdamas kojas eidavo pusantros valandos ir tiek pat užtrukdavo grįždamas atgal. Jam atrodė, jog lėtai einančio nestabdys tikrinti dokumentų. Eiti greičiau jis negalėjo. (Kartą policininkas visgi paprašė parodyti dokumentus, Amfas kaip tik buvo ant Valizeleno regiono ribos. Pareigūnas linktelėjo ir grąžino jam

dokumentus.) Kai juodu su tėvu gerdavo kavą, koneveikdavo Thomą Manną ir Hermanną Hessę. Na ir kvailos knygos „Stepių vilkas“ ir „Karališkoji didenybė“. Jis mintinai mokėjo Augusto Strammo ir Elsės Lasker mokinio eiles, nors pats rašydavo kitaip – jo kūriniai buvo kupini švelnumo, blaškymosi, liūdesio. Tėvas davė jam pinigų ir supažindino su leidinio „Nachrichten“ redaktoriumi, kuris visada atmesdavo tėvo kritinius straipsnius. Nepaisydamas valdžios įstaigų užmojų užčiaupti burną svetimšaliams redaktorius spausdindavo Amfo prozos kūrinėlius bei knygų recenzijas, parinkęs jam čionykštę pavardę primenantį slapyvardį. Iš dvidešimt frankų honoraro Amfas gyvendavo visą mėnesį.

Vis dėlto tuose namuose dažniausiai viešėdavo ne emigrantas, ne žydas, o bernietis. Jis gyveno Biumplice ir atrodė kaip tikras imtynininkas. Jo kelnių klešnės buvo aplipusios pjuvenomis, batai purvini. Galva – kaip girnapusė, veidas apžėlęs barzda, o rankos tokios negrabios, kad kai imdavosi šluostyti indus, dažnai lūždavo taurės kojelės ir trupėdavo lėkštės. Pavalgęs siūlydavosi Klarai suplauti indus, nors palikdavo ant stalo maistpinigių, prieš tai juos kruopščiai suskaičiavęs. Tai buvo valstietis Albertas Ciustas. Jo ūkis – pavyzdinė sodyba iš tikrųjų buvo ne jo, bet žmonos. Ji turtinga, jis vargšas, taip šioje šeimoje pasiskirstyta vaidmenimis. Abu triūsė nuo saulėtekio iki saulėlydžio; jis už savo darbą gaudavo iš žmonos pinigų ir vėlai vakare, išmėžęs tvartus, užsiimdavo leidyba. Be abejo, jį su tėvu pirmiausia suvedė meilė knygoms. (Tačiau jis negalėjo atsistebėti Klaros darbštumu, mat ir pats neblogai tvarkėsi savo ūkyje.) Jo manymu, tokiame ūkyje reikėtų laikyti bent penkis pagalbininkus. Ciustui buvo vieni juokai sutramdyti jaučius ar pakelti traktoriaus ratą. Tačiau jis mėgo lengvo turinio knygas, kartais nespjaudavo ir į nederamus dalykus, buvo užsispyręs, linkęs į anarchiją. Tai, kas bjauru, jam

galėjo atrodyti gražu. Tėvas, aišku, išmanė, kuriuos leidinius įtraukti į leidybos planą. Kai kurios knygos dar nebuvo išleistos, jų reikėjo gauti, kitos buvo pasirodžiusios mažai žinomomis kalbomis. Tad surinkus didoką šūsnį rankraščių galima buvo tučtuojau pradėti darbą. Ciustas buvo sužavėtas. Labiausiai jį domino Ulenšpygelis, jis buvo mylimiausias tėvo vaikas, taigi pirmiausia buvo pasirinktas. Charleso De Costero *„Ulenšpygelis. Legenda apie Ulenšpygelį ir Lamę Gudzaką ir apie jų nuotykius, drąsius, linksmus, šlovingus, Flandrijos šaly bei kitur“.* Juodu sklaidė puslapį po puslapio, mat to pageidavo Ciustas – jis mylėjo savo knygas ir jas leisdamas norėjo pats rašyti panašiai, kaip ir tėvas. Tėvas iš pradžių išrausdavo, kai Ciustas imdavo kabinėtis dėl kokio kablelio ar prieštvaninio būdvardžio. Paskui jį pagaudavo įniršis: jis šaukdavo, trankydavo durimis, apsukdavo tris ratus aplink magnolijų medį, paskui grįždavo ir leisdavo pataisyti.

Juodu su Ciustu važiavo į Berną, Biumplicą, čia tėvui buvo aprodyta sodyba, karvės, kiaulės, žąsys, nederlingos ir našios pievos, javų laukai, vaikai, žmona. Ji vilkėjo tradiciniu Berno apdaru su daugybe rauktinukų ir kaspinėlių, su skrybėlaite, primenančia povo uodegos vėduoklę. Moteris linktelėjo tėvui ir dingo tarp aukštų pupų. Taigi, pasakė Ciustas, juodu su žmona susitarė, kad leidybai jis neimsiantis iš žmonos nė rapo. Knygų leidybą jis ketinantis tvarkyti kitaip nei ji savo ūkį. Žmona planuojanti įsigyti brangių mašinų, daug investuoti į žemės dirbimą, nes esą jos ūkis turi būti tvarkomas daug geriau ir būsiantis gal net pelningesnis nei jos tėvo, kuris visame Ementalyje garsėja kaip pavyzdingiausias ūkininkas. Beje, federalinė žemės ūkio tarnyba jau seniai laiko jos ūkininkavimo laimėjimus pavyzdiniais.

Albertas Ciustas negalėjo sau leisti užsisakyti dvispalvio aplankalo „Ulenšpygeliui“ ir pats jį sukūrė pagal Franzo Masereelio medžio raižinį: mirštančio karžygio siluetą besileidžiančios

saulės spindulių fone. Taigi juodu su tėvu dvi naktis namo rūsyje, kur buvo įrengta leidykla, spalvino vandeniniais dažais kraujo raudonumo saulę – visą tiražą, pusantro tūkstančio egzempliorių. „Ulenšpygelio“ priešlapiui Ciustas buvo parinkęs itin gražų gelsvo atspalvio kukurūzų popierių su ruoželiais. Tačiau šis garankščiuodavosi, kai meteorologinė tarnyba prognozuodavo padidėjusį debesuotumą. Popierius nepakentė drėgmės, nė lašelio vandens. Todėl naujintelaitės knygos kartais atrodydavo kaip išspausdintos gofruotame kartone. Knygynų savininkai, be abejo, reikšdavo pretenzijas. Ciustas siųsdavo jiems atmintines ir patardavo nelaukiant pirkėjų skundų lyginti knygas laidyne.

Kitai knygai Albertas Ciustas nenaudojo kukurūzų popieriaus. Tai buvo seniai pamiršto 16 amžiaus klasiko „*Istorija apie Lacarilo fon Tormeso gyvenimą ir jo kančias bei džiaugsmus, jo paties papasakota, kartu su tęsiniu*„. „*Lazarillo*“ – apskritai pirmasis šelmiškas romanas, kurį tėvas, nemokėdamas ispanų kalbos, vertė iš ano meto Kastilijos krašto kalbos. (Greičiausiai jis pasiskelbė slapyvardžiu. Urso Uzenbenco pavarde jis vėliau naudojosi ne kartą, pavyzdžiui, versdamas Melacho iš Korinto eiles apie gražias moteris, kurios kartais kilsteli sijonus apnuogindamos savo šlaunis. (Tėvas mokėjo senąją graikų kalbą.) Paskui kaip iš gausybės rago: „Die Kunkel-Evangelien“ („Kunkelių evangelijos“), dar ankstesnės nei „Lazarillo“, irgi prisodrintos riebių žodelių, Daudet „*Tartarin de Tarascon*“, *Tartarino kelionė į Šveicarijos Alpes*, „*Gudriosios pelytės*“ (šios knygos raudonos ir mėlynos pagamintos klišės netikėtai subyrėjo), pagaliau romanas jaunimui „*Vinci ir Juodoji Ranka*“, kurį tėvas rašė grįždamas tramvajumi namo iš mokyklos. Knygoje buvo įrašyta tikroji jo pavardė – gal kad čia pasakojama apie berniuką Karlą, apie jį patį vaikystėje, apie jo žygdarbius, kaip jis pa-

statė į vietą policininką Riutį. (Tėvas iš molio buvo nulipdęs daugybę Riučio figūrėlių ir juos nuspalvinęs – veidas raudonas, snukis juodas, žalia uniforminė kepurė. Tų figūrėlių buvo visur pilna, tarsi nykštukai jos stovėjo lauke, prie pašto dėžutės ir šunų voljero. Iš nedegto molio nulipdytos figūrėlės netrukus subyrėjo ir Klara jas išmetė.)

Tą dieną, kai prie Stalingrado kapituliavo vermachtas, ponas Feiksas, Amsas ir Albertas Ciustas buvo namie. Lauke buvo baisiai šalta, net Klara nėjo į sodą, visi susiglaudę sėdėjo šiltoje patalpoje. Išgirdę šią naujieną, jie puolė vienas kitam ant kaklo, juokėsi ir džiaugėsi. Netrukus vienas po kito pasirodė tapytojai, tarsi gavę ženklą rinktis. (Ko gero, jie buvo susitarę kartu ateiti.) Visi spaudėsi ankštame kambarėlyje, kuriame vos tilpo lova. Kas ant lovos, kas – ant palangių, kas – ant Klaros rašomojo stalo. Vyrai su moterimis džiaugsmingai bučiavosi ir plojo vieni kitiems per petį. Visų veidai švytėjo. Dabar jie prisiminė kadaise ištuštintus vyno „Corton-Clos du-Roi" butelius. Tad turėjo tenkintis litro talpos „Fechy" vynu. Tačiau diena buvo tokia nuostabi, kad jie nebūtų spjovę ir į actą. Pirmą kartą vermachtas buvo galutinai sumuštas! Jie gėrė už Staliną, paskui – už Molotovą, Vorošilovą ir Malenkovą, taip pat už kiekvieną didvyriškos Raudonosios armijos kareivį. Tai buvo nacių žlugimo pradžia. Dabar jie turėjo šansą išsigelbėti. Jie traukė pirmas į galvą dingtelėjusias dainas – „Stenką Raziną", „Veronika, pavasaris jau čia" ir pagaliau „Internacionalą". Visi dainavo iš visos širdies. Tapytojos plaukai buvo dar raudonesni nei anksčiau. Siurrealisto nosis dar labiau raudonavo. Tapytojos vyras buvo dar juodesnis nei iki šiol. Nuo jų neatsiliko ir architektas, vielinių konstrukcijų kūrėjas, tėvas. (Linksmas šurmulys išviliojo ir Riudigerį, kuris turėjo nuostabų balsą ir dainavo Jaunųjų orkestro kameriniame chore – atlikdavo solines boso partijas. Iš pradžių tylėdamas sto-

vėjo prie durų. Bet paskui ir jis persiėmė visuotiniu džiaugsmu ir taip garsiai užtraukė, kad priešais jį stovėjusi Klara net susigūžė.) Klara dainavo švelniu sopranu. Ciustas riaumojo. Ponas Feiksas tyliai džiūgavo ir niūniavo užsimerkęs. Net Amfas kranksėjo silpnu trūkčiojančiu balsu traukdamas „Internacionalą„, raginantį žmoniją kovoti už savo teises.

* * *

1944 metų kovo vienuoliktąją vyko rinkimai į miesto parlamentą. Buvo renkami ir septyni valstybės patarėjai, tiksliau, turėjo būti patvirtinti buvusieji, nes savo kandidatūras kėlė anksčiau užėmusieji šiuos postus: keturi socialdemokratai ir trys buržuazinės partijos atstovai. Jų perrinkimas tebuvo formalumas. Septyni patarėjai, septynios kandidatūros. Iš viso reikėjo pasidalyti šimtą trisdešimt mandatų. Beje, į parlamentą, be žinomų partijų, savo kandidatūrą kėlė ir „Darbo sąrašas", apie kurį prieš mėnesį niekas nebuvo girdėjęs. Net ir į jį įtrauktieji. Iš tikrųjų tai nebuvo partija, tik vyrų draugija – moterims tebebuvo užkirstas kelias į politiką. Tarp jos narių nesunku buvo atpažinti vieną kitą komunistą dar iš tų laikų, kai jų partija nuo 1940 metų buvo uždrausta. Tačiau „Darbo sąrašui", kuris buvo įteiktas paskutinę akimirką, leista dalyvauti rinkimuose. Dabar, kai jau niekas neabejojo nacių pralaimėjimu, politinė padėtis pasikeitė. Tik du ar trys senosios KP senbuviai turėjo būti išbraukti. Jei valdžia būtų pritarusi šioms kandidatūroms, būtų buvę apskritai sunku paaiškinti, kodėl partija uždrausta. Architektas atsidūrė pirmojoje sąrašo vietoje ir galėjo tikėtis sėkmės. Kirchnerio mokiniui, kuris pateko į ketvirtąją vietą, buvo kebliau. Iki pilno sąrašo trūko žmonių ir architektas puolė įkalbinėti tėvą kandidatuoti. Tėvas kuo mažiausiai troško būti politiku. Bet

kai architektas pažadėjo įrašysiantis jį priešpaskutiniu, nusileido. Į paskutinę sąrašo eilutę – dvidešimtuoju buvo įrašytas jaunas raidžių rinkėjas Veltis, tik prieš kelias dienas įgijęs teisę balsuoti. Kai jis kalbėdavo, jo mutuojantis balsas dažnai lūžinėdavo. Architektas įkalbėjo tėvą sakyti kalbą liaudies rūmuose, kur vyko „Darbo sąrašo" rinkimų kampanija. Mat tėvas išmanė švietimo reikalus. Salė buvo sausakimša – ne mažiau kaip pora tūkstančių vyrų ir moterų. Kai tėvas laipteliais pakilo į tribūną, išvydo daugybę pakeltų kumščių, įraudusius veidus. Salė krykštavo, šaukė. Tėvui kaipmat aprasojo akinių stiklai, akino prožektoriai, visa laimė, kad galėjo rankomis įsitverti į kalbėtojo tribūną. Nusiėmęs akinius, nusivalė nosine ir sušuko: „Draugai!" Pašėlę plojimai. Vis dar akinamas šviesų pažvelgė į salę ir pakartojo: „Draugai!" Susirinkusieji suskato ploti. Vėl užsidėjo akinius, tačiau negalėjo įžiūrėti ką parašęs – per daug akino šviesa. Tad prabilo nežiūrėdamas į rankraštį. Jo balsas sulig kiekvienu sakiniu tvirtėjo. Kreipdamasis į klausytojus tamsioje salėje kėlė reikalavimą reformuoti visas mokyklas. Permainos būtinos visose srityse – gerąja prasme. Reikia sudaryti mažesnes, daug mažesnes klases. Reikia daugiau išsilavinusių pedagogų, auklėjimo įstaigų, išmanančių auklėjimo klausimus, visiškai naujų mokymo priemonių. Vaikai turi būti auklėjami demokratijos dvasia, tapti lygiateisiais mokytojų partneriais. Esami mokyklų pastatai – tikri kalėjimai – turi būti nugriauti ir jų vietoj pastatyti nauji, erdvūs ir saulėti. „Dabar daugelis mokytojų kvailesni už savo mokinius!" – sušuko tėvas, visiškai nukrypdamas nuo teksto. Prieš pat renginį architektas pasistengė, kad pranešimo turinys būtų dalykiškesnis – jis išbraukė iš teksto visus būdvardžius. „Daug kvailesni!" Salė šėlo. Tėvas nežinojo, ar jam nusilenkti, ir iškėlė kumštį. Rinkimus laimėjo kairieji. Socialdemokratai laimėjo beveik tiek pat balsų, kaip ir buržuazinės partijos kartu paėmus, ir

tapo stipriausia frakcija. „Darbo sąrašas“ išsikovojo aštuoniolika vietų. (Pagal preliminarią prognozę, kuri net architektui atrodė gana optimistinė, tikėtasi trijų, daugiausia keturių vietų.) Būtų patekęs ir tėvas, tačiau jam pritrūko kelių balsų.

Jis laukė balsavimo rezultatų įprastoje vietoje – Ticino užeigoje kartu su tapytoja, siurrealistu ir tekstų rinkėju, kurio balsas dar labiau pradėjo lūžinėti, kai išgirdo pirmuosius skaičiavimo rezultatus. Sulig kiekviena taure jis skaičiavo savo šansus tapti parlamentaru. Tėvas gėrė ne mažiau už draugą Veltį.

Apie vidurnaktį architektas telefonu perdavė galutinį rezultatą. Ragelį pakėlęs užeigos savininkas Luidžis išplėtė akis. Visi sužiuro. „Si, – tarė jis. – Ho capito“. (Ital. „Taip. Jau įvyko“). Atitraukė nuo ausies ragelį, žvilgtelėjo vidun, vėl prispaudė prie ausies ir sušuko: „Si! Si! Si!“ Jo plikė paraudo, jis prakaitavo. „Il popolo vincera“ („Tauta laimėjo“), – sušnibždėjo ir padėjo ragelį. Paskui sugniaužė kumštį. „Dio mio!“ („Dieve mano“). Užsivertė bokalą alaus ir vienu mauku jį išgėrė, nors jis buvo skirtas tapytojai. Kai priėjo prie susirinkusiųjų, kone pamiršo visus skaičius. Šiaip ar taip, daug balsų, labai daug. Svaiginama pergalė! Išrinkti visi kandidatai! Daugiau nei visi! Visi susirinkę salėje, jei būtų buvę įrašyti į „Darbo sąrašą“, būtų buvę išrinkti. Istorinė diena! Raidžių rinkėjas, pradėjęs didelio politiko karjerą, vaišino užeigos lankytojus. Tai jam kainavo visą mokinio algą. O tėvas dar užsisakė dvigubą degtinės. Nors iš gatvės nebuvo matyti šviesų, į užpakalines duris kažkas pasibeldė – užeiga, kurioje neliko nė vienos laisvos vietos, jau porą valandų buvo uždaryta. Atėjo architektas su Kirchnerio mokiniu. Visi plodami džiūgavo ir kėlė kumščius. Kirchnerio mokinys šyptelėjo, tarsi pavykus iškrėsti kokį nors pokštą, o architektas iškėlė aukštyn abi rankas. Jie šiaip taip įsitaisė prie stalo ir pertraukdami vienas kitą pasakojo, kaip daugelis buržuazinės partijos parlamentarų, taip pat vyriau-

sybės patarėjas Ebis, katalikas konservatorius iš Eizeno, paaiškėjus rezultatams apsipylė ašaromis. Sužinojęs, kad neišrinktas, visų nuostabai, jų pavyzdžiu pasekė ir raidžių rinkėjas. Užtat ši žinia pralinksmino tėvą ir jis dar užsisakė dvigubą grapos, vieną sau, kitą – nelaimėliui draugui.

Keturi socialdemokratų kandidatai į vyriausybės patarėjus iškart patvirtinti, trys buržuazinės partijos atstovai surinko reikiamą balsų daugumą ir pateko į antrąjį rinkimų turą. Antrasis turas turėjęs vykti ramiai: trys vietos, trys kandidatai, svarbu surinkti reikiamą balsų daugumą. Tačiau, visų nuostabai, savo kandidatūrą vėl iškėlė į miesto parlamentą sėkmingai išrinktas architektas. (Tėvas nė nežinojo, kad galima kandidatuoti per antrąjį turą.) Iš tikrųjų jam būtų užtekę surinkti porą šimtų balsų ir ponui Ebiui būtų buvęs galas. Vietoj jo finansų direktoriumi būtų tapęs komunistas.

Pagaliau „Darbo sąrašas" išsikovojo ir vieną vietą vyriausybės taryboje. (Ebis jau nebeverkė. Jis įsiuto.) Apstulbinti „Darbo sąršo" sėkmės socialdemokratai surengė partijos teismą ir penkiasdešimt šešis narius apkaltino subūrus komunistų kuopelę ir bandžius įvykdyti pasaulinę revoliuciją. Trylika narių buvo pašalinti iš partijos. Įžvalgiausias jų pasirodė esantis auklėjimo ir viešojo transporto departamento vadovas, sėkmingai perrinktas antrą kartą. Nedvejodamas nė sekundės jis perėjo į „Darbo sąrašą" – socialdemokratai ne veltui būgštavo. Tad jei tėvui būtų tekę įgyvendinti mokyklų reformą, jam būtų padėjęs solidus partijos kolega.

Žinoma, „Darbo sąrašas" po kelių savaičių pervadintas į „Darbo partiją" ir į ją įstojo visi ankstesni komunistai bei daugybė naujų narių. Partijai vadovauti paskirtas architektas. Tėvas irgi įstojo į partiją per steigiamąjį susirinkimą, kuris vėl vyko sausakimšoje Liaudies rūmų salėje. Kai po kelių savaičių ėmė masiš-

kai steigtis „Darbo patijos“ skyriai, jis, aišku, irgi dalyvavo. Kartu su grupele partijos kolegų keliavo į Berną. Grįždamas kartu su kitais iš pintų butelių gėrė kjantį, kaip ir visi, valgė saliamį ir duoną, maisto dabar buvo sočiai. (Moterys traukė iš krepšių pasiimtus produktus.) Kelionė buvusi tokia nuostabi, kad atsisveikindami iškylautojai dar išgėrė po taurę antros klasės geležinkelio bufete. Susėdę prie didelio stalo vyrai ir moterys laimingi šypsojosi. Kai šviečiant pilnačiai plokštėmis išklotu keliu tėvas artinosi prie namų ir užvertęs galvą dirstelėjo į tamsų vaikų kambarėlio langą, staiga prisiminė, kad šiandien sūnaus gimimo diena. Jam sukako šešeri (Riudigeris irgi atšventė trisdešimt šeštąjį gimtadienį.) Tėvas pastatė prie vaiko kambario durų vieną molinį policininką ir įkišo jam į ranką orchidėjos šakelę, kurią buvo nugvelbęs iš vazos. Klara mėgo orchidėjas, kampe, ant stalelio jų visada stovėjo. Jis manė, jog ji nepastebės šios vagystės. Į kitą ranką įbruko Riučiui lentelę, kurią išsipjovė iš pakuotės dangtelio, ir nors jo sūnus dar nemokėjo skaityti, užrašė: „Daug laimės gimtadienio proga“.

* * *

Tėvą su šiais dalykais siejo nebent tai, kad jis dalijo per pamokas vaikiškas knygas rusų kalba. Iliustruotus trumpus nuotykius kirilicos abėcėle. Žinoma, jų buvo įsigijęs per draugus komunistus. Kirchnerio mokinys buvo aistringas kolekcininkas, jis turėjo beveik visas nuo 1917 metų Tarybų Sąjungoje išleistas iliustruotas knygas. Tėvas išdalijo vaikams spalvingas pasakų knygas. (Jis ir pats tiksliai nežinojo, kas jose rašoma.) Kadangi teksto turinys buvo nežinomas, žiūrėdami į paveikslėlius vaikai turėjo kurti savo istorijas prancūzų kalba. Tą patį vakarą tėvas sulaukė skambučio – susijaudinusio mokyklos sekretoriaus balso. Jis pri-

valantis iš pat ryto, septintą valandą, atvykti pas direktorių. Ponas direktorius buvo įsiutęs.

Didingas renesanso stiliaus mokyklos pastatas plačiais laiptais priminė Pičio rūmus Florencijoje. Jais ir kopė tėvas prieš pat septintą. Ilguose tuščiuose koridoriuose, kuriais tėvas ėjo, aidėjo jo žingsniai. Kai tėvas pasibeldė į direktoriaus kabineto duris, jas atvėrė mokyklos sekretorius, pilka pelė. Tėvas įžengė į tamsią erdvią patalpą. Kitame jos gale ant rašomojo stalo briaunos pusiau stovėdamas, pusiau sėdėdamas buvo įsitaisęs direktorius: žemyn nuleista viena jo koja vos siekė grindis, mat jo būta mažaūgio. Jis vilkėjo majoro uniformą ir avėjo juodais auliniais batais. Majoro skrybėlė su stora auksine pyne gulėjo ant stalo. Laikydamas dešinėje rankoje rašalu ištepliotą liniuotę pliaukšėjo ja per kairės rankos delną. Dabar jis jau buvo atsiauginęs ūsus, nors prieš kelias savaites jie tebebuvo pakirpti kaip Adolfo Hitlerio. Jo akys, nelyginant stiklo burbulai, virto iš akiduobių. „Komunistinė propaganda! – šūkavo iškėlęs į viršų knygą. – Mano mokykloje!“ Tėvas priėjo artyn – sekretorius tipeno šalia – ir paėmė knygą. Ji buvo iš Kirchnerio mokinio kolekcijos. Ten buvo pasakojama apie didžiulę ropę, kurios, kad ir kaip stengdamasis, valstietis negalėjo išrauti. Todėl jis pasišaukė žmoną į pagalbą ir toji įsikibo į vyrą. Ropė nejudėjo. Pro šalį ėjo mergytė. Ši įsitvėrė į valstietę, valstietė – į vyrą, vyras – į ropę. Paskui prie jų prisidėjo berniūkštis mėlynomis kelnėmis, vėliau – pienininkas ir šuo. Kai atskridęs paukštelis timptelėjo už uodegos šunį, o šis – pienininką, pienininkas – mėlynkelnį berniūkštį, berniūkštis – mergytę, mergytė – valstietę, o toji – valstietį, ropė pasidavė ir staiga visi netikėtai suvirto vienas ant kito. Valstietis – valstietė – mergytė – mėlynkelnis berniūkštis – pienininkas – šuo. Virš jų čirškėdamas skraidė paukštelis, o jie gulėjo ant nugaros ir mataravo kojomis džiaugdamiesi, kad vakarienei gaus iš ropės išvir-

tos košės ir kad visi buvo tokie draugiški. „Nejau nežinote, – riaumojo direktorius, – kad mūsų demokratinėse mokyklose draudžiama bet kokia politinė propaganda?“ Tėvas atsakė, esą politinė, net komunistinė propaganda jo nė kiek nejaudinanti, jis tenorėjęs sužadinti moksleivių vaizduotę. „Ir būtent naudodamasis šia marksistine-leninine rašliava!“ – sušuko direktorius ir turbūt netyčia nuslydo nuo stalo krašto, nes dabar stovėjo ant grindų užvertęs galvą, kad geriau įžiūrėtų tėvą. (Beje, tėvas nebuvo aukštaūgis.) Paėmęs nuo stalo keliose vietose antspauduotą popierių, ėmė mojuoti tėvui į veidą, kaip prieš tai knyga. „Štai mokesčių tarnybos pranešimas, – kone šnibždomis tarė priėjęs artyn. – Per tą laiką, kol dirbote mokykloje, taigi aštuonerius metus nesate pateikęs mokesčių tarnyboms nė vienos mokesčių deklaracijos ir nemokėjote nė franko mokesčių“.

Jo akys dar labiau išsiplėtė, pasidarė stiklinės, jis vėl suamsėjo prikišęs veidą tėvui prie gerklės. „Aš pradėsiu jūsų atžvilgiu tyrimą dėl drausmės pažeidimų, – suriaumojo. – Pasistengsiu, kad nebegalėtumėte skleisti raudonų nuodų nė vienoje mokymo įstaigoje. Išeikite!“

Tą patį vakarą tėvas su Klara susiginčijo dėl pinigų. Pinigus jie laikė bendrai, nes to pageidavo Klara. Tėvas kas mėnesį įdėdavo į bendrą kasą penkis šimtus šešiasdešimt frankų. Kartu su Klaros palikimu tai sudarė 100-200 tūkstančių frankų. Klara tiksliai žinojo, kiek yra jos pinigų ir kiek tėvas kas mėnesį išleidžia savų. Plokštelės, knygos, kurių kasdien jis įsigydavo po dvi tris. Serijos „Nauji vaistai“ prancūziškos brošiūros – jis duodavo jas įrišti ponui Šrotui į pusiau odinius viršelius. Todėl į lentynas sustatytos prancūziškos knygos atrodė kaip šimtai vienos knygos egzempliorių.

Apie incidentą mokykloje tėvas, žinoma, nieko nepasakojo. Klara pati pradėjo šią temą. (Ji turėjo gerą uoslę tokiems daly-

kams, be to, tą rytą buvo nuėjusi į banką.) Ji palaukė, kol užmigs vaikas, juk jam nevalia klausytis tėvų ginčų. Įėjęs į šiltą kambarį tėvas ėmė mautis kelnes. „Karlai, – sušnibždėjo Klara ir tyliai užvėrė duris, – šį mėnesį vėl išleidai kone dvigubai daugiau nei uždirbi“. Tėvas nusimovė apatines kelnes. „A, knygos! – tebekuždėjo, tik dabar garsiau. – Argi tu skaitai knygas?“ Tėvas apsimovė pižamos kelnėmis. „O plokštelės! Kam tiek daug perki, juk nesiklausai!“ Tėvas nusivilko marškinius, sučiaupė lūpas, smilkiniuose išsišovė gyslos. „Dovanoji man kelionės neseserą, – balsiai ištarė Klara ir abiem rankomis išsigandusi užsidengė burną. – Negaliu džiaugtis kelioniniu neseseru, kainuojančiu du šimtus frankų, juolab kad neturiu kur keliauti“. Tėvas išraudęs apsivilko pižamos palaidinę ir ėmė segiotis sagas – viršutinę, vidurinę, apatinę, pakėlė galvą. „Nagi, sakyk ką nors, Karlai, – maldavo Klara, paskui suriko: – Kur leidi savo pinigus?“ Tėvas atplėšė duris, už kurių užsiglaudęs tupėjo vaikas ir klausėsi. Kai durys netikėtai atsivėrė, vaikas kūliais nusirito tėvui po kojomis. Tėvas peržengė jį ir puolė į koridorių. „Apskritai demokratinėje šalyje, – sušuko atsidūręs prie lauko durų, – mokyklos vadovybei draudžiama kolaboruoti su mokesčių įstaigomis!“ – ir užtrenkė duris. „Su mokesčių įstaigomis? – suklykė Klara ir pakėlusi vaiką paėmė jį ant rankų. – Kokios mokesčių įstaigos?“

Tėvas smarkiai trinktelėjo durimis ir sodo varteliais, kurie dar ilgai buvo išsiklaipę. Lauke buvo tamsu. Nei mėnulio, nei žvaigždžių. Virš laukų kone virš galvos plaukė tirštas rūkas. Tėvas šokinėjo per grumstus, šaknis ir akmenis, nebeįžiūrėjo nei pižamos palaidinės, juolab savo kojų. Tik jo galva, tarsi atskirta nuo kūno, plaukė virš ūkanų. Kurį laiką sunkiai šnopuodamas vaikščiojo. Miške suklykė nakties paukštis. Toli sulojo šuo. Kartą jis suklupo ir jo galva paniro į rūką. Visas pasaulis buvo pasinėręs į pieną. Paskui vargais negalais atsistojo. Pajuto šaltį, juk tevilkė-

jo pižama, ir grįžo namo. Klara bandė nuraminti verkiantį vaiką. Durys į kambarį buvo pusiau praviros. „Kodėl tėvelis piktas?“ Tėvas įėjo į šaltą kambarį, palindo po antklode. Kai po pusvalandžio Klara atsigulė šalia, jis jau beveik miegojo. Dar jautė, kaip ji uždėjo jam ranką ant peties, ir sumurmėjo: „Taigi bus tų pinigų, visa tai niekis“. Tai veikiau skambėjo kaip atodūsis. Jis kažką sumurmėjo po nosimi ir apsivertė ant kito šono. Klara irgi bandė užmigti.

Po mėnesio drausminė byla buvo nutraukta. Komisija, sudaryta iš dviejų mokyklos direktoriui patikimų mokytojų – fiziko ir geografo bei departamento auklėjimo klausimais atstovo, priėjo išvadą, esą tėvas keliantis grėsmę viešajai tvarkai, o nemokėdamas mokesčių apgaudinėja valstybę. Jį būtina tučtuojau nušalinti nuo mokytojavimo. Tačiau valstybės patarėjas, atsakingas už tramvajų eismą ir auklėjimą, taip pat už tėvą, pasikvietė jį pas save vos perskaitęs nelemtą pranešimą. (Abu jie buvo vienos partijos nariai.) Jis pasitiko tėvą sėdėdamas ant stalo krašto – šiaip ar taip, jis buvo aukštesnis už mokyklos direktorių – ir padavė tėvui skundą. „Drauge, – pasakė ir atsiduso. – Jei šiandien iki aštuonioliktos valandos vakaro nesumokėsi mokesčių įsiskolinimo plius delspinigių plius baudos, net aš nieko negalėsiu tau padėti“. Tėvas atidarė portfelį, beformę odinę pabaisą, jame, be visokių mokymo reikmenų, buvo vietos ir sumuštiniams. (Tėvas ypač mėgo konditerio Jakobo cukrines riestes.) „Mokyklų reforma, – tarė jis. – Mes privalome galų gale įgyvendinti mokyklų reformą. Tai tavo rinkimų pažadas. Čia viskas parengta“. Jis ištraukė pilną popierių aplanką. Vyriausybės patarėjas persėdo ant kėdės ir ėmė stumdyti po stalą miniatiūrinį tramvajų. „Mokyklų reforma?“ – paklausė ir įsispoksojo į aplanką. – Kas gi prašneko apie mokyklų reformą?“ Tėvas netekęs žado žiūrėjo tai į aplanką, tai į žaislinį tramvajų vyriausybės pata-

rėjo rankose: „Aš!“ Ir apsisukęs ant kulno išėjo iš kabineto. Greičiausiai irgi trinktelėjo durimis. Vis dėlto grįžęs namo nedelsdamas nė sekundės griebė telefoną ir paskambino vieninteliam pasiturinčiam žmogui – Tildei Šimel. Toji mintis jam dingtelėjo į galvą pakeliui į namus. Tačiau atsiliepė ne ji, o jos vyras Edvinas Šimelis. „Parduodu plokšteles, – pasakė tėvas. – Penkis, gal šešis tūkstančius vienetų. Carusą, Buschą, abu Buschus, Slezaką, Rachmaninovą, visus. Toscaninio įrašus. Louisą Armstrongą“. – „Už kiek?“ – paklausė Edvinas Šimelis. Tėvas pasakė tikslią sumą, kurią buvo skolingas mokesčių tarnybai. „Man šiandien reikia pinigų“. – „Gerai“, – tarė Edvinas Šimelis ir padėjo ragelį. Tėvas, paskendęs fotelyje, prispaudė ranką prie krūtinės, giliai įkvėpė, iškvėpė. Jį pylė prakaitas, jis drebėjo iš šalčio. Sunkiai alsuodamas sėdėjo, kol į duris paskambino Edvino Šimelio vairuotojas. (Prie sodo vartų pričiuožė „Roll Roys“.) Tėvas paėmė banknotus, susikišo į kišenes, užšoko ant dviračio ir nuvažiavo į miestą. Kai priartėjo prie mokesčių įstaigos, tarnautojas buvo berakinantis duris. „Jums pasisekė“, – tarė jis. „Iš tiesų“, – atsakė tėvas. Jis sumokėjo visas skolas ir pasiėmė kvitą, tarnautojo veide nekrustelėjo nė raumenėlis. „Gero vakaro“. Pakeliui nupirko Klarai rožių – aštuoniasdešimt žiedų, tiek kiek metų sukako jam ir Klarai. Kadangi nebeturėjo pinigų, paprašė išrašyti sąskaitą.

* * *

Kai mirė tėvo tėvas, jo sūnus, tai yra mano tėvas, pagal senovinius papročius turėjo pasiimti karstą iš gimtojo kaimo. Karas dar nebuvo baigęsis, bet jis buvo kažkur toli. Jau važinėjo ne tik kariniai ešelonai, bet ir keleiviniai traukiniai. Todėl tėvas šįkart važiavo ekspresu, paskui persėdo į priemiestinį traukinį, senoviškas vagonas buvo su uždaru kupė, pagaliau – į geltoną pašto

automobilį „Saurer". Jis nuvežė iki vadinamojo pasaulio krašto, ten, kur baigiasi siaurėjantis slėnis ir prasideda kalnų kaimelis, iš visų pusių apsuptas stačių skardžių.

Čia vos pakako vietos apsisukti autobusui. Tačiau tie keli namai nebuvo pasaulio kraštas, nes dabar tėvas pėsčiomis kopė vingiuotu keliu rytinio šlaito link, paskui patraukė per mišką. Kvepėjo grybais, po kojomis kliuvo apsamanojusios pušų išvartos. Kartą visai arti iš slėptuvės iššoko stirna ir bliaudama nudūmė tolyn. Geniai tukseno kamienus, burkavo laukiniai karveliai, kukavo gegutė. Tėvas suskaičiavo iki trylikos – pranašingas skaičius. Gilumoje tai iš dešinės, tai iš kairės putojo upokšnis, per jį buvo permesti siauri lieptеliai – vienas šalia kito suguldyti medžio rąstai. Kelias buvo toks status, kad tėvas turėdavo sustoti, atsikvėpti, nusišluostyti nuo kaktos prakaitą. Jis užsitraukė cigaretę, bet netrukus sviedė ją į upokšnį. Pagaliau atsidūrė pamiškėje; iš abiejų pusių – statūs šlaitai, uolų keteros. Prisiminė, kaip prieš trisdešimt metų savarankiškai leidosi į žygį, vargais negalais išsikapstė iš tarpeklio, kur jį buvo užklupę žaibai, ir netikėtai išsimušė į kelią palei upokšnį. Dabar kelias praplatintas ir ne toks status. Skraidė drugeliai, mažieji kalnų gyventojai, ore kikiliai raitė kilpas. Aukštai žydrame danguje spindėjo saulė. Pūtė švelnus vėjelis. Dabar tėvas žengė žinomu taku, kuris veikiau priminė gatvę, ir priėjo baltą kalkakmenio uolą. Toji stūksojo tarsi didžiulės rankos pirštai, nukreipti į dangų. Kaip kitados priešais jo akis atsivėrė kaimas: juodi mediniai kubeliai stačiais malksnų stogais, tvartai akmeniniais pamatais. Už nedidelio posūkio kelias priartėjo prie šlaito, apžėlusio pilka, kone pajuodusia žole. Pirmasis – kalvio namas atrodė tuščias. Mažyčiai langeliai su užuolaidėlėmis. Priešais namą likęs tik vienas karstas. Tėvas jį pačiupinėjo ir pakėlė galvą aukštyn. Viduje niekas nesujudėjo. Jis leidosi tolyn akmenimis grįsta kaimo gatvė. Kaip ir kadaise ji vingiavo

aukštyn. Nebebuvo tik galvijų šlapimo balučių ir dilgėlių. Tėvas godžiai traukė į save orą ir jautė didelę palaimą. Vos priėjo kaimo aikštę, aukščiausią kalnų amfiteatro vietą, suskambo Juodosios koplyčios varpai – nejau atvykimo proga? – ir pro namų duris linksmai klegėdami išvirto vyrai bei moterys. Jie sparčiai ėjo užeigos link, kur šalia, kaip kadaise, stovėjo karstai. Kai kurios moterys šoko, vyrai šūkavo ir mėtė į orą kepures. Žmonės taip mikliai leidosi stačiu akmenų grindiniu, kad bemat atsidūrė prie užeigos ir linksmai šurmuliuodami, kaip ir jo vaikystės dienomis, dingo už durų. Kai tėvas, atsargiai statydamas kojas, priartėjo prie užeigos, visi jau buvo suėję į vidų. Tik keli užnugario kareiviai šukavo arklius. (Šalia stovintys keli galvijai tiesė į juos kaklus.) Virš durų raudona – raudona! – iškaba su užrašu „Zalmeno alinė“. Prasibrovęs pro karstus, tėvas žengė vidun. Čia buvo tuščia – kur dingo vyrai ir moterys? Išskyrus karininką, kapitoną. Jis sėdėjo prie stalo atsisagstęs švarką ir valgė sriubą. Tirštą miltų sriubą, tėvas užuodė jos kvapą. Tuo metu karininkas, kaip ir dera, iš stiklinės pylėsi į lėkštę raudonojo vyno. Tėvas pasisveikino, bet tas tik žvilgtelėjo į jį, ir atsitraukė tolėliau. Virš jo buvo stiklinė vitrina, pilna prizų už geriausius karstus – taurių, bokalų, taip pat savišalpos dėžutė. Vėl išgirdo kaimiečių, savo giminaičių balsus: jie šurmuliavo gretimoje salėje. Balsų gaudesys. Nejau jie sumanė vidury dienos švęsti? Ir dar paprastą dieną?

Tėvas užsirūkė cigaretę ir žiūrėjo į karininką, tas duonos gabalėliu grandė lėkštę. Bažnyčioje vis taip pat garsiai skambėjo varpai, tarsi dvasininkas su zakristijonu juos būtų tampę vienu sykiu. Čia, užeigoje, viskas buvo kaip prieš daugelį metų, išskyrus virš baro šviečiančią raudoną iškabą.

Iš tiesų užeiga ir kaimas turėjo elektrą. Palubyje – apvalios balto stiklo lempos, tarp jų – pora musgaudžių. Salės durims prasivėrus, šurmulys ir juokas sustiprėjo, vidun įėjo dėdė. Žino-

ma, pasenęs, sulinkęs, pražilusia galva. Be abejo, tai buvo dėdė. Tos pačios akys, ta pati burna. Jis priėjo prie stalo.

„Ko norėsite?“ „Esu Karlas, – tarė tėvas. – Karlo sūnus. Vakar tėvas mirė“. „Ak, tai tu, – pasakė dėdė. – Nagi, ką gersi?“ „Alaus“. Dėdė priėjo prie baro, prileido alaus ir grįžo prie stalo. „Tai atėjai pasiimti karsto?“ Tėvas linktelėjo. Dėdė pastatė priešais jį bokalą alaus, staiga tėvas išties pajuto troškulį. Jis vienu mauku ištuštino bokalą.

„Dabar mes nebeverdame alaus, parsivežame gatavo?“ – pasakė dėdė. Sunkiai vilkdamas kojas pasuko prie lauko durų, atvėrė jas, išėjo į lauką palikęs praviras duris. Lauke švietė saulė, varpai tebeskambėjo. Tėvas atsistojo – salėje grojo akordeonas, turbūt vyrai ir moterys šoko – ir nusekė paskui dėdę. Šis stovėjo priešais karstų rietuvę. „Štai šis“. Tėvo tėvo karstas per daugelį metų buvo atsidūręs apačioje, visas apsamanojęs, apaugęs pelėsiais. Viršuje buvo sukrauti vėliau padirbdinti karstai. Dėdė nesmarkiai paspyrė bandydamas jo tvirtumą, linktelėjo ir pasišaukė užnugario armijos kareivį pasakęs jam: „Jau laikas“ ar kažką panašiai. Šysodamiesi, matyt, jie tai buvo įpratę daryti, priėjo du vaikinai, pakėlė viršutinius ir laikė, kol dėdė mikliai ištraukė apatinį karstą. Paskui paleido naštą. Karstai bildėdami nudardėjo, visas kalnas sudrebėjo. Dabar apačioje atsidūrė juodas medinis sarkofagas su išdrožinėtomis runomis. „Tai Elianoros, – atsakė dėdė į tėvo žvilgsnį. – Ji išvyko į Ameriką. O anas štai ten – tavo“. Dėdė smakru parodė į gretimą rietuvę. Tėvas pakėlė karstą, atsistojo nugara į jį, apglėbė abiem rankomis ir jau ruošėsi kelti. „Dvidešimt rapų“, – pasakė dėdė. Tėvas nuleido karstą, žvilgtelėjo į dėdę. „Už alų“, – tarė šis. Tėvas išsitraukė iš piniginės dvidešimties rapų banknotą ir padavė. „Beje, mano užstalės dama, toji, kur su strazdanėlėmis. Kaip ji gyvena?“ „Tokia pat strazdanota“, – pasakė dėdė. „Na, ir kaip?“ Tačiau dėdė jau pasu-

ko į užeigą. Prie durų apsigręžė ir šūktelėjo: „Karas baigėsi". „Nejau baigėsi karas?" „Baigėsi karas ir mirė mano brolis", – dėdė pranyko už durų. Plačiai išsižergęs, stengdamasis išsilaikyti ant kojų, tėvas užsikėlė karstą ant pečių ir pradėjo žengti susikūprinęs. Priešais nieko nematė, išskyrus akmenų grindinį. Karas baigėsi. Štai kodėl skambėjo varpai! Štai kodėl salėje džiaugsmingai šurmuliavo kaimiečiai! Štai kodėl užnugario kareiviai puikiai nusiteikę!

Karstas buvo sunkus. Kol tėvas pasiekė aikštės pakraštį, visas apsipylė prakaitu. Jis sunkiai žengė gatve tematydamas namų slenksčius, palei namus stovinčius karstus. Priėjęs kalvio namus, pakėlė galvą, dirstelėjo į viršutinio aukšto langą – už pajuodusio stiklo mėlynavo gėlė. Bet lyg tyčia karstas pradėjo slysti nuo nugaros ir jis vėl turėjo susikūprinti.

Taigi panarinęs galvą ir žiūrėdamas sau po kojomis lyg koks žvėris traukė atgal: palei rankos pirštus primenančią uolą, paskui – koplyčią, kurios anksčiau nepastebėjo, dabar matė tik jos pamatus. Joje, regis, stovėjo vienas gumbuotų šventųjų neūžaugų, kuriuos dar prisiminė iš anos šventės, tačiau dabar jį regėjo tik iki pusės. „Padėk man, Dieve", – sušnabždėjo. Galbūt malda jam pagelbės. Miško kelio nuokalnė buvo tokia stati, kad jis norom nenorom dideliais šuoliais turėjo leistis žemyn aikčiodamas, dejuodamas. Karstas atsitrenkdavo jam į nugarą. Taip lėkdamas nepastebėjo staigaus kelio posūkio ir staiga atsidūrė ant įkypos uolos plokštumos. Slysdamas dar spėjo nusitverti rododendrų kerų. Tik per stebuklą pavyko sučiupti karstą, antraip jis būtų nuriedėjęs į tarpeklį.

Pasaulio pakraštyje jo jau laukė autobusas. Jis pastatė karstą ir įsitaisė priekinėje sėdynėje. Buvo vienintelis keleivis.

Kramtydamas degtuką vairuotojas išdidžiai ir šaltakraujiškai vairavo autobusą palei uolų kyšulius ir tiltus, apačioje šniokštė

vandenys. Tik kartą, artėdamas prie tos vietos, kur kelias siaurėja ir daro vingį, jis spūstelėjo signalą; matyt, jis retai tai darydavo – girdėjosi tik prislopintas blerbimas.

Keleivinis traukinys buvo beišvažiuojantis. Tačiau kai tėvas ketino lipti, jam kelią užtvėrė jaunas geležinkelio stoties viršininkas raudona kepure. „Keleivius, gabenančius didelį bagažą ar karstus, prašome naudotis krovinių vagonu", – pasakė jis. Taigi tėvas, abiem rankomis apglėbęs krovinį, važiavo stovėdamas, kol vienoje stotelėje turėjo persėsti į greitąjį traukinį. Dabar jis pasuko tiesiai prie bagažo vagono. Stoties tarnautojas padėjo jam įkelti karstą.

Išsinešti teko pačiam.

Nuo geležinkelio stoties iki namų ėjo pėsčiomis daugiau kaip valandą. Buvo poilsio dienos vakaras, tramvajaus stotelėje grūdosi žmonės, tad jis nenorėjo leistis į diskusijas su konduktoriumi. Saulė jau buvo pasisukusi į vakarus, kai jis pasiekė namus ir toks pat sulinkęs įžengė pro vartus, paskui palei vidinį sodo aptvarą plokštėmis išklotu taku pateko į kiemą. Numetė naštą į burokų lysvę ir vis dar susikūprinęs šlumštelėjo ant dangčio. Nuo smarkaus sėstelėjimo karstas net subraškėjo, jo lentos sugirgždėjo. Širdis pašėlusiai daužėsi, galva plyšo iš skausmo. Po valandėlės pro ūžimą ausyse išgirdo kažkieno balsą. Pakėlė galvą ir ėmė mirksėti. Pirmo aukšto terasoje, pasirėmęs į turėklus, stovėjo Riudigeris, abipus jo – du dogai, kurie, kaip ir šeimininkas, buvo apsiviję letenomis turėklus. Riudigeris šaukė tėvui, girdi, jis galutinai žlugęs, jis nebepakęsiantis komunisto po savo stogu. Tik gailėdamasis Klaros anksčiau to nenorėjęs sakyti. Bet dabar, kai kova su ruduoju fašizmu laimėta, laukia mūšis su raudonaisiais. Iki birželio pirmosios tėvas turintis išsikraustyti. „Be jokių kalbų!" Tarsi pritardami šeimininkui sulojo abu šunys.

Tėvas išgirdo žingsnius už nugaros ir vargais negalais atsigręžė – jo sprandas buvo nutirpęs. Tai buvo Klara su mėlyna prijuoste ir sodininko žirklėmis rankose. Ji prisėdo šalia karsto – medis vėl sugirgždėjo – ir uždėjo ranką jam ant peties. „Ak!“ – tepasakė. Jo ranka atsidūrė ant jos šlaunies. Juodu sėdėjo ir žiūrėjo įsmeigę akis į tolį.

Prie vartų stovėjo sunkvežimis. Du vyrai krovė į jį plokšteles. Jie Abu buvo apsirengę mėlynomis uniformomis, ant krūtinės – raudona raidė „m“ su karūna – automobilių gamyklos firminis ženklas.

Jie vaikščiojo pirmyn atgal, paskui juos driekėsi vis ilgesni šešėliai. Kartą vienam iš rankų išslydo dešimt ar dvidešimt plokštelių, vyriškis plūsdamasis paspyrė šukes į pakelės griovį. Besileidžiančios saulės spinduliai trumpam apšvietė į mašiną keliamą Marconi firmos riešutmedžio gramofoną. Kai mašinos bortai susivėrė, tėvas suprato, kas šie žmonės ir ką jie čia veikė. Priėjęs padavė jiems arbatpinigių.

* * *

(Tą pačią naktį tėvas pirmas sėdo skaityti savo tėvo baltosios knygos, nors pagal paprotį pirmenybė priklausė vyriausiajam sūnui. Tik po jo kiti galėjo sužinoti apie velionio gyvenimą. Nors Feliksas tą paprotį brangino, greičiausiai nebūtų dėl to įsižeidęs.

Tėvas sėdėjo prie rašomojo stalo ir vertė puslapį po puslapio. Rašyta kasdien, nuo 1885-ųjų lapkričio 2-osios, dvyliktojo tėvo gimtadienio, iki vakardienos vakaro. Lauke vėjas daužė į langą vyšnių šakas. Dangumi plaukiantys debesys užklojo pusmėnulį.

Trumpam užsnūdęs tėvas įsikniaubė į knygą, paskui atsistojo ir nuėjo į virtuvę gerti kavos. Vėl skaitė nepraleisdamas nė eilutės. Kai atsivertė paskutinį puslapį, jau aušo, ėmė bruzdėti

ankstyvi paukščiai. Perskaitė viską iki paskutinio žodžio, iki paskutinio taško. Jo tėvo rašysena nuo pirmo iki paskutinio puslapio buvo labai taisyklinga.)

* * *

Tėvas, Klara ir vaikas dabar gyveno kitame pakraštyje, priemiestyje su nedideliais sodais. Jų namas buvo gana erdvus, kone vila. Keturių šimtų frankų per mėnesį nuoma už tą seną lūžą išsiklaipiusiomis langinėmis ir trupančio tinko sienomis buvo palyginti nedideli pinigai. Jis buvo geriausios Klaros mokyklos laikų draugės – po Hildegard – nuosavybė. Ji prašydavo nuomininkų nieko nekeisti ir palikti namus tokius, kokius išsaugojo jos mama, kai 1918 metais nuo gripo mirė jos tėvas. (Namo šeimininkė buvo gydytoja, niekada neieškojo sau vyro ir norėjo būti vadinama panele, panele daktare.) Šiame name prabėgo jos vaikystė, pirmame aukšte ji buvo pasilikusi kambarį, kuriame kartais miegodavo su šuniu Nobsu. Šiaip ji gyveno mieste, tačiau kas vakarą čia atvažiuodavo prieškario laikų pežo ir tikrindavo, ar lauke tarp laiptelių tebeželia dilgėlės, kaip to pageidavo jos tėvas, ar skardinis stogelis virš įėjimo toks pat prakiuręs ir surūdijęs. Tinkas buvo pilkas, kone juodas, apsitraukęs pelėsiais. (Panelė daktarė ir pati buvo panaši į tą namą.) Tačiau tėvas buvo sužavėtas, o Klara jautėsi tarsi atstumtoji. Kai pirmąkart apžiūrinėdamas tėvas atsirėmė į balkono turėklus, nuo sienos atskilo mūro gabalas ir nukrito į sodą. (Jis dar ilgai gulėjo aukštoje žolėje.) Langai buvo nesandarūs.

Žiemą po kambarius plevendavo snaigės, nors Klara sandarinimo juostelėmis apklijavo plyšius ir įtrūkius. Patamsėjusio parketo grindys taip garsiai girgždėjo, kad kiekvienas šeimos narys žinojo, kur kas šiuo metu yra. Jei pasinaudojęs tualetu trūktelė-

davai grandinėlę, beveik visada tekdavo pasilypėti aukštyn ir tvirtinti plūdurą, kitaip vanduo būtų be paliovos bėgęs. Šildymas, beje, centrinis, įrengtas šimtmečių sandūroje, surydavo tonas anglių, tačiau vos vos šildydavo pirmą aukštą. Pagrindinis kūrikas buvo tėvas. (Vėliau šį darbą perėmė ūgtelėjęs vaikas, tai yra aš.) Penktą arba pusę šeštos ryto tėvas leisdavosi į rūsį, atidarydavo krosnies dureles, imdavo kastuvą. Pakilęs porą laiptelių aukštyn ir prasibrovęs pro sukrautus lagaminus ir dėžes, prieidavo lentomis iškaltą sieną, prie kurios stovėjo dviračiai. Pasisukęs atbulomis, atkišęs priešais save kastuvą, tarsi kareivis durklą, įsmukdavo į tamsią šachtą – tolimame jos kampe buvo sukrautos anglys. Ankštoje patalpoje išsitiesti visu ūgiu buvo neįmanoma, tad tėvas eidavo pasilenkęs. Įsmeigdavo kastuvą į anglių krūvą ir sukiodamas prisižerdavo anglių. Sulinkęs traukdavosi atatupstas iki dviračių, čia atsitiesdavo, apsisukdavo, o kad eidamas neužkliudytų dėžių bei lagaminų, stengdavosi kiek įmanoma tiesiai nešti pilną anglių kastuvą. Paskui kopdavo du laiptelius žemyn prie krosnies pakuros ir sužerdavo anglis pro angą. (Jei nešant keli anglių gabalai pabirdavo žemėn, surinkdavo atrėmęs į sieną kastuvą, kartais paspirdavo koja į kampą.) Šiuo keliu jis eidavo po keliolika kartų, kol prigrūsdavo pakurą.

Kartais naktį krosnies nekūrendavo. (Taip pageidavo Klara. Jos skaičiavimais, visą naktį šeriant tą nepasotinamą rajūnę, būtų brangiai atsiėję.) Rytais jis uždegdavo anglis naudodamasis dujiniu įtaisu – metaliniu vamzdžiu. Kadaise vamzdis buvo metro ilgio su daugybė skylučių antgalyje – dujos tekėdavo pro guminę žarnelę. Buvusio kūriko, greičiausiai panelės daktarės tėčio, naudotas vamzdis įskilo, iš jo teliko trumpas strypas, tad degančios dujos verždavosi kaip iš liepsnovaizdžio. Uždegęs tėvas niekada nežinodavo, ar namas sprogs, ar užsiliepsnos. Arba – arba. Laimė, jis buvo piromanas. (Kartą, kai buvo jaunas, degindamas

žolę supleškino futbolo klubo „Old Boys" kasos namelį.) Taigi galų gale sugalvojo, kaip uždegti tą strypą, tačiau vėliau aš nesiryžau išbandyti to būdo. Suspaudęs vamzdį tarp šlaunų, antgalį laikydamas kiek įmanoma toliau nuo vyriško pasididžiavimo, dešine ranka brėždavo degtuką, kaire įbrukdavo į kišenę degtukų dėžutę, prikišdavo degantį degtuką prie antgalio, paskui kaire atsilaisvinusia ranka apčiuopdavo ant sienos dujų čiaupą ir jį atsukdavo – reikėjo suktis kaip akrobatui. Plykstelėjusi liepsna užliedavo rūsį iki sienos. Pirmą sykį jis ne juokais išsigando ir bijodamas nudegti išsižergė. Vamzdis nukrito ant žemės ir tarsi pasiutęs drakonas ėmė spjaudyti ugnį. Jis užsuko čiaupą, užgesino ant virvutės padžiautus Klaros skalbinius.

Tačiau taip jam atsitiko tik kartą. Šiaip buvo smagu, nors Klara namą vadino griuvenomis. „Tikras laužas, landynė". Priešingai nei Riudigerio name-akvariume, jis turėjo kur krauti savo knygas. Senos ir naujos knygų lentynos rikiavosi palei sienas visuose kambariuose, jos puikavosi abiejuose tualetuose ir antlubyje. Kai tėvas imdavo ieškoti kurios nors knygos, atrodydavo sutrikęs.

Tačiau nebeturėjo gramofono. Nė vienos plokštelės. Po poros mėnesių nusipirko radiją. „Įsivaizduoji, jis man nekainavo nė rapo", – pasakė Klarai. Kitoje radijo imtuvo pusėje buvo įmontuota metalinė dėžutė su įpjova kaip dujinių laikrodžių. Įmetus dvidešimties rapų monetą, galėjai pusę valandos klausytis radijo. (Kartą per mėnesį atvykęs pardavėjas ištuštindavo kasą, suskaičiuodavo monetas, užsirašydavo sumą ir išduodavo tėvui kvitą. Po šešių šimtų tūkstančio minučių klausymosi imtuvas pereidavo pirkėjo nuosavybėn.) Kai tėvas raudonomis ausimis sėdėdavo priešais radiją ir klausydavosi futbolo rungtynių – jis jas aiškiai įsivaizduodavo, dažnai imtuvas nutildavo kaip tik tą akimirką, kai Hansas Hausmanas iš Beromünsterio arba kitos komandos

žaidėjas pradėdavo puolimą. Bet staiga – mirtina tyla, nors Džekis Fatonas Hiugiui ką tik buvo perdavęs kamuolį. Tada tėvas puldavo naršyti kišenes ir grabalioti grindis po baldais. Pagaliau suradęs dvidešimt rapų monetą, ją įmesdavo, radijas vėl atgydavo. Tačiau Hiugis jau būdavo praleidęs gerą progą arba rungtynės pasibaigdavo.

Namuose vėl atsirado gramofonas, Brauno firmos baltas dizaino stebuklas. Tėvas įsigijo pirmą naujosios kolekcijos plokštelę. Per tą laiką pasirodė ilgai grojančios plokštelės (pirmasis įsigytas kūrinys buvo Wilhelmo Backhauso atliekamas Beethoveno Penktasis koncertas fortepijonui). Tėvas vėl jų prisipirko kokį tūkstantį.

Klara daugiau nepriekaištavo dėl plokštelių ir abejingai klausėsi jų grojimo. Aplink namą buvo sodas, tiesa, nedidelis. Jo pakako kelioms našlaitėms ir salotų gūžėms pasodinti. Kone visą sodą užgožiantis riešutmedis buvo didesnis nei prie Riudigerio namų.

* * *

Po šiuo riešutmedžiu sėdėjo vyrai – visi skirtingi ir tokie panašūs. Jie rinkdavosi vienas po kito, kartais po kelis iškart, įsitaisydavo ant sodo kėdžių, gliaudydavo riešutus ir gerdavo Klaros dėdės vyną, kurio dabar buvo galima parsisiųsdinti iš Pjemonto. Visi buvo jauni, atvykę iš Vokietijos. Kiekvienas turėjo įsimetęs į odinį krepšį baigiamo rašyti romano rankraštį ar keletą eilėraščių. Vienas jų buvo leidėjas be leidyklos, be pinigų ir be knygų, tačiau jau sudarinėjo leidybines sutartis – kaip tik apie tai buvo kalbama. Jis buvo liesas, išdžiūvęs, nervingai rūkė, veidas išbalęs, plaukai susivėlę, kelnės nelygintos, batai kiauri. Kaip ir visi, jis dažnai juokėsi, bet akys buvo liūd-

nos. Jie išgyveno karą (kartu su jais nebuvo nė vienos moters), dabar viskas turėjo būti kitaip.

Po kelių valandų juos buvo galima atskirti: vienas kalbėjo Reino krašto tarme, veidas apvalesnis nei kitų ir religingas. Kitas buvo iš Berlyno, vietoj „esu„ sakydavo „esmi„ ir persiimdavo baisiu įtūžiu prisiminęs Lenkijos užpuolimą, ten ir jam teko dalyvauti. Trečias buvo atsidūręs Briansko srities Viazmos mieste ir ten (sprogus granatai) prarado tris ketvirtadalius plaučių. Turėdamas ketvirtadalį jų kalbėjo, dainavo ir rūkė daugiau nei kiti. Jis neužsiminė apie karą nė žodeliu. Jam labiau rūpėjo ateitis. Ketvirtas buvo nedidelis ir tylus. Dar kitam buvo peršauta koja, tas irgi mažai kalbėjo.

Visi valgė Klaros spagečius, o tėvo degtinę gėrė net tie, kurie, grįžę iš Kaukazo ar iš koncentracijos stovyklos, skundėsi skrandžio sutrikimais.

Dabar tėvas dažnai leisdavo laiką su šiais rašytojais, kurių pavardės, galima sakyti, jam nebuvo girdėtos ir kurie jam reiškė naująją Vokietiją. Juk Vokietijoje būta ne tik nacių, buvo ir tokių kaip jie. Tai buvo naujojo laiko viltis. Tėvas rašydavo ilgus laiškus į Kelną, Berlyną, Frankfurtą ir siųsdavo naujiesiems draugams kavos. (Per karą žinojo visus kavos šaltinius. Kai šalis seniai nebematė jokios kavos, bent legalios, jis eidavo į vaistinę šalia centrinio pašto, palaukdavo, kol prieis šefas, ir prisidengęs ranka sumurmėdavo: „Tris dvigubus pakelius už penkis šilingus„ ir gaudavo supakuotą kavą ir tris dvigubus pakelius.)

Siųsti kavą į Vokietiją kažkodėl buvo griežtai draudžiama, sučiuptiesiems grėsė didelės baudos. Tėvas savo dovanas supakuodavo į didelio formato knygas, prieš tai peiliu išpjovęs lapus. Palikdavo tik viršelius, nugarėlę ir pirmuosius puslapius. Siuntėjas visada būdavo tas pats. Ursas Uzenbencas, Pilgerštrasė 7. Šiaip ar taip, nelegalūs paketėliai skleidė kavos aromatą, tad siuntos

retai pasiekdavo tikslą. Kartais gavėjas gaudavo tuščią knygą su vyniojamuoju popieriumi ar išvis nieko negaudavo.

Tapytojai dingo iš tėvo akiračio. Išties jie patys buvo kažkur pražuvę. Ne, dvylika metų gyvuojanti jų grupė neiširo, priešingai. Į ją buvo priimta dar daugiau narių. Po karo įstojo didelė grupė jaunųjų tapytojų. Tačiau tėvo draugai vis rečiau sėdėdavo įprastoje vietoje Ticino užeigoje, dabar jų tikruoju vadu tapo neišrinktasis parlamentaras Veltis. Tėvas irgi nebebuvo jų sekretorius. (Net tie, kurie jį mėgo, manė, kad kasą geriau patikėti kitam žmogui.) Siurrealistas dabar dažniau gyveno Elzase, rūgtimis apsivijusiame name, o atvykęs į tolimą miestą, veikiau panėšėjo į girinį su baskiška berete. Jis tapė daug daugiau paveikslų, jie buvo geresni nei kitados. Tačiau ketino juos viešai rodyti tik nutapęs jų didžiausią krūvą. Jam atrodė, kad tam jis dar nepasirengęs.

Tapytoja kurdavo saulėtas miesto panoramas ir portretus, rūkydavo gatvėje ir demonstruodavo meilę sutuoktiniui, kuris šiame krašte buvo vienintelis juodukas ir vertėsi dekoratyvine kalvyste prie Miunsterio tiltelio.

* * *

Stovėdamas žiežirbų debesyje lyg koks magas daužydavo kūju įkaitusią geležį. Vakarais ateidavo žmona ir susižavėjusi žiūrėdavo, kol jis baigs darbą. Paskui susiėmę rankomis juodu traukdavo namo.

Genijus iš Veinlando jau gulėjo palaidotas po gluosniu svyruokliu.

Skulptorius tebekūrė iš vielų, gipso bei dievino geltoną spalvą. Kartais sau leisdavo užtėkšti vieną kitą raudoną dėmę ar užpurkšdavo ultramarino. Jį nuolat draskė abejonės. Dažnai, dar nespėjus sudžiūti gipsui, trupindavo savo skulptūras.

Netrukus po VDR paskelbimo architektas išvyko į Berlyną. Ten vienoje aukštojoje mokykloje jam buvo patikėtas didelis biuras, jis projektavo ištisus miestus – naujojo sambūvio modelius. Gavo Stalino premiją ir turėjo progą paspausti ranką Vilhelmui Pikui, tačiau nė vienas jo projektas nebuvo įgyvendintas.

Kirchnerio mokinys tapė kovingus nepaprasto grožio paveikslus. Kartą buvo nuvykęs į Maskvą, iš ten grįžo sužavėtas ir įsteigė draugiją, kuri turėjo skatinti Šveicarijos ir Tarybų Sąjungos draugystę. Jis buvo išrinktas tos draugijos pirmininku. Žinoma, vis dar priklausė darbo partijai, tebebuvo miesto parlamento narys ir rėždavo kalbas, kuriose reikalaudavo, kad visi žmonės būtų lygūs įstatymui. Per vieną improvizuotą susirinkimą, kuris paskutinį kartą vyko Ticino salėje, nes vėlesni pradėti rengti kazino, dauguma tapytojų nutarė jį pašalinti iš jo paties įsteigtos grupės. Politiniu požiūriu jis jiems buvo nebepakenčiamas. Gal todėl, kad jo užsipuldinėjami asmenys buvo geriausi jų klientai. Gal dar ir todėl, kad jie prasčiau už jį tapė. (Siurrealistas nieko nenutuokė apie planuojamą sąmokslą ir liko Elzase. Architektas buvo Berlyne. Netikėtai užkluptas vielos konstrukcijų menininkas balsavo prieš jo pašalinimą ir išėjo iš susirinkimo drauge su pasipiktinusia ir apsiverkusia tapytoja.)

Tėvas, žinoma, ten nebedalyvavo. Jam buvo atgrasus šis menkystų maištas, apie kurį, beje, atsitiktinai išgirdo po kelių dienų, tačiau jis nebesusitikdavo su Kirchnerio mokiniu. (Kartą jį buvo susitikęs prie Istorijos muziejaus. Juodu pasikalbėjo apie šį bei tą ir netrukus išsiskyrė.) Kai kartą jam sugėlė dantį, jis nebesikreipė į Kirchnerio mokinio žmoną, kuri buvo dantistė ir turėjo kabinetą netoli zoologijos sodo. Šįkart jis pasirinko daktarą Mėjerį, kurį jam rekomendavo kaimynė Mirta. Sėdėdamas jo kabinete pro langą galėjo matyti Prekybos banko būstinę.

Jis niekada nebuvo išstojęs iš partijos. Vis rečiau skaitydavo laikraštį „Vorwärts" ir mokėjo nario mokesčius. Balsuodamas tik kartkartėmis vadovaudavosi partijos lozungais. Taigi jis liovėsi buvęs partijos nariu nė pats to nežinodamas.

* * *

Mirta buvo pramonininko žmona. Jos vyras Arnulfas Kercas gamino elektros prietaisus – skrudintuvus, lygintuvus, kavamales. Su vyru, dviem paauglėmis dukromis ir itališkai po nosimi murmančia tarnaite ji gyveno aukštėliau, prie šlaito, kur prasideda miškas. Taigi netoliese. Tėvas ir Klara pirmąkart eidami į svečius (Klarai toji viešnagė buvo ir paskutinė) kopė stačia gatve, iki ten – mažiau nei dešimt minučių kelio. Tai buvo taisyklingos formos vila su romėniškomis kolonomis abipus durų, su rododendru darželio gilumoje. Gatvė ėjo palei skverą, kuris labiau priminė parką su daugybe eglių ir ąžuolų. Palei statinių tvorą lakstė du juodi dobermanai, jie lojo ir šiepė dantis. Kraujo ištroškę šunys tėvui buvo įgrisę iki gyvo kaulo, taigi kitą dieną vėl eidamas į svečius – dabar jau be Klaros – padarė lankstą, tam prireikė gero pusvalandžio. Nusigavęs iki reformuotos bažnyčios, kopė aukštyn, paskui ėjo keliu palei mišką, kolektyvinius sodus su daugybe vėjarodžių ir galop – palei dobermanų aptvarą, tik iš kitos pusės.

Tėvas su Klara susiruošė į svečius, mat Mirta ir Arnulfas juos buvo pasikvietę į namų koncertą. Kvietimas buvo išspausdintas ant rankų darbo popieriaus žmogaus rašyseną imituojančiu šriftu. U.A.W.G. Kodėl tėvas ir Klara priskirti išskirtinių svečių kategorijai, buvo žinoma tik Mirtai. Kai tėvas jos paklausė, ji nusišypsojo, esą jo žmona nuostabiai graži. Tarp svečių buvo ir daugiau tokių pramonininkų kaip Arnulfas, taip pat moterų,

kaimynų. Čia sukinėjosi ir ponia de Montmolin. Jos vyras Edmondas de Montmolinas vertėsi cigarų importu ir dabar buvo išsiųstas į Havaną ar Stambulą.

Vakaro įžymybė buvo pianistas. Tad būreliui svečių, prie kurių gurkšnodami baltąjį vyną prisidėjo ir tėvas su Klara bei ponia de Montmolin, iškart krito į akis, jog pianistas yra namų šeimininkės numylėtinis. Ši plojo delnais pasitikdama kiekvieną svečią su šypsena lūpose ir rodė į svetainės duris. Visi susėdo aplink fortepijoną ant pusračiu sustatytų ampyro stiliaus kėdžių ar virtuvinių taburečių su pūpsančiomis rožinėmis pagalvėlėmis. (Anaiptol ne garbaus amžiaus poniai de Montmolin buvo leista sėdėti fotelyje paauksuotomis kojelėmis.)

Pianistas įžengė pro sodo duris. Jis vilkėjo fraką ir taip žemai nusilenkė, kad ilgi plaukai apkrito veidą. Jis ėmė groti Beethoveno Diabelli variacijas (Diabelli tema jam geriausiai pavykdavo) ir po kelių taktų visas apsipylė prakaitu. Mirta nenuleido akių nuo jo bėginėjančių pirštų, o Arnulfas susižavėjęs žiūrėjo į žmoną, kuri mokėjo pritraukti tokius garsius menininkus. (Anksčiau pianistas, kol tėvas su Klara čia dar nesilankydavo, dainuodavo tenoro partijas diriguojant Ansermetui. Prieš jį buvo kitas – istorinio muzikavimo pradininkas. (Arnulfas specialiai jam buvo išnuomojęs senovinį Haydno laikų pianiną.)

Aidint skystiems plojimams pianistas nusilenkė ir pakartojimui atliko Rachmaninovą, gal Čaikovskį, šiaip ar taip, griausmingą rusišką muziką – taip jis pademonstravo savo sugebėjimą groti abiejų rankų pirštais. Tuo metu namų šeimininkė paleido per rankas lėkštę – anksčiau ji to nedarydavo – ir pirmoji įdėjo dvidešimties frankų banknotą. Tai nemaloniai nustebino svečius ir, žinoma, turtuolius. Padėję pinigus jie tučtuojau išėjo neatsisveikinę. Ponia de Montmolin, tarsi nepastebėdama Mirtos, ištiesė ranką Arnulfui, o šis, staiga užkluptas, dėjosi ją bučiuo-

jantis. Po kelių minučių, kai nuščiuvę svečiai tarsi sprukdami grūdosi pro duris, liko tik Mirta, Arnulfas, pianistas, tėvas, Klara ir kaimynas. Jis vienintelis atėjo neišsičiustijęs, vilkėjo škotiškais marškiniais ir avėjo odiniais auliniais batais. Mirta laidė sąmojus ir taip, regis, bandė užglaistyti nemalonų incidentą. O Arnulfas nė nenutuokė, kodėl taip greitai svečiai išsiskirstė. Pianistas stovėjo prie pianino ir tokiu pat tempu, kaip ir grodamas bisui, lenkė vieną po kitos taures baltojo vyno.

Likęs šešetas įsitaisė kaip kam patogiau – kėdžių buvo pakankamai, pasistatė taures ir butelius ant grindų ar ant pianino, Mirta įsitaisė šalia tėvo. (Arnulfas apsiėmė globoti pianistą, o Klara atsidūrė šalia kaimyno auliniais batais.) Mirta su tėvu kalbėjo apie Celine, esą jis garsėja kaip bjaurus nacistas, bet užtat kokia nuostabi knyga apie Paulių Leautaud ir jo aštuoniasdešimt kačių, taip pat apie Johanną Spyri, kuri, apklausos duomenimis, esanti mėgstamiausia vokiečių mergaičių – vokiečių! – autorė, o jaunajam Karlui May'ui – dar viskas prieš akis. Tačiau daugiausia kalba sukosi apie tai, ar Goethe yra miegojęs su ponia fon Štein, ar ne. Mirta buvo įsitikinusi, kad miegojo, ir motyvavo, esą aukštosios Veimaro visuomenės dama irgi turinti širdį ir negalėjusi atsispirti Goethei. Juolab jos tikrasis vyras – tikras stuobrys. Tėvo manymu, ne ponia fon Štein – toji, savaime suprantama, – bet Goethe buvęs pernelyg suvaržytas, kad galėtų peržengti žaidimo ribas aistringais žodžiais ir meilės prisipažinimais. Tik Romoje, toli nuo tėvo bei motinos ir nuo ponios fon Štein, jis galėjo sau leisti pasikviesti į kambarį gražiąją Faustiną, bet greičiausiai – jinai jį. „Šiaip ar taip, jam tada buvo apie keturiasdešimt". „O Mariana fon Vilemer?" – tarė Mirta. „Galbūt ir ji, – linktelėjo tėvas ir nusijuokė. – Medžiotojų trobelėje, ant medinio stalo". Kiti svečiai irgi nuostabiai leido laiką. Arnulfas kalbėjo pianistui, girdi, šis iš

tikrųjų nuostabiai skambinantis, daug geriau nei jis manęs. „Nei tu manei?“ – įsiterpė Mirta, trumpam pertraukusi pokalbį su tėvu. Arnulfas, kurio tėvai buvo vokiečiai, šnekėjo miesto aukštuomenei būdinga tarme. Taip, tai tiesa, pasakė jis pianistui, jo žmona esanti protingesnė už jį. Bet dėl vieno dalyko jis teisus: klausydamasis Diavelli variacijų jautęsis kaip devintame danguje. Sužinojusi, kad jos pašnekovas spalvingais marškiniais ir odiniais batais laiko dobermanus, Klara jam pasakė pati anksčiau turėjusi šunų. Kaimynas nusišypsojo, girdi, tai mieli, ištikimi padarėliai. Vienintelė bėda: jie nemėgsta šių namų grynaveislio šuns, šiurkščiavilnio takso. Jei įmanytų, vieną dieną surengę medžioklę gėlių lysvėse, imtų ir sudraskytų jį į skutelius.

Mirta garsiai nusijuokė, tėvas šyptelėjo ir užsidegė dar vieną cigaretę. Klara žvilgtelėjo į juos, tačiau praleido pro ausis pokšto esmę. Juodu su tėvu ir kaimynas susiruošė namo jau po vidurnakčio. Tėvas buvo gerokai apsvaigęs ir kai tarpduryje dar kartą atsisuko, Arnulfas su Mirta stovėjo svetainėje, šalia jų svyrinėjo pianistas. Trijulė mojo rankomis.

* * *

Kitą dieną, ankstyvą popietę, paskambino Mirta ir ragelį pakėlusiam tėvui pasakė, esą vakarykštis vakaras buvęs nuostabus, pažintis su tėvu ir jo žaviąja žmona ją praturtinusi, tad būtų buvę puiku progai pasitaikius iš širdies pasikalbėti apie Goethe. Kartais ji dažnai to pasigendanti. Ar tėvas nenorėtų trumpam užsukti puodelio arbatos? „Dabar, tučtuojau, po pusvalandžio?“ Tėvas sutiko: „Na, žinoma, mielai“ ir susiruošė ketindamas eiti aplinkiniu keliu. Šįkart po sodą slampinėjo taksas ir sulojo, kai tėvas paskambino. Bet šio šuns tėvas niekada

nebijojo. Arnulfas dar nebuvo grįžęs iš firmos, mergaitės – iš mokyklos. Tarnaitė, vardu Delija, padavė arbatos ir sausainių. (Ji buvo raumeninga tarsi sunkumų kilnotoja.) Svetainė nebepriminė koncertinės salės. Mirta ir tėvas įsitaisė priešais vienas kitą ant ampyro stiliaus kėdžių. Šįkart juodu su tokiu pat įkarščiu, kaip ir anksčiau, kalbėjosi apie tėvo verčiamą knygą – Julieno Greeno „Varūną", paskui, peršokdami nuo vienos minties prie kitos, prabilo apie Žydrąjį krantą, talentingų menininkų (Picasso, Somerseto Maughamo) prieglobstį, apie Arnoldą Zweigą ir kad jo gyvenimas Palestinoje nebuvęs vien rožėmis klotas; apie Anne Frank ir jos dienoraštį, apie tai, kaip keliolika Vokietijos leidyklų (tėvas pažinojo Frank tėvą) negalėjo jo spausdinti, kol galų gale tą teisę vis dėlto išsikovojo Lambertas Šneideris; apie Maxą Brodą ir jo kilnų poelgį, esą jis nė kiek nepavydėdamas pripažino, kad jo draugas Franzas daug geriau rašantis negu jis; apie Stefaną George'ą, kurio tėvas negalėjęs pakęsti, tačiau Mirtai jis pasirodęs įspūdingas. Tėvas dar nemėgo Rilkės ir šaipėsi iš jo grafienių bei baltojo dramblio, kuris vis išnirdavo jo kūryboje. Norėdama įrodyti tėvui, koks vis dėlto puikus Rilkė, ji padeklamavo eiles apie gulbes, kurios apsvaigusios panardina galvas į švento blaivumo vandenis. Paskui pačiu laiku susigriebė, kad tai Hoelderlino kūryba. Abu dar labiau prajuko. Kai tėvas saulei leidžiantis grįžo namo aplinkiniu keliu, kuris vedė palei dobermanų aptvarą, sodo sklypus, šlaitu žemyn iki bažnyčios, iš džiaugsmo jis netvėrė savo kailyje ir tučtuojau pririnko glėbį knygų, kurias ketino nunešti Mirtai kitą kartą.

Be abejo, buvo ir kitas kartas, ir trečias, ir ketvirtas. Juodu vėl kalbėjosi apie muziką, Schubertą, kuris moterims pridarydavo kiaulysčių; apie Mozartą ir kodėl padori visuomenė jį atstūmusi – ne dėl to, kad prasilošė, o dėl Figaro, įžūlaus revo-

liucijos šauklio, kuris negalėjo patikti perukuotiems Vienos aristokratams. Net kaizeriui. Mirta manė, jog turėjęs būti koks nors ypatingas įvykis. Ko gero, Mozartas graibęs kaizerienei po sijonais arba pliaukštelėjęs per užpakalį ar dar ką nors panašaus iškrėtęs.

Kai tėvas lankėsi penktą ar šeštą kartą, pasigedo ir Dalijos. Dabar Mirta plepėjo mažiau nei anais kartais. Ir tėvas pritilo. Juodu sėdėjo vienas šalia kito ant sofos, žiūrėjo į akis ir iš lėto gurkšnojo arbatą. Sode čiulbėjo paukščiai. Paskui Mirta netyčia palietė tėvo ranką, gal paėmė ją į savo ranką, abu apsikabino ir ėmė bučiuotis. Tėvas nusiėmė akinius. Rankoje, kuria laikė apglėbęs per pečius Mirtą, tebesmilko cigaretė. Kita ranka glostė jai nugarą. Jie įsisiurbė vienas kitam į lūpas ir kandžiojosi. Mirtos sijonas tyčia ar netyčia pasismaukė aukštyn. Tėvas nusimovė kelnes ir abu voliojosi ant sofos, šnopavo, dejavo ir krykštavo. O kai atsipeikėjo, Mirta atsidūrė ant tėvo. Juodu gulėjo jau nebe ant sofos, o ant kilimo. Ant dešinės Mirtos kojos tarsi vėliavėlė kabojo kelnaitės. Cigaretė smilko ant kilimo. Už lango tupėjo šiurkščiavilnis taksas ir laižėsi kailį.

Tėvas tučtuojau atsisveikino – Mirta jį stipriai pabučiavo – ir grįžo aplinkiniu keliu namo. Visą naktį negalėjo užmigti, vartėsi nuo vieno šono ant kito, tai įjungdavo, tai gesindavo šviesą, sklaidė tai vieną, tai kitą knygą, suvalgė obuolį, išgėrė vandens ir vis tiek negalėjo užmigti. Naujame būste – senojoje viloje – juodu su Klara miegojo atskiruose kambariuose.

Kitą dieną jis vėl buvo pas Mirtą. Atėjo iš anksto nepranešęs, tuoj po pietų, mat žinojo, kad Mirta miega kone iki vidudienio. Šįkart rado kikenančias paaugles ir Daliją. Mergaitės vis zujo po svetainę, tai išbėgdavo iš kambarių į sodą, tai vėl grįždavo, o Dalija tebetriūsė koridoriuje. (Žinoma, Arnulfas buvo darbe.) Tėvas pasakė Mirtai, esą vakar buvę nuostabu,

nepakartojama, jis tapęs visai kitokiu žmogumi arba, dar geriau, jame prabudęs kitas žmogus. Bet toji meilė yra neįmanoma. Jis taip negalintis elgtis. „Aš myliu Klarą. Tai neįmanoma". Mirta įsmeigė žvilgsnį į tolį, pasižiūrėjo jam į akis, vėl nukreipė žvilgsnį – tolumoje šmėkštelėjo mergaitės – ir sušnibždėjo: ji suprantanti, ji irgi mylinti Arnulfą. O gal jis ja nusivylęs, galbūt ji buvusi truputį priblokšta jo audringo temperamento. Ji nieko panašaus iš jo nesitikėjusi.

„Ne!" – sušuko tėvas. – Bet juk Klara!"

„O Edvinas Šimelis? – sukuždėjo Mirta ir pridėjo pirštą jam prie lūpų. – Ar jis tau netrukdė?" „Edvinas Šimelis? Kuo čia dėtas Edvinas Šimelis?" „Dar klausi? – dar švelniau sušnibždėjo Mirta. – Klara buvo jį įsimylėjusi iki ausų, juk apie tai visi žinojo. Ir tu žinai".

„Ką aš žinau?"

„Na, kad jis staiga vedė tą Tildę ir įsigijo didžiausią mašinų fabriką, o po kelių savaičių Klara ištekėjo už pirmo pasitaikiusio. Aš turiu galvoje, visi taip šnekėjo, juk žinai, ko tik žmonės neprikalba".

Tėvas pašoko, puolė prie durų ir nulėkė staigiai žemėjančia gatve žemyn, palei dobermanų aptvarą – šunys anapus tvoros šėlo ir kiekvieną akimirką buvo pasiruošę šokti per viršų. Tačiau jis to nesuvokė. Klara stovėjo sode su mėlyna prijuoste laikydama rankoje laistytuvą ir šnekučiavosi su pagalbiniu sodo darbininku, kurio pavardės tėvas niekaip negalėjo prisiminti – gal Kernas, gal Vagneris. Šiaip ar taip, buvęs pasienietis, dabar pensininkas visus darbus atlikdavo bėgiodamas ristele. Garsiai su Klara kalbėdamasis – tėvas aiškiai girdėjo kiekvieną jo žodį – svarstė, kaip geriau naikinti sraiges dilgėlyne: ar lieti jas verdančiu vandeniu, ar išbaidyti. Jis sukrovė į sodininko vežimėlį išrautas piktžoles ir mikliai nulakdino jį tolyn, tarsi būtų žengęs per žėruojančias an-

glis. Vis taip pat šūkčiodamas dingo už gyvatvorės, paskui grįžo su tuščiu vežimaičiu atgal ir tik tada užbaigė frazę. „Ko jau ko, bet dilgėlių netrūksta“.

Pamačiusi tėvą Klara jam pamojo. Tėvas jai irgi mostelėjo ir įėjo į namus.

Keletą savaičių jis nematė Mirtos. Bet vis galvojo apie ją, prisiminė, kaip ji pakėlė kojas aukštyn, kaip juokėsi, prisiminė jos akis. Jo širdis sustodavo pamačius tolumoje kokią nors moterį, sukančią už kampo ar dingstančią parduotuvės duryse.

Paskui jis iš tikrųjų ją susitiko. Ji išėjo iš kirpyklos, į aukštą kuodą suimti jos plaukai buvo pašviesinti. Mirta apsikabino jį ir išpoškino, girdi, susipažinusi su nepakartojamu menininku. „Įsivaizduoji, jis yra būgnininkas“. Taigi ji dabar pas jį kaip tik susiruošusi, jis žadėjęs jai parodyti, kaip jis muša būgnus. „Gal galėtum mane palydėti?“ Tėvas sutiko. Juodu šnekučiavosi apie ritmo tradicijas, kurių nestokojama daugelyje kultūrų. Priėjusi neišvaizdų nuomojamą namą Mirta sustojo, pakštelėjo tėvui į skruostą ir šūktelėjo: „Užtruksiu ne ilgiau nei valandą. Ateik manęs pasiimti“. Ir dingo duryse. Tėvas nuėjo į knygyną prie bažnyčios aikštės ir ten sklaidė Alpių kalendorius bei kelionių vadovus. Po valandos jis jau stovėjo prie namo. Maždaug po dešimties minučių Mirta išėjo. Jos plaukai buvo palaidi. Įsikibusi tėvui į parankę ji ėjo šalia jo visa švytėdama.

* * *

„*Skausmas,* – rašė baltojoje knygoje tėvas 1954 metų balandžio 3 dienos vėlų vakarą (penkiasdešimt pirmąją savo gimimo dieną jis su Klara šventė kavinėje „Red Ox“ prie Rebgasės.) – *Jau seniai mane kamuoja skausmai. Nuo tada, kai nebesu vaikas, pamiršau, ką reiškia gyventi be skausmo. Kasryt mane*

pažadina skausmingi tvinksniai galvoje. Kiekvieną rytą, ketvirtą penktą valandą, galva, regis, sprogsta iš skausmo. Vėliau skausmas kiek atlėgsta.

Ima mausti širdį, ji pašėlusiai daužosi. Tankūs dūžiai su dideliais pertrūkiais, po jų apima neapsakoma baimė. Dūriai. Tarsi krūtinę juostų lankas. Rodos, kiekvienas širdies tvinksnis bus paskutinis. Tasai mirties tikrumas, toji nuojauta". (Gausus prakaitavimas – bet juk tai neskausminga ir kvaila: ką bepadės mano didelės smegenys?) Regis, širdis tuoj sprogs. Regis, širdies raumenys šit neatlaikys. Regis, tuoj plyš arterija. Smegenims siunčiami signalai kaskart darosi grėsmingesni. Šiaip taip pratempiu porą minučių. Kol kas neplyšo nė viena arterija, nė viena gyslelė, dar kol kas nesusmukau, nors smilkiniuose tvinksi ir akyse kibirkščiuoja.

Smarkiai sukandu dantis, net žandikaulius skauda. Smakras – nervų gniužulėlis, dažnai kairį skruostą (kol kas aplenkdamas dešinį) iki pat ausies persmelkia skausmas.

Neuralgija. Trigeminus, šis skausmas varo iš proto.

Visi nervai virpa, aliai vieno. Viskas tavyje virpa, išskyrus kūno paviršių. Oda nevirpa, užtat lūpos! O kur dar virpantys vidaus organai – blužnis, tulžies pūslė, kepenys ir inkstai. Akių vokai trūkčioja. Per rankas bėginėja skruzdėlytės, jos staiga atgyja ir ūmai, lyg niekur nieko, vėl išnyksta. (Skausmas slopina mano humoro jausmą.) Lankas juosia ir galvą, tiesa, jis ne toks skausmingas nei ant krūtinės. Mano žvilgsnį drumsčia šešėliai, akis aptraukia juoda migla. Tarsi ant mano galvos būtų buvęs užmaukšlintas švininis šalmas. Arba akidangčiai. Nejaugi aš arklys? (Iš skausmo skaudūs net pokštai.)

Ašaros. Iš skausmo pratrūkstu ašaroti. Niekas manęs nėra matęs verkiančio, niekada, tikrai. Nei Klara, nei mažylis. Jis – vaikas, jam šešiolika. (Per praėjusias Kalėdas, kai visi buvome laimingi,

staiga man iš akių ištryško ašaras. Aš užsiėmiau rankomis akis, o mano lūpos juokėsi.)

Maudžia stuburą. (Skausmas yra tylus šauksmas.) Raumenų šauksmas persmelkia visą kūną iki pat pakaušio. Tarp kojų – tarsi įbesta adata. Tarsi būčiau sėdėjęs, vaikščiojęs ant vinies. Adatavinis glūdi manyje, aštri, skausminga, nors daktaras Grynas sako, jog ten nėra organo. „Vien audiniai, daugiau nieko". Tas niekas gali žmogų įsiutinti ir geriausias įrodymas esu aš. Taip. Inkstai. Mano oda tokia geltona, kad rytais veidrodyje išvystu aštuoniasdešimtmetį kiną. (Stovėdamas priešais veidrodį prarandu humoro jausmą.) Daktaras Grynas sako: arba liaukis vartojęs skausmą malšinamuosius, arba tavo inkstams – galas. Kitaip tariant, man pačiam. (Skausmą malšinamųjų sudėtyje yra fenacetino. Tik fenacetinas (išskyrus nebent morfijų) gali išgelbėti nuo migrenos ir jis pamažu ją įveikia, bet užtat ardo inkstus.)

Ką ten gydytojai! Kai man sukako trisdešimt vieneri, o gal trisdešimt treji – Kristaus amžius, Braunis mane įspėjo, girdi, tau telikę gyventi kokius tris mėnesius. Tai dėl širdies ir smarkaus rūkymo. O aš tebegyvenu ir teberūkau. Be cigarečių būčiau jau miręs. Taigi tikiuosi, kad mano inkstai kurį laiką manęs neapvils. Et puis merde.

Kartais, pagautas įkvėpimo, kai pavyksta išversti sakinį, arba mylėdamasis, tomis beprotiškomis ekstazės akimirkomis, nejaučiu skausmo. (Aš myliuosi per mažai. Bet kaip, kada, su kuo.) Tik tada, kai skausmas vėl grįžta, suvokiu: jis buvo išblėsęs. Aš jo nebejaučiau! Jei skausmo nebejauti, vadinasi, jo nebėra. Nuostabios akimirkos, tačiau jos kaipmat praeina, nes vos tik apie tai pagalvoji, skausmas vėl užplūsta.

Kažin ar skausmas miega? Naktimis, kai išsekimas įveikia skausmą ir kai užmiegu, jo nebesapnuoju. Sapnuoju baimę, siaubą, tačiau ne skausmą. Sapnuose skauda sielą, bet ne kūną. Naktinio

stalelio stalčiuje guli vaistai. Jis neužrakintas. Stalčius kimšte prikimštas, kad vos atidarius, laukan lipa buteliukai ir tūbelės. Tabletės, lašai, sirupai – nieko neišmetu. Laikau vaistus nuo 1933 metų. Tai tarsi keturių tūkstantmečių senumo uolienų klodai, tarsi seno ąžuolo rievės. Viršuje guli būtiniausi vaistai: „Treupel“, liuminalis, pervitinas.

Po senomis vaistų pakuotėmis ir buteliukais giliai apačioje paslėptas revolveris. Pagunda perskrosti skausmą kulkomis yra didelė. Vienu šūviu padaryti skausmui galą. Anapus skausmo plyti kažkas panašaus į šviesą. Gal man nebejudėti, sustingti, visiškai sustingti arba suriaumojus pulti priešą, savo žudiką, kuris vienu griausmingu alebardos pokštelėjimu mane išvaduos?

Vakare atšventėme gimtadienį su Klara kavinėje „Red Ox“. Fil Heimans yra šios kavinės administratorė – jau daugelį metų ji nebedainuoja. Tačiau jos neberadome. Sužinojau, kad prieš du mėnesius ją ištiko širdies smūgis ir dabar ji pusiau paralyžiuota. Bet jau taisosi.

Truputį susiginčijome su Klara. Mat susigundęs akcija, užsisakiau visą omarą. Iš tikrųjų buvo nurodyta šimto gramų, o ne viso omaro kaina. Taigi jis kainavo ne aštuonis, o tris šimtus keturiasdešimt frankų.

* * *

Kartą, kai tėvas stovėjo priešais namą laukdamas laiškininko, tolumoje į gatvę įsuko automobilis ir ėmė artėti. Tai buvo šviesiai žalias kabrioletas. Automobilis staiga sustojo ir nuo rudos odos sėdynių pašoko toks pat rudai įdegęs vyriškis žalsvu kostiumu. Tai buvo vienas tų bevardžių žmonių, kurie, vos pasibaigus karui, buvo susirinkę po riešutmedžiu. Dabar jis turėjo pavardę – Jozefas Kasparas Vičas, anuomet leidyklos ne-

turėjęs leidėjas, dabar – leidyklos savininkas. Juodu su tėvu apsikabino ir, kol Jupas Vičas dideliais žingsniais ėjo prie to paties riešutmedžio, tėvas, kuris sunkiai alsuodamas sekė jam pavymui, suprato, kad kilnumo ir gerumo laikai negrįžtamai praėjo. Jis įsitaisė patogiausiame krėsle, sukryžiavo kojas – kelnės buvo nepriekaištingai išlygintos – ir klojo savo planus, taip pat susijusius ir su tėvu. Jis buvo viską parengęs: titulinius lapus, sutartis dėl atidavimo terminų, honorarų sumų. Jos buvo daug mažesnės nei žadėtos tąsyk, sėdint po riešutmedžiu. Tačiau tėvas, ūmai pagautas entuziazmo, iškart su viskuo sutiko, ilgai nesvarstęs pasirašė sutartis ir, nespėjęs atgauti kvapo, pateikė dar keliolika tolesnių projektų, kurie Jupui Vičui pasirodė įtikimi ir svarbūs. Tad jis kaipmat suformulavo žodines sutarties sąlygas.

Kol Vičas gėrė alų, tėvas įėjo į vonios kambarį ir prarijo „Treupel“ tabletę.

Tais metais jis buvo susiplanavęs tiek daug visokių darbų, kad kone kasdien imdavosi ko nors naujo: tai kokios nors knygos leidimo arba straipsnių serijos, knygos aptarimo ar pabaigos žodžio.

Kol skausmas, kaip visada, imdavo viršų ir jį įveikdavo. (Be to, dar turėjo pamokų mokykloje. Keletą metų dirbo pagal sutrumpintą programą, o dešimtmečio pabaigoje, kai jam buvo nustatytas invalidumas, jis buvo atleistas iš mokyklos.) Dirbdavo po dešimt keturiolika valandų per dieną, o vakare, kaip ir kasdien, skausmas jį galutinai pakirsdavo. Valgydavo mažai, šiaip ar taip, turėjo laikytis tausojamosios bedruskės dietos (dėl inkstų), kasdien apsiriboti trisdešimčia gramų baltymų – tai maždaug trys riekelės duonos. Klara gamindama maistą visada turėdavo po ranka svarstykles. Tačiau tai jam netrukdė versti Stendalio, kuris šalia ir po Diderot buvo jo mylimiausias auto-

rius. Tikroji jo pavardė – Anri Mari Beilis. Mano tėvas vieną po kito ėmėsi jo kūrinių („to the happy few"): „Raudona ir juoda", „Parmos vienuolynas", „Apie meilę", „Armansas", „Lamjelė", „Anri Briulo gyvenimas", „Liusjenas Levenas". Žinoma, per tą laiką jis vertė ir kitus autorius – verstinių kūrinių netrukus buvo pilna spinta. Jis juos dovanojo Klarai, bet toji jų neskaitė. Tai buvo „Mano dėdė Benžamenas", „Manon Lesko" (Abbe Prevost), „Madam Bovari" ir „Jausmų ugdymas" (Flaubert'as), „Pusseserė Betė", „Išdaigiški apsakymai", „Šagrenės oda" ir „Gobsekas" (Balzacas), „Panelė Fifi", „Pampuška" arba „Horla" (Maupassant'as), „Nana" (Zola), „Rudaplaukis" (Renard'as), „Dručkiai ir filiferiai" (Maurois), „Pavojingi ryšiai" (Choderlos de Laclos), „Didysis testamentas" (Villon). Taip pat baladės: „Žalia kumelė" ir „Svetima galva" (Ayme), „Miestelėnas bajoras", „Tariamasis ligonis", „Niekingosios pamaivos", „Šykštuolis" (Moliere'as), „Kandidas" ir „Atviraširdis" (Voltaire'as), „Karmen" (Merimee), „Kritęs poetas" (Apollinaire'as) arba „Gargantiua ir Pantagriuelis" (Rabelois). Ir daugelis kitų. Pavyzdžiui, Marko Twaino „Jankis karaliaus Artūro dvare", nors mokykloje jis nėra mokęsis anglų kalbos ir niekada nėra buvęs Anglijoje. Taip pat ir Amerikoje. („Aš išmokau angliškai žiūrėdamas kino filmus", – sakė jis.)

Vėl pagerbė savo vienuoles ir vienuolius, nes Jupui Vičui išvertė šešiasdešimt senovinių prancūzų švankų ir novelių, kuriose jo pamėgti herojai ir vėl rijo, girtavo ir paleistuvavo. Tik iš Diderot kūrinių beveik nieko nėra išvertęs. Išskyrus porą nedidelių ištraukų, taip pat parašė pabaigos žodį Goethes vokiškajai „Ramo sūnėno" versijai. Kas tris keturis puslapius tėvas rydavo tabletes. Kol išversdavo knygą – išgerdavo nuo šimto iki trijų šimtų tablečių. Kasdien sėdėdamas prie rašomojo stalo rašydavo, kol skausmas jį pakeldavo nuo kėdės.

Kartą po karo, atsiradus galimybei, tėvas susiruošė į Vokietiją – į Štutgartą. Tai įvyko prieš pat Kalėdas. Visą kelią vėžlio tempu važiavęs traukinys buvo pilnutėlis. Keleiviai, netilpę į aštuonis ar dešimt kupė ir išsirikiavę dviem eilėmis, stoviniavo koridoriuose, o vaikus susodino į bagažo tinklelius. Už nugaros tėvui, kuris stovėjo prie lango apsikabinęs odinį portfelį, įsitaisė vyriškis su eglute. Šakos skaudžiai dūrė tėvui į pakinklius, tad visą laiką jis stovėjo sulenktais keliais. Tad kai išlipo Štutgarto stotyje, ėjo raišuodamas. Niekas per daug nesistebėjo – kas antras žmogus tada šlubčiojo.

Su dideliais skausmais galynėjosi ir kiti, šiaip ar taip, jis jautėsi atsidūręs tarp gerų žmonių.

Į Štutgartą keliavo susitikti su Gerdu Hatje, drąsius planus puoselėjančiu jaunuoju leidėju, o portfelyje vežėsi „Pasaulio literatūros Januso bibliotekos“ projektą – seriją knygų, kurias Vokietijoje, Austrijoje ir Šveicarijoje vienu metu turėjo išleisti trys leidyklos (vėliau taip ir buvo). Taigi jų leidėjai buvo Gerdas Hatjė, Vilis Ferkaufas Vienoje ir Arturas Niglis Toifene. Hatjė ir tėvas iškart rado bendrą kalbą ir šnekučiavosi apie knygas (tėvas dažniau) ir paveikslus (dažniau Hatjė), apie kuriuos iki tol niekas nežinojo. Kartą jie nuėjo į kavinę. Kaip ir kiti pastatai, šioje kadaise prabangioje Kenigštrasės gatvėje tai buvo vienaaukštė vargana pirkelė. Juodu valgė tortą su grietinėle, tačiau tėvui jis pasirodė šlykštus. Už lango, prie kurio sėdėjo, grūdosi ne tik vaikai, bet ir moterys bei vyrai ir spoksojo į jų lėkštes. Jie dar nuėjo į audinių fabriką, kuriame buvo audžiama, galima sakyti, vienos rūšies vilnonė medžiaga – šiurkšti, rusvai pilka. Ir fabriko durininkas, ir sekretorės, ir mokiniai, ir pats direktorius vilkėjo iš tos pačios medžiagos siūtais drabužiais.

Gerdas Hatjė atrodė kaip kino žvaigždė, jis nusimanė apie madas. O čia kažkokia blankios spalvos medžiaga, galima saky-

ti, bespalvė. Tačiau tėvui ji patiko – pasirodė tokia miela širdžiai, žadino tolimus prisiminimus, tad jis nusipirko du metrus. Gerdas Hatjė irgi pasekė jo pavyzdžiu. Tad kai po kelių mėnesių Gerdas su Klara – per tą laiką Gerdas dažnai užsukdavo pas tėvą į namus – netikėtai, galima sakyti, jau kitą rytą susiruošė kartu keliauti į Italiją, abiejų drabužiai buvo iš tos pačios medžiagos. Vienodo atspalvio. Tėvas stovėjo prie namų ir mojavo jiems. Kai jie ėmė tolti gatve, jų jau nebegalėjo atskirti. Gerdo naujojo automobilio „Borgward" signalinis žibintas sumirksėjo ir abu išvažiavo. Dingo dviem savaitėms – per tą laiką reikėjo įrengti Gerdo vilą įpiečiau Neapolio – ir grįžo laimingi. Klara – nauja kone perregima raudonomis gėlėmis marginta suknele, Gerdas – baltomis kelnėmis ir mėlynu laisvo kirpimo švarku. Tetrūko kapitono kepurės. (Vilis Ferkaufas, su kuriuo netrukus, žinoma, susipažino tėvas ir Klara, buvo žydų tautybės ir toks žavus (jis buvo perėmęs Austrijos ir Vengrijos imperijos didikų manieras), kad Klara iš pradžių jį palaikė sukčiumi. Ji klydo, nes vėliau jis pradėjo tapyti, padarė karjerą ir taip pranoko kitus leidėjus.

Arturas Niglis buvo kilęs iš Turgau.) Iš tikrųjų apgavikas buvo Rozenšteinas. Jis važinėjo atviru automobiliu, mūvėjo specialias pirštines (jų vidinė pusė buvo odinė, viršus dailiai nupintas iš odos atraižėlių.) Buvo įsteigęs leidyklą, teišleidusią vienintelę knygą, kuri mieste buvo kone skaitomiausia. Jei juo tikėtum (būtent tėvas, o ne Klara juo tikėjo), likusį gyvenimą jis buvo pasiryžęs skirti tėvo kūrybai. Jam, labai jaunam ir našlaičiui, tetrūko, žinoma, pradinio finansavimo – dešimt ar dvidešimt tūkstančių frankų. Tai niekis, juk jo leidykla klesti ir bus pelninga. Tėvas slapčia nuo Klaros davė jam pinigų. Klara kūkčiojo be ašarų ir mažais kumšteliais tvatino tėvą, kai pastebėjo trūkstamą sumą ir kai Rozenšteinas prieš porą savaičių dingo be pėdsakų.

Tėvas šaukė: „Iš kur galėjau žinoti, kad Rozenšteinas – kiaulė!„ Paskui trenkė durimis ir ėmė lakstyti po sodą.

Gaudydamas orą prisėdo ant nukirstos vyšnios kelmo. Jo širdis pašėlusiai daužėsi, stabčiojo, vėl plakė. Jis grįžo į vidų ir prarijo saują tablečių, tačiau jos nepadėjo.

Po poros metų vienoje vaistinėje (kur kadaise pirkdavo kavą) netikėtai susitiko Rozenšteiną. Tasai ketino gauti be recepto receptinį vaistą. Abu dėjosi vienas kito nepažįstantys.

Tėvas dažnai kivirčydavosi su Jupu Viču ir vėl susitaikydavo. Laimei, po kažkelinto jųdviejų konflikto jis susipažino su panele Vinkler ir ponu Dikšatu. Nors jie nebuvo pora, turėjo leidyklą Miunchene. Panelė Vinkler, gležna moteris, leido vien klasikus, ponas Dikšatas įgyvendindavo jos sumanymus. Jis skaičiavo pinigus, procentus, įvertindavo galimybes ir riziką. Jis buvo vienarankis ir girtavo.

Panelė Vinkler ir ponas Dikšatas buvo paskutinė didžioji tėvo meilė. Jų išleistos knygos buvo puikios: plonas spaudos popierius, švino raidės, paauksuoti kraštai, mažas formatas, siūlinis įrišimas. Visi leidiniai su lino ar odos viršeliais.

Su ponu Dikšatu tėvas netrukus sulygo dėl pirmosios sutarties. Be honoraro, jam dar priklausė du procentai tiražo pardavimo. Pakartotinio leidimo teisės! Tėvui, kuris šiaip nemėgo tokio darbo, labiausiai patiko skaičiuoti vertėjo valandinį atlygį. Jo valandinis tarifas sudarė trisdešimt rapų, o tomis dienomis, kai būdavo itin darbingas, uždirbdavo iki dvidešimt penkių frankų.

Panelės Vinkler firma buvo įsikūrusi nedidelėje patalpoje: svetainėje sėdėdavo Vinkler, o ponas Dikšatas glaudėsi palėpės kambarėlyje.

Buvo dar ir leidybos redaktorius ponas Taneris, kilęs iš Žemutinės Bavarijos ir kalbėjęs tik vietos tarme. Todėl tėvas jo nesuprasdavo. Arba ne viską suprasdavo. Šiaip ar taip, jie vaikš-

čiodami diskutuodavo. Pono Tanerio svarius argumentus tėvas pasitikdavo pykčio protrūkiais, nors kartais būdavo ir neteisus.

Vis dėlto kiekvienąsyk, sėsdamas skaityti naujojo vertimo korektūros skilčių, jautriai reaguodavo į kiekvieną kablelį ir rašydavo ponui Taneriui ilgiausius laiškus, esą šis turėtų išmokti skaityti literatūrinę vokiečių kalbą. (Ponas Taneris, be literatūrinės vokiečių kalbos, dar mokėjo prancūziškai, itališkai, ispaniškai ir angliškai. Beje, kai jis cituodavo originalo kalba Hölderliną, Voltaire'ą, Petrarcą, Garcia Lorcą ar Shakespeare'ą, galėjai pamanyti, jog šie autoriai kilę iš Vilhofeno.) Kiti vyrai, tąsyk sėdėję po riešutmedžiu, jau buvo išgarsėję. Tai Nonnenmannas, Schnurre, Böllis. Juos ir daugelį kitų tėvas netrukus pradėjo kviesti į skaitymo vakarus, kurie vykdavo jo mokyklos iškilmių salėje. Pradžią padarė jo draugai, bet netrukus atėjo ir Wolfgangas Hildesheimeris, Hansas Benderis, Günteris Grassas ir pagaliau visai jaunas Hansas Magnusas Enzensbergeris, kuris lyg koks žiogas straksėdavo palei lentą ir dvigubai vyresniems už jį klausytojams aiškindavo, kaip kuria eiles.

* * *

Tą vakarą prieš jo mirtį savo kūrybą skaitė penkiasdešimtąją, gal aštuoniasdešimtąja į ilgą skaitovų eilę įrašyta lyrikė, savo krašto atstovė, kuri iki tol nemėgdavo rodytis viešumoje. Ji buvo tarsi legenda, žinoma ir nematoma. Gyveno kažkur kalnuose, neprieinamoje vietovėje. Nebuvo ir jos nuotraukų. Jei kas nors imdavo jos tykoti kaimo gatvėje, ji slėpdavosi nuo fotografų už daržinės.

Taigi ir tėvas nedrįso jos prašyti ką nors paskaityti, gal net nesusimąstė apie tokią galimybę. Tačiau pagaliau ryžosi. Per vie-

ną leidyklą parašė jai laišką. Ji atsiliepė, nurodė savo pašto adresą ir apsidžiaugė kvietimu. Tėvas pirmasis po ilgos pertraukos parašė jai laišką.

Ją, kaip ir kitus skaitovus, jis, aišku, ketino pristatyti susirinkusiesiems. Jis stovėdavo prie kalbėtojo pulto prisimerkęs, tarsi šviesa būtų jį akinusi (ji iš tikrųjų jį akindavo), sukryžiavęs kojas. Kalbėdavo tyliai, ieškodavo žodžių, tarsi nebūtų tam pasirengęs. (Tačiau jis gerai apgalvodavo savo trumpą kalbą.)

Tąvakar jis prastai jautėsi, tad sukaupęs jėgas paskambino mokyklos direktoriui ir paprašė jį atlikti šią užduotį. Ir atsiprašyti jo vardu poetės. (Jis ją dievino.) Baigęs kalbėti telefonu išgirdo laiptais aukštyn kopiant dabar jau suaugusį sūnų, atidarė duris ir pasiskundė, esą nekaip jaučiasi. „Ar negalėtum šįvakar likti namie?“ – „Bet, tėveli, – pasakiau. – Juk žinai, kad turime bilietus į cirko spektaklį“. Jis linktelėjo ir mudu su motina išėjome. (Klarai patiko cirkas. Mes net nesvarstėme galimybės vietoj baigiamojo cirko spektaklio nueiti į poetės skaitymo vakarą. Bent aš tikrai ne.)

Tėvas sėdėjo krėsle ir jau trečią kartą tądien klausėsi Bacho kantatos „Man jau gana“. Likęs vienas verkė. Kambaryje tirštėjo sutemos, jis nedegė lempos, nes stigo jėgų atsistoti ir pasukti jungiklį. Maudė visą kūną, skaudėjo kiekvieną raumenėlį, kiekvieną nervą, širdį. Jis prisiminė, kaip kadaise per krušą ir žaibus keliavo į tėvo gimtąjį kaimą. Giedotojų varžytuves Juodojoje koplyčioje. Kaip, nešini fakelais, žmonės traukė užeigos link. Spraudėsi palei karstus pro duris. Šoko. Kaip praleido naktį daržinėje. Jis pabandė nusijuokti. Žvilgtelėjo į laikrodį – gramofonas nebegrojo – ir pajuto nenumaldomą norą eiti į miestą ir pasveikinti poetę. Jis atsistojo ir žengė keletą žingsnių. Svaigo galva, bet kai porą kartų giliai įkvėpė ir iškvėpė, akyse dingo kibirkštėlės. Atsirėmė į durų staktą. Galva plyšo iš skausmo, širdis virpė-

jo. Išėjo iš namų, kluptelėjo, paskui, ramstydamasis tvorų ir namų sienų, pasuko prie tramvajų stotelės, atvažiavo į miesto centrą ir netrukus atsidūrė restorane „Rojus“, į kurį jis pirmą sykį (tąsyk Heinricho Böllio klausėsi dvidešimt vienas klausytojas), pasibaigus renginiui, nuėjo kartu su poetu ar poete ir būriu gerbėjų. Jis pamanė, kad ir direktorius ten eis. Iš tikrųjų rado būrelį bendraminčių prie didelio stalo, virš jo kabojo miniatiūrinis Užgavėnių žibintas, kurį kadaise buvo nutapęs siurrealistas. (Po skandalo, kilusio dėl Kirchnerio mokinio, jis niekada neidavo į „Ticino“, bet atvykęs į miestą užsukdavo į „Rojų“.) Gale stalo veidu į tėvą sėdėjo moteris, pusiau dama, pusiau ragana, žinoma, tai buvo poetė. Ji pašoko, tarsi atpažinusi naująjį svečią, ir visi atsigręžė į duris. Spoksojo į jį kaip į vaiduoklį. Greičiausiai jis toks ir atrodė. Nors buvo šilta vasaros naktis, jis vilkėjo nertinį. Mokyklos direktorius atsistojo ir priėjo prie jo. „Ar gerai jaučiatės?“ – šūktelėjo ir paėmė už alkūnės. Jis pristatė poetei tėvą, o tėvas iškošė, esą prastai jautęsis, tačiau negalėjęs atsispirti pagundai su ja susipažinti. Taigi jis čia.

Ji šypsojosi. Skaitymai buvę puikūs, tai tarsi didis triumfas, salė buvusi sausakimša, iš Berno ar Brigo atvykę klausytojai net nebuvę įleisti vidun. Poetė iki tol nė karto nebuvo skaičiusi! Visi buvo susėdę ant grindų, scenoje, ant palangių.

Bet poetė nė trupučio neatrodė pavargusi, veikiau apimta dvasinio polėkio. Šalia jos įsitaisęs tėvas atgijo. Jis užsisakė vyno ir porą kartų gurkštelėjo. Apie vidurnaktį visi turėjo išsiskirstyti, mat buvo komendanto valanda, ir tėvas, beveik atsigavęs, užsispyrė palydėti poetę į viešbutį. (Pirmą kartą pasirinko gana brangų viešbutį „Zum Schwert“, kuriame nakvojo Mozartas, Napoleonas ir Bartokas.) Jie patraukė palei upę diskutuodami apie eiles, esą ne visada pavyksta jas kurti, o jei nusiseka, nežinai nei kaip, nei kodėl. Jie stabtelėjo prie viešbučio durų. Pro šalį plau-

kė juoda upė. Juodu tylėjo. Pagaliau poetė pasakė: „Mudu kartą jau buvome susitikę". Tėvas sukluso. „Per jūsų dvyliktojo gimtadienio šventę. Galėjau su jumis pašokti. Bet to nepadariau".

„Tai jūs – kalvio dukra? – pasakė tėvas. – O kad būčiau žinojęs!"

„Užtat dabar žinote".

Ji be galo vikriai pasilenkė prie jo, tarsi pakštelėjo į žandą ir įėjo vidun. Tėvas žiūrėjo į lėtai užsiveriančias duris, paskui apsisuko ir patraukė palei upę iki tramvajaus stotelės. Žinoma, paskutinis tramvajus jau buvo nuvažiavęs, tad jis paėmė taksi. Kai parėjo namo, jo nervai vėl sudirgo. Jis prisiminė ką tik nejautęs jokio skausmo. Klara ir sūnus jau buvo atsigulę miegoti, kambariuose nesigirdėjo nė garso. Jis irgi stengėsi nebildėti. Atsivertė baltąją knygą, įrašė pusę sakinio, bet labai išseko ir atidėjo šios dienos įrašą kitai dienai. Prarijo saują įvairių tablečių ir kiek pamiegojęs atsibudo. Lauke dar buvo tamsu, nors buvo birželis, 1965 metų birželio 18-oji. Užsitraukė cigaretę, įėjo į vonios kambarį, atsuko vandens čiaupą ir susmuko negyvas ar pusgyvis. Po poros sekundžių prie jo atsidūrė sūnus, tai yra aš.

* * *

Nepraėjus nė porai valandų, sėdau į nuosavą automobilį. Ieškojau tėvo kaimo, iš kur turėjau pargabenti karstą. Niekada nesu ten buvęs, tačiau žemėlapyje jį greitai susiradau be didelio vargo, beje, nuo čia netoli. Buvo gražus vasaros rytas, atsidariau langą ir, iškišęs pro langą kairės rankos alkūnę, važiavau kalnų link. Iš pradžių – palei ežerą, paskui pasiekiau kalnuotą vietovę. Beveik jokio judėjimo, kartais pralenkdavau kokį traktorių ar porą dviratininkų. Kurį laiką riedėjau tiesia alėja, iš abiejų pusių apsodintą tuopomis. Variklis kaip visada blerbė tarsi gatve riedanti skar-

dinė. Nežinau kodėl, bet vos neuždainavau. Gal kad virš galvos plytėjo mėlynas giedras dangus? Kelias, kaip ir slėnis, leidžiantis žemyn vis siaurėjo. Viename posūkyje kaktomuša susidūriau su pašto autobusu, laimė, jo vairuotojas spėjo spustelėti signalą. Naujintelio zaurerio vairuotojas draugiškai pamojo, kai pavažiavau atgal ir pasukau į šalį.

Paskui kelias ėmė kilti aukštyn ir staigiais vingiais kopti į kalną. Kažkur apačioje šniokštė upeliai. Kedrai, pušys, apsamanojusios uolos. Dėl dažnų kelio vingių leisdamasis žemyn kaskart turėjau įjungti pirmą bėgį ir negalėjau padidinti greičio. Kartą sušvilpė švilpikas, į mišką nuskuodė stirna.

Paskui kelias pasidarė lygesnis, pasuko palei putojantį upokšnį ir priartėjo prie uolienų skulptūros – keturių į dangų šaunančių kalkakmenio bokštų. Padaręs nedidelį lankstą, atsidūriau tarp daržinių ir pajuodusių medinių namų – viršutiniame kaimo aikštės gale. Toji arena taip staigiai leidosi, kad vėl turėjau įjungti pirmą bėgį. Nusileidau prie užeigos, čia stovėjo du trys automobiliai. Išlipęs pamačiau virš galvos juodą koplyčią, kuri anaiptol nebuvo juoda, o baltai tinkuota. Saulėje auksu tviskėjo vėjarodis.

Užeiga irgi buvo balta (greičiausiai užeigos savininkas ir pastorius ketindami atnaujinti pastatus kartu pirko dažus), palei langus kabojo pelargonijų pilnos žalios dėžės. Geltona šviečianti iškaba „Cardinal Bier" virš stiklinių durų. Jos savaime atsivėrė, vos prisiartinus. Didelėje patalpoje – daugybė stalų. Baltos staltiesės, ant stalų išdėliotos sulankstytos servetėlės, primenančios kardinolo kepurę. Nė gyvos dvasios, nė vieno žmogaus už prekystalio, kur kabojo toks pat geltonas kardinolo kepurės formos žibintas, kaip ir prie įėjimo. Pravėriau priešines duris ir išvydau salę. Čia buvo tamsu, tik vargais negalais įžiūrėjau stalus ir kėdes. Veikiausiai tai buvo erdvus, apdulkėjęs sandėlis. Grįžau prie baro ir šūktelėjau: „Ar yra kas nors?"

Netrukus prisistatė jaunas stuomeningas vyrukas, nešinas krūva lėkščių. „Klausau?“ – atsiliepė ir pastatė jas ant baro. „O kur šeimininkas?“ – paklausiau. „Aš – šeimininkas“. „Esu Karlo sūnus, – pasakiau. – Noriu pasiimti karstą“. „Kieno sūnus?“ – šeimininkas sužiuro į mane. – Kokį karstą?“ „Savo tėvo karstą. Jis čia, tarp kitų karstų“. Šeimininkas pasikasė pakaušį ir susijuokė. „Dabar prisimenu. Vaikystėje guldavomės į juos ir dėdavomės mirę“. Jis prileido bokalą alaus. „Dar kai šeimininkas buvo mano tėvas, perstatėme namus ir visą šlamštą sudeginome“. Jis pastūmė artyn bokalą ir aš prarijau didelį gurkšnį. „Bet juk priešais kiekvieną namą jie dar stovi!“ „Jau seniai jų nebėra, – tarė šeimininkas. – Per metus čia apsilanko apie porą tūkstančių turistų. Tarkim, jūs esate japonas, leidotės į brangią kelionę trokšdamas išvysti ką nors gražaus, o vietoj to atsitrenkiate į karstus“. „Suprantu“, – pasakiau ir ištuštinau bokalą. „Priešais kalvio namus vienas tebestovi. Tai privati valda, į kurią bendruomenė neturi teisės kištis. Šiaip kitur karstų nebėra“.

Linktelėjau, nutilau ir apsidairiau. Ant sienų kabojo paveikslai – valstiečių gyvenimo vaizdai, jokio kičo, nebent vienas kitas šiuolaikinis. „Mes giminės, – tariau. – Jūsų senelis buvo mano senelio brolis“. „Aišku“, – tarė šeimininkas ir ištiesęs per barą ranką paspaudė manąją. Jis juokėsi. Apsisukau ir nuėjau prie durų. Kai jas pravėriau, jis šūktelėjo: „Du aštuoniasdešimt“. „Kiek?“ Stabtelėjau. „Už alų, – pasak jis. Aš susimokėjau ir palikau jam nemažai arbatpinigių. Paskui paleidau automobilio variklį ir ėmiau kilti įkalne įjungęs pirmą pavarą ir nuspaudęs iki galo akceleratorių, tačiau išspaudžiau ne daugiau kaip dvidešimt kilometrų. Tik kai pasiekiau kaimo gatvę, variklis ėmė suktis greičiau. Įjungiau trečią pavarą važiuodamas palei kalvio namus. Juos atpažinau pamatęs šalia vienintelį karstą. Medis per daugelį metų papilkėjo, kone pajuodavo. Po dviejų trijų valandų vėl buvau namuose.

Prieš tai buvau stabtelėjęs prie restorano „Senoji muitinė“. Sėdėdamas po kaštonais suvalgiau sumuštinį, išgėriau alaus. Čia laisvą vakarą leido keli mašinų fabriko darbininkai, atokiau – įsimylėjėlių porelė. Jie sėdėjo laikydamiesi už rankų ir šypsojosi.

Be karsto grįžęs namo radau ant grindų Klaros raštelį. Ji rašė neketinanti nakčiai pasilikti su numirėliu ir dabar esanti pas Hildegard. Bet mirusio tėvo namuose nebebuvo. Aš pats pasirūpinau, kad jį tučtuojau išvežtų – mat pavėsyje termometras rodė per trisdešimt laipsnių karščio. Tačiau mane purtė šaltis, kai įžengiau į jo kambarį. Kušetė rūpestingai užklota arabiškus ar rusiškus motyvus primenančiu užtiesalu, tarsi nieko nebūtų atsitikę. Naktinis stalelis. Ant jo – knyga, kurią tėvas kaip tik skaitė (H.C.Artmanno „Verbarium“). Rašomasis stalas. Knygų lentynos, dėžė autoriniams knygos egzemplioriams. Langas. Durys į terasą. Vonios kambario durys, jos dabar buvo praviros.

Ant rašomojo stalo gulėjo baltoji knyga. Aišku, pradėjau ją sklaidyti. Dabar tai galėjau daryti, net privalėjau. Gėrėjausi gražia taisyklinga tėvo rašysena ir skaitinėjau vieną kitą žodį, sakinį. Raidės tokios mažulytės, kad turėjau kone prikišti nosį prie lapo. Pagaliau perskaičiau paskutinį įrašą, bet iš jo niekas nepaaiškėjo. *„1965 metų liepos 17-oji. Vis dar gražus vakaras. Dabar žinau, kuo ji vardu“*. Ką jis turėjo galvoje?

Paskui pasklaidžiau popierius ant rašomojo stalo – čia buvo sukrauti neatsakyti laiškai, pastabos, leidyklų prospektai – ir paėmiau pirmą pasitaikiusią knygą iš jo archyvo. Gal atsitiktinai ar ne, bet tai buvo Flaubert'o knygos „Širdies mokslas„ vertimas į vokiečių kalbą. Stovėdamas prie knygų lentynos perskaičiau paskutinį knygos puslapį – mano tėvo perteiktas Flaubert'o mintis. Čia buvo aprašyta, kaip po daugelio metų Frederikas grįžta į gimtąjį užkampį ir prisimena, kaip kadų kadais, kai dar buvo berniūkštis, išdrįso peržengti miestelio viešnamio slenkstį ir spru-

ko atgal išvydęs vieną tų moterų. „Juk tai buvo gražiausia, ką patyrėme", – sako jis draugui. Tas jam pritaria, taip, tai visas gyvenimas, bet taip ir buvę gražiausia.

Padėjau knygą į lentyną. Pagaliau apsiverkiau. Iškračiau ant kušetės stalčiaus turinį.

Šimtai buteliukų, tūbelių, dėžučių su vaistais. Maždaug porai metų sukaupta „Treupel" tablečių, dideli kiekiai „Librium", tarsi juos būtų samstęs samčiais, lipnios juostos, tepalai. Kai kurių buteliukų turinys drumstas, užrašai ant etikečių išblukę. Kurgi revolveris? Nejau bus išmetęs? Nakčia į ežerą? Į miško tankymę? Įdomu kada? Rašomojo stalo stalčiai, kaip ir tikėjausi, buvo prikimšti įvairiausių smulkmenų. Sąvaržėlių, pašto ženklų, gumos juostelių, trintukų, pieštukų. Viršutinis stalčius tebebuvo užrakintas. Rakto niekur nėra. Pasiėmęs plaktuką ir kaltą, išlaužiau užraktą. Stalčius buvo pilnas vokų, jų prikimšta tiek daug, kad atitraukus stalčių, keli jų išslydo ir nukrito ant grindų. Visi vokai su dešimties ir daugiau metų senumo pašto antspaudais tebebuvo neatplėšti. Kai pradėjau atplėšinėti, iš jų pabiro sąskaitos. Neapmokėtos sąskaitos. Tėvas niekada nepamiršdavo tų neatplėštų laiškų pradanginti. (Klara vėliau tas sąskaitas apmokėdavo. Bent daugelį jų. Iš viso maždaug trisdešimt tūkstančių frankų.)

Nei slaptų romanų, nei meilės laiškų, nei pornografinių leidinių. Tik giliai po tomis jau istorinėmis tapusiomis sąskaitomis įstiklinta ir juodai įrėminta gulėjo nespalvota moters akto nuotrauka. Galvos nematyti, vien kaklas, apžėlusi gakta ir viršutinė šlaunų dalis. Moteris gulėjo ant užtiesalo, greičiausiai balto šilko. Be abejo, mėgėjiška nuotrauka. Kas buvo toji moteris? Gal Helena, apie kurią man pasakojo tėvas? Ar tolimų laikų nežinoma meilė? O gal mano motina, kai buvo jauna?

Po tėvo mirties man irgi nesinorėjo visų užmirštam nakvoti namuose. Tad išvažiavau į miestą, pas Izabelę, kuri buvo atvy-

kusi iš Juros kantono ir visa širdimi susijusi su ta vietove. Su ja susipažinau vos prieš porą savaičių. Ji apsidžiaugė, kai paskambinau į duris. Buvo priblokšta žinios apie tėvo mirtį. (Tematė jį vienintelį kartą, kone prieš savaitę. Tėvas kaipmat prapliupo prancūziškai, jam sekėsi geriau nei numaniau – šiaip ar taip, kelis dešimtmečius jis neturėjo progos kalbėtis prancūziškai. Veikiausiai ji jam priminė Heleną. Jis, regis, jai irgi patiko, nes juodu ilgai šnekučiavo apie prancūziško sūrio rūšis, abu buvo didžiausi šios srities žinovai.) Kitą dieną namo grįžau vėliau nei planavau. Pasistačiau savąjį automobilį kaimynų sklype augančios didžiulės eglės pavėsyje. Mano motina, pasirišusi tą pačią mėlyną prijuostę, stovėjo ant šaligatvio prie sodo vartų ir sekė akimis tolstantį šiukšliavežį, kuris tuo metu kaip tik suko už kampo. Jos veidas buvo išbalęs, tačiau energijos jai nestigo. Ji atskubėjo prie manęs tokiu pat sparčiu žingsniu kaip ponas Vagneris ar Kernas. Nusekiau paskui ją laiptais į tėvo kambarį. Viduryje stovėjo pusiau prikrautas 50 litrų talpos šiukšlių maišas, motina paėmė iš stalčiaus dar vieną popierių krūvą ir sugrūdo į maišą. „Nelaukdama tavęs pradėjau po truputį tvarkytis, – pasakė. – Gali įsivaizduoti, kiek čia visko prikimšta“.

Priėjau prie rašomojo stalo. Ant jo pasigedau krūvos laiškų ir leidyklų prospektų. Stalas juodmedžio viršumi buvo tuščias, išmargintas cigarečių pradegintomis skylutėmis, visas aptaškytas tušu. Į tris krūveles tvarkingai sudėtos sąskaitos, jau išimtos iš vokų – apmokėtos, turbūt apmokėtos ir neapmokėtos. Rašomoji žalia mašinėlė „Olivetti“, gal jau trečia ar ketvirta tokios pat firmos mašinėlė. Jis jas, matyt, pirkdavo dėl itališko šrifto, nors jos daug greičiau nei kitos sudildavo. Mat klavišai neilgai atlaikydavo smiliaus spūstelėjimus – nei „Remingtons“, nei „Continental“, nei „Adler“. Per trisdešimt metų sudilo ne viena rašomoji mašinėlė, kelis sykius nukentėjo ir smilius. (Tada jis porą

mėnesių stuksendavo viduriniuoju pirštu.) Šalia mašinėlės iš kairės ir dešinės – dvi įrėmintos nuotraukos. Vienoje jų jauna rimta ir nuostabiai graži Klara stovi priešais istorijos muziejų; kitoje – du berniukai jūrininkų uniforma, tėvo brolis Feliksas ir tėvas. (Feliksas mirė anksčiau – neatlaikė jo širdis.) Dvi medinės afrikietiškos statulėlės – vyras raudonu peniu ir moteris baltu trikampiu tarpkojyje. Juodas bronzinis zuikio pavidalo prespapjė. Du pieštukai. Tušo buteliukas, jame – žąsies plunksna.

Kurgi baltoji knyga? Mano širdis pradėjo daužytis. „Kur baltoji knyga?" – riktelėjau. „Aš juk sakiau, – atsiliepė Klara apžiūrinėdama apatinį stalčių, – šiukšlyne. Ačiū Dievui, pirmasis šiukšliavežis jau išvažiavo".

„Tu išmetei baltąją knygą? – surikau. – Kodėl?"

Motina nieko neatsakė, išsitraukė iš kampo senovišką odinę kuprinę su dviem diržais ir įgrūdo ją į šiukšlių maišą. Ji atsikvėpė, nusišluostė prakaituotą kaktą. Puoliau pro duris laukan ir šnopuodamas iš susijaudinimo ėmiau blaškytis po sodą. Kai po gero pusvalandžio ar valandos motina vieną po kito pradėjo tempti šiukšlių maišus prie sodo vartų, priėjau jai padėti. Popierius yra sunkus. Palei sodo tvorą, išrikiuoti vienas šalia kito, panarinę galvas tarsi nusikaltėliai, kuriems įvykdytas mirties nuosprendis, pūpsojo juodi maišai.

Laidojome tėvą po dviejų dienų. Susirinko daug žmonių, šarvojimo salė buvo pilnutėlė. Jaunimo orkestro pirmasis altistas (jis buvo vienintelis iš orkestro, su kuriuo Klara palaikė ryšius ir kuris iškart sutiko ateiti) su įkvėpimu atliko solo partiją – Bacho kūrinio aranžuotę altui. Kalbėjo jaunas dvasininkas, beje, juodukas balta apykakle, toli gražu neatrodęs dievobaimingas. Jis buvo tėvo mokinys ir žinojo, kad tasai, kurį laidoja, netikėjo rojumi. Buvo ir daugiau jo buvusių mokinių, jaunų, subrendusių, ir, žinoma, keletas kolegų. Mokyklos direktorius irgi pasakė

trumpą kalbą. Klara sėdėjo pirmoje eilėje, jos lūpos virpėjo. Šalia jos – aš. Paskui Izabelė. Tolėliau mačiau Jo, Niną. Ją atlydėjo vyriškis, su kuriuo ji kartu gyveno jau dvidešimt metų. (Hildegard negalėjo ateiti, nes jos darbdavys Edvinas Šimelis tą dieną jai turėjo padiktuoti svarbius laiškus. Ji teatsiuntė didelę puokštę rožių.)

Siurrealistas ir tapytoja sėdėjo kartu, buvo ir ponas Fensteris. Dar Albertas Züstas, Heinrichas Böllis, Klausas Nonnenmannas. Panelė daktarė atėjo viena, nors šiaip ji niekada nesiskirdavo su šuneliu. Poetė irgi dalyvavo, ji sėdėjo tolėliau, apsigobusi šilkine skara. (Iš tėvo gimtojo kaimo daugiau nieko nebebuvo.)

Abiejų vietos laikraščių redaktoriai, pora jų – iš radijo. Net juodai apsirengę Mirta su Arnulfu sėdėjo vienoje priekinių eilių, nors nei tėvas, nei Klara pastaraisiais metais su jais nebendravo. O kai vargonai užgrojo baigiamąjį choralą ir visi ėmė dairytis skrybėlių bei rankinių, nuo durų prie karsto atitipeno gauruotas pilkas šunelis. Tik po akimirkos sumojau – Hobi, ačiū Dievui, Hobi grįžo.

Paskui visi sugužėjo į restoraną priešais kapines. Buvo patiekta šaltų užkandžių ir vyno. Sėdėjau tarp motinos ir Izabelės. Netrukus gedėtojai, vis linksmiau juokdamiesi, ėmė dalytis prisiminimais apie velionį. Kaip jį būdavę lengva išvesti iš kantrybės! Kaip visus mokėdavęs įkvėpti!

Kadangi Izabelė dar tą vakarą turėjo grįžti į gimtinę (jos tėvai gyveno Juroje), palydėjau ją iki autobuso. Šnektelėjome, kol tolumoje išniro autobusas. Aš jai pasakiau, jog iš naujo parašysiu tėvo knygą, jo baltąją knygą, jau dabar ją rašau, kad galėčiau ją pirmas perskaityti. Paskui pagal tradiciją ją perduosiu jai, vėliau – kitiems. Pabučiavau Izabelę, ji įlipo į autobusą ir išvažiavo.

Widmer, Urs
Vi41 Tėvo knyga: romanas / Urs Widmer ; iš vokiečių kalbos vertė Danutė Šaduikienė. – Vilnius : Vaga, 2006. – 161 p.

ISBN 5-415-01877-8

Romanas vaizduoja aistringą Tėvo meilę gyvenimui, paslaptingajai moteriai Klarai Molinari, atsidavimą draugams ir nenumaldomą potraukį kurti knygas.

Sūnus pasakoja apie Tėvą, apie nuožmios tuometinės sistemos aplinką ir reiškinius, kurie kiekvieną skaudžiai žeidė bei traumavo.

Knygoje ypač ryškios dvidešimtojo amžiaus utopijos, viltys bei nusivylimai...

UDK 830(494)-3

Urs Widmer

TĖVO KNYGA

Romanas

Viršelio dailininkas Rokas Gelažius

Meninė redaktorė Deimantė Rybakovienė

Maketuotoja Jurga Morkūnienė

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

Spausdino AB SPAUDA, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Romanas vaizduoja aistringą Tėvo meilę gyvenimui, paslaptingajai moteriai Klarai Molinari, atsidavimą draugams ir nenumaldomą potraukį kurti knygas.

Sūnus pasakoja apie Tėvą, apie nuožmios tuometinės sistemos aplinką ir reiškinius, kurie kiekvieną skaudžiai žeidė bei traumavo.

Knygoje ypač ryškios dvidešimtojo amžiaus utopijos, viltys bei nusivylimai...

ISBN 5-415-01877-8



Knygų leidyklos kaina ieškokite: www.vaga.lt